

JAZYKOVEDNÝ ÚSTAV ĽUDOVÍTA ŠTÚRA
SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED

2

ROČNÍK 60, 2009

SLOVAK ACADEMIC PRESS, spol. s r. o., Bratislava

OBSAH

Ján Bosák: Šesťdesiatročná prítomnosť Jazykovedného časopisu v slovenskej lingvistike.....	125
Gabriela Múcsková: Prípady gramatikalizácie vo vývine slovenského jazyka	131
Patrik Mitter: Několik poznámek ke schémátům slovtvorněmotivačních vztahů kompozit ..	145

Diskusie

Vincent Blanár: Poznámky k onomastickým koncepciám.....	155
---	-----

Rozhľady

Marek Briška: Reforma arabskej gramatiky – neuskutočený projekt	159
---	-----

Recenzie

Sokolová, Miloslava: Nový deklinačný systém slovenských substantív. P. Žigo	169
O detskej reči erudovane a s láskou. Slančová Daniela (ed.): Štúdie o detskej reči. M. Ološtiak..	174
Ološtiak, Martin: Jazykovoštruktúrne a komunikačno-pragmatický status vlastného mena. (Adaptácia anglických proprií v slovenčine). J. Kišová.....	182
Urbanová, Daniela – Blažek, Václav: Národy staroveké Itálie, jejich jazyky a písma. L. Bužá- ssyová	185
Blanke, Detlev: Interlinguistische Beiträge zum Wesen und zur Funktion internationaler Plan- sprachen. S. Košecký	191

Kronika

Sedemdesiatka Jána Bosáka. S. Ondrejovič.....	199
Súpis prác Jána Bosáka za roky 1999 – 2008. J. Behýlová	200
Jubileum profesora Vladimíra Patráša. J. Klincková.....	209
Súpis prác Vladimíra Patráša za roky 1987 – 2008. J. Behýlová	212
Profesor František Čermák jubiluje. S. Ondrejovič	227
XI. zasadnutie Medzinárodnej komisie pre slovanskú slovtvorbu pri Medzinárodnom komitáte slavistov. N. Janočková	229

CONTENTS

Ján Bosák: Sixty-years Existence of Jazykovedný časopis in the Slovak Linguistics	125
Gabriela Múcsková: Instances of Grammaticalization in the Development of Slovak Language.	131
Patrik Mitter: Some of Remarks to Schemes of Word-formation Motivation of Composite Words. □	145

Discussion

Vincent Blanár: Remarks to Onomastic Conceptions.....	155
---	-----

Review Articles

Marek Briška: Arabic Grammar Reform – the Abandoned Project.....	159
--	-----

Book Reviews

Sokolová, Miloslava: Nový deklinačný systém slovenských substantív. P. Žigo	169
About the Child Speech with Erudition and Love. Slančová Daniela (ed.): Štúdie o detskej reči. M. Ološtiak	174

JAZYKOVEDNÝ ČASOPIS

JAZYKOVEDNÝ ÚSTAV EUDOVÍTA ŠTÚRA
SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED

2

ROČNÍK 60, 2009

SLOVAK ACADEMIC PRESS, spol. s r. o.

THE LINGUISTIC JOURNAL
of the Eudovít Štúr Linguistics Institute, Slovak Academy of Sciences
Volume 60, 2009
Published semianually in 80 pp.
by Slovak Academic Press, spol. s r. o.
Editorial Board Address:
813 64 Bratislava, Panská 26, Slovakia
Distributed by KUBON and SAGNER, P. O. B. 34 01 08, D-80328 München,
Germany, www.kubon-sagner.de

ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ
Института языкознания им. Людовита Штура Словацкой академии наук
Том 60, 2009
Издается два раза в год на 80 стр.
Slovak Academic Press, spol. s r. o.
Адрес редакции: 813 64 Bratislava, Panská 26, Словакия
Подписки принимает: SLOVART G. T. G. Ltd., Krupinská 4,
P. O. Box 152, 852 99 Bratislava, Slovakia

REDAKČNÁ RADA

doc. PhDr. Ján Bosák, CSc., PhDr. Klára Buzássyová, CSc., prof. PhDr. Juraj Dolník, DrSc.,
Mgr. Alexandra Jarošová, CSc., PhDr. Ľubor Králik, CSc., PhDr. Viktor Krupa, DrSc.,
Mgr. Gabriela Múcsková, PhD., Mgr. Martin Ološtiak, PhD.,
prof. PhDr. Slavomír Ondrejovič, DrSc., prof. PaedDr. Vladimír Patráš, CSc.,
prof. PhDr. Ján Sabol, DrSc.,
prof. PhDr. Juraj Vaňko, CSc., prof. PhDr. Pavol Žigo, CSc.

Ološtiak, Martin: Jazykovoštruktúrne a komunikačno-pragmatický status vlastného mena. (Adaptácia anglických proprií v slovenčine). J. Kišová.....	182
Urbanová, Daniela – Blažek, Václav: Národy starověké Itálie, jejich jazyky a písmo. L. Bužá-ssyová.....	185
Blanke, Detlev: Interlinguistische Beiträge zum Wesen und zur Funktion internationaler Plan-sprachen. S. Košecký.....	191

Chronicle

The 70 th Anniversary of Ján Bosák. S. Ondrejovič.....	199
Bibliography of Ján Bosák during the Period 1999 – 2008. J. Behýlová.....	200
Anniversary of Professor Vladimír Patráš. J. Klincková.....	209
Bibliography of Vladimír Patráš during the Period 1987 – 2008. J. Behýlová.....	212
Anniversary of Professor František Čermák. S. Ondrejovič.....	227
XI th Session of International Commission for Slavic Word-formation of the International Committee of Slavists. N. Janočková.....	229

СОДЕРЖАНИЕ

Ян Босак: Шестьдесят лет существования Лингвистического журнала и его роль в сло-вацком языкознании.....	125
Габриела Мучкова: Тенденции грамматикализации в развитии словацкого языка.....	131
Патрик Митер: О некоторых типах деривационномотивированных отношений компзи-тов (сложных слов).....	145

Д и с к у с с и я

Винцент Бланар: К некоторым вопросам концепций ономастики.....	155
--	-----

О б з о р

Марек Бриешка: Реформа арабской грамматики – неосуществленный проект.....	159
---	-----

Р е ц е н з и и

Sokolová, Miloslava: Nový deklinačný systém slovenských substantív. П. Жиго.....	169
O detskej reči erudovane a s láskou. Slančová Daniela (ed.): Štúdie o detskej reči. М. Олош-тиак...□.....	174
Ološtiak, Martin: Jazykovoštruktúrne a komunikačno-pragmatický status vlastného mena. (Adaptácia anglických proprií v slovenčine). Я. Кишова.....	182
Urbanová, Daniela – Blažek, Václav: Národy starověké Itálie, jejich jazyky a písmo. Л. Буза-шиова.....	185
Blanke, Detlev: Interlinguistische Beiträge zum Wesen und zur Funktion internationaler Plan-sprachen. С. Кошецки.....	191

Х р о н и к а

Семидесятилетие Яна Босака. С. Ондрейович.....	199
Список работ Яна Босака в течении 1999 – 2008 гг. Ю. Бегилова.....	200
Юбилей профессора Владимира Патраша. Я. Клинькова.....	209
Список работ Владимира Патраша в течении 1987 – 2008 гг. Ю. Бегилова.....	212
Профессор Франтишек Чермак отмечает юбилей. С. Ондрейович.....	227
11-ое заседание Комиссии по славянскому словообразованию при Международном комитете славистов. Н. Яночкова.....	229

JAZYKOVEDNÝ ČASOPIS

Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied

Ročník 60, 2009, 2

Vychádza dvakrát do roka

Vydáva Slovak Academic Press, spol. s r. o.

Hlavný redaktor doc. PhDr. Ján Bosák, CSc.

Výkonná redaktorka Mgr. Gabriela Múcsková, PhD.

Redakčná rada:

doc. PhDr. Ján Bosák, CSc., PhDr. Klára Buzássyová, CSc., prof. PhDr. Juraj Dolník, DrSc.,
Mgr. Alexandra Jarošová, CSc., PhDr. Ľubor Králik, CSc., PhDr. Viktor Krupa, DrSc.,
Mgr. Gabriela Múcsková, PhD., Mgr. Martin Ološtiak, PhD.,
prof. PhDr. Slavomír Ondrejovič, DrSc., prof. PaedDr. Vladimír Patráš, CSc.,
prof. PhDr. Ján Sabol, DrSc., prof. PhDr. Juraj Vaňko, CSc., prof. PhDr. Pavol Žigo, CSc.

Adresa redakcie: 813 64 Bratislava, Panská 26

Technický redaktor: Mgr. Vladimír Radik

Objednávky a predplatné prijíma Slovak Academic Press, spol. s r. o., P.O.Box 57,
Nám. slobody 6, 810 05 Bratislava
E-mail: sap@sapress.sk
www.sapress.sk

Objednávky do zahraničia prijíma a vybavuje SLOVART G. T. G. Ltd., Krupinská 4,
P. O. Box 152, 852 99 Bratislava, Slovakia

Registračné číslo 7044

Evidenčné číslo 3697/09

Distributed by Slovak Academic Press Ltd., P.O.Box 57, Nám. slobody 6, 810 05 Bratislava
Distribution rights are held by KUBON und SAGNER, P.O.Box 34 01 08, D-80328 München,
Germany, www.kubon-sagner.de

Ročné predplatné Sk 80,-, jednotlivé číslo Sk 40,-

© Slovak Academic Press, spol. s r. o., 2009

ŠEŠŤDESIATROČNÁ PRÍTOMNOSŤ JAZYKOVEDNÉHO ČASOPISU
V SLOVENSKEJ LINGVISTIKE

JÁN BOSÁK

BOSÁK, Ján: Sixty-years Existence of Jazykovedný časopis in the Slovak Linguistics. *Jazykovedný časopis*, 2009, Vol. 60, No. 2, pp. 125 – 130. (Bratislava)

Jazykovedný časopis has been, under this title, published since 1953 – its previous numbers were parts of other journals and its main subject matter was focused on historical and dialectological problems. Present-day position of the journal as a theoretical and methodological organ of Slovak linguistics has been established since the half of 60 years of the 20th century when its content was inspired by accelerated development in the world linguistics of that time. The journal presented research articles that had a principal importance for a modern development of Slovak linguistics and they have subsequently resulted in many monographs and collective works. It is open to all philologies as well as to the related disciplines (semiotics, psychology, philosophy etc.). It devotes a lot of space not only to analytical reviews of the most significant home publications, but also to reviews and notices about foreign production. The journal brings also profiles of prominent linguists and their bibliographies.

Keby sme sa držali vydavateľskej ročníkovej postupnosti a rátania, šesťdesiat rokov fakticky uplynulo od r. 1959, lenže Jazykovedný časopis vychádzal už aj predtým, konkrétne od r. 1953 (7. ročník). Aj tento fakt svedčí o tom, ako etapovito a zložito prebiehala organizácia vedeckého života na Slovensku, nehovoriac už o vojnových časoch.

V oživotvorenej Matici slovenskej začal r. 1922 pod redakciou Jaroslava Vlčka vychádzať *Sborník Matice slovenskej pre jazykozpyt, národopis (neskôr i dejepis) a literárnu históriu*. Zaiste aj preto, že predsedom Jazykového odboru Matice slovenskej bol Václav Vážný, veľký publikačný priestor dostal jazykový zemepis, ktorý sa v tých rokoch začal formovať novými metódami na základe dotazníka Matice slovenskej. Zborník vychádzal do r. 1935, keď sa jeho jednotlivé časti osamostatnili. V zborníku sa dodržiavala istá tematická štruktúra – na prvom mieste boli štúdie zo všeobecnej jazykovedy, potom z porovnávacej jazykovedy slovanskej i stredoeurópskej, aj štúdie z oblasti básnického jazyka a i. Bol to vtedy jediný náš vedecký lingvistický časopis (Slovenská reč mala predovšetkým praktické zameranie). S tým súvisela aj pestrosť autorov (15 Slovákov, 10 Čechov, 4 Poliáci, 3 Ukrajinci, 3 Rusi, 3 Nemci, 1 Holanďan, 2 Maďari, 1 Fín) a jazykov (slovenčina, čeština, poľština, ukrajinčina, nemčina, francúzština, angličtina). Zborník bol určený nielen pre domácich záujemcov, ale aj pre zahraničie, najmä pre slavistov. Publikovali v ňom už vtedy uznávaní jazykovedci (Josef Zubatý, Jíří Polívka, Vladimír Šmilauer, Nikolaj

Trubetzkoy), aj budúce „hviezdy“, ako napríklad Ľudovít Novák (*K základným otázkam štruktúrálnej jazykovedy*), Vladimír Skalička (*Základná jednotka jazykového systému a jazyková typológia*), Alexander V. Isačenko, Josef M. Kořínek a ďalší.

Napriek začínajúcim sa vojnovým časom podarilo sa v r. 1939 – 1940 vydať známy teoretický časopis *Linguistica Slovaca* (Časopis Slovenskej učenej spoločnosti, redaktor Ľudovít Novák). Zároveň sa v Matici slovenskej vyslovila požiadavka, aby sa jej zborník koncentroval na slovenskú dialektológiu, dejiny a súčasný stav spisovnej slovenčiny (redaktorom bol tiež Ľudovít Novák). Zmena nastala od r. 1946, keď začal vychádzať *Jazykovedný sborník* – a ten sa stal zárodkom i predchodcom Jazykovedného časopisu, ktorý vznikol jeho premenovaním r. 1953 (ako 7. ročník). Súviselo to s tým, že r. 1953 bola založená Slovenská akadémia vied a v rámci nej aj Ústav slovenského jazyka. V roku 1953 sa v Jazykovednom časopise predstavila vtedajšia najmladšia generácia už so súčasnou problematikou – Ján Horecký, Jozef Ružička so známou štúdiou o triedení slovenských slovies a Ján Oravec s informáciou o aktívne kultúrnych a vedeckých pracovníkov 10. júna 1953, na ktorom sa v širom auditóriu verejne prediskutovali otázky pravopisnej reformy.

Ešte to však nebol definitívny začiatok (našťastie ani začiatok konca), hoci pod týmto titulom vyšiel r. 1954 iba nasledujúci, 8. ročník, pretože v r. 1955 – 1957 bol Jazykovedný časopis zlúčený so Slovenskou rečou. A tak sa napokon dostávame k tomu relevantnému dátumu – 9. ročník, 1958 – od ktorého môžeme bez prerušenia rátať ročníky Jazykovedného časopisu.

Tematicky v časopise od začiatku prevažovala istá „dvojlíniivosť“: r. 1958 boli okrem dvoch príspevkov zo súčasnej spisovnej slovenčiny (František Miko, Mária Šalingová) články s historickou tematikou (Eugen Pauliny, Izidor Kotulič), čo zrejme súviselo so „zadaním“ analyzovať písomné pamiatky z 15. – 18. storočia pre zamýšľaný Historický slovník slovenského jazyka (ďalej HSSJ), ako aj skúmať slovenské nárečia pre chystaný Atlas slovenského jazyka (Anton Habovštiak); Katarína Habovštiaková začala a potom sústavne publikovala štúdie o Bernolákovej spisovnej slovenčine – vyústili do jej monografie *Bernolákovo jazykové dielo* (1968) a využili sa aj v HSSJ. Sériu budúcich etymologických štúdií začal uverejňovať Šimon Ondruš kritikou Machkovho etymologického slovníka (v podstate všetky jeho uverejňované príspevky majú aj polemický charakter). Okrem príspevkov historických a onomastických je v JČ 1959 aj úvodník Eugena Paulinyho o kultúre spisovnej slovenčiny po roku 1918. Tu sa položila tradícia uverejňovania sumarizujúcich prehľadov o dosiahnutých výskumných výsledkoch z príležitosti spoločensko-politických výročí – JČ 1960 za obdobie 1945 – 1960, najrozsiahlejší a najdetailnejší súhrn (25 strán) o polstoročí výskumu slovenčiny (JČ 1971). Takéto prehľady sú mimoriadne užitočné a praktické, pretože okrem enumerácie dosiahnutých výskumných výsledkov prinášajú nielen súdobú reflexiu ich autorov, ale v postate aj ostatnej lingvistickej obce.

Istý zlom v orientácii priniesol JČ 1960: Jozef Ružička publikuje rozsiahlu štúdiu o osobných a neosobných slovesách – otvára sériu príspevkov vrcholiacich

v *Morfológii slovenského jazyka* (1966; ďalej MSJ); potvrdzujú to aj ďalšie príspevky Františka Mika o príslovkách, Jána Oravca o genitíve, Ladislava Dvonča o gramatickom rode v JČ 1961. V tomto roku sa po prvý raz objavila rozhl'adová štúdia Viery Budovičovej o lingvistickej sémantike.

Nárečová a historická problematika prevládla v JČ 1962 – sedemdesiatka Václava Vážného; výnimku v obsahu tvorila štúdia Viery Budovičovej o teórii jazykového významu. JČ 1963 bol venovaný V. medzinárodnému zjazdu slavistov v Sofii, takže sa v ňom pokračovalo v predchádzajúcej tematike, ale na prvom mieste bola uverejnená zásadná (synchronná) štúdia Jozefa Ružičku o prázdnej morféme.

Významným domácim organizačným a edičným počinom, ktorý nepochybne prispel k tomu, že časť užšie zameraných, konkrétnejších príspevkov z oblasti súčasného jazyka, ako aj z výskumu nárečí a dejín jazyka sa presunula do rozsiahleho zborníka *Jazykovedné štúdie*, vychádzajúceho od r. 1956, v ktorom bol dostatok priestoru na ich publikovanie.

Vonkajším impulzom bolo zase nové metodologické smerovanie vo svetovej lingvistiky, ktoré našlo aktívny ohlas aj v časti slovenskej jazykovedy, a to najmä zásluhou početných príspevkov Jána Horeckého a Viktora Krupu aj v JČ (rozsiahla kompletná bibliografia J. Horeckého za roky 1943 – 2000 je uverejnená v 2. zväzku vo výbere z jeho lingvistického diela *Človek a jeho jazyk. 2. Jazyk ako pamäť kultúry*, Veda 2001; bibliografia V. Krupu je publikovaná v zborníku na jeho počesť *Pange lingua*, Veda 1999). Od r. 1964 sa po novom „vyjasňovali“ napríklad problémy vymedzenia morfémy ako lingvistickej jednotky, vzťah štruktúry a inventára v jazykovom systéme, podstata transformačnej generatívnej gramatiky, diskutovalo sa o povahe jazykového znaku, reagovalo sa na aktuálne témy strojového prekladu, aplikovala sa teória modelovania a i. Inšpiratívne boli recenzie západných lingvistov, ktorí vtedy stáli na špičke lingvistických bádání a ešte aj dnes ich diela patria do zlatého fondu svetovej lingvistiky: Noam Chomsky (syntaktické štruktúry), Eugene A. Nida (morfemická analýza), George Lakoff (hĺbková a povrchová štruktúra aplikovaná aj na slovanské jazyky najmä po pražskom slavistickom zjazde r. 1968), Joseph H. Greenberg (jazykové univerzálie), Gustav Herdan (kvantitatívna lingvistika), John Lyons (teoretická lingvistika) a viacerí ďalší. Tento „boom“ dokonca vyvolal aj to, že niektoré recenzie v JČ boli publikované v anglickom jazyku (iniciatíva Gabriela Altmana a Viktora Krupu). Publikovali sa štúdie z filozofie, sémantiky, logiky – podľa všetkého práve v tomto období sa položili základy budúceho smerovania Jazykovedného časopisu ako teoreticko-metodologického orgánu slovenskej jazykovedy, orientovaného interdisciplinárne a poskytujúceho priestor všetkým filológiam, ako aj kooperujúcim vedným odborom (semiotika, psychológia, filozofia a i.).

Iste toto smerovanie posilnil aj fakt, že od r. 1967 sa hlavným redaktorom JČ stal Ján Horecký, ktorý v 60. rokoch založil a rozvíjal u nás matematickú lingvistiku. Od r. 1965 v JČ vyšli prvé príspevky jeho spolupracovníkov s využitím štatistických

metód pri analýze slovenského materiálu (Ján Bosák, Ján Sabol, Ján Findra, Rudolf Gedeon, Ivor Ripka).

V časopise začala publikovať nastupujúca generácia mladých lingvistov, ktorí sa po celé dlhé roky stali kmeňovými prispievateľmi JČ a ich štúdie mali zásadný význam pre rozvoj slovenskej jazykovedy: Klára Buzássyová (intencia slovesného deja a deverbatívna slovotvorná paradigma; kontrastívny výskum jazykov; vymedzenie neutralizácie v kategórii stupňovania; názvy deja a názvy vlastností v transpozickej a nominačnej funkcii; kategória neurčitosti v maďarčine a slovenčine; opakovaná internacionalizácia a problém identifikácie morfológických a lexikálnych jednotiek; nominalizačná funkcia abstraktných názvov vlastností). – Juraj Furdík (po oboznámení so slovotvorným výskumom ruských, poľských, amerických a francúzskych derivatológov uverejňuje v JČ 1970 principiálnu štúdiu o slovotvornej analógii a analogickej slovotvorbe; potom nasledujú štúdie o metodológii, slovotvornej motivácii a teórii poznania; štylistické dimenzie slovotvorne motivovaného slova; integračné procesy pri lexikálnych prevzatiach; onomaziologické symetrie a asymetrie v lexike slovanských jazykov). – Jozef Mlacek postupne uverejňuje sériu frazeologických štúdií, na ktorých postupne vybuďoval na Slovensku túto vednú disciplínu (syntax frazeologických jednotiek; základné typy ustáleného prirovnania; frazeologická jednotka a zámena; syntaktická frazeológia; štylistická klasifikácia frazeologizmov; sémantické otázky frazeológie; vymedzovanie frazeológie a tzv. frazeologická parametrizácia). – Ján Sabol od prvej štúdie o frekvencii foném v slovenskej poézii v JČ 1965 pokračoval v tomto exaktnom smere výskumu slovenčiny najdlhšie a najkoncíznejšie (využitie entropie pri jazykovednom výskume; kombinácia šumovej a sonórnej spoluhlásky; frekvencia deklinačných typov feminín; frekvencia nesonánt v spoluhláskových skupinách; konsonanticko-vokalické zloženie morfém).

O jedno desaťročie neskôr pribudli ďalší dvaja autori, ktorí ovplyvňovali a významne ovplyvňujú vývin slovenskej jazykovedy. Najskôr Slavomír Ondrejovič, ktorý začínal s príspevkami o intonácii a akcentológii (JČ 1976, 1979), pokračujúc analyzovaním slovesnej konverzie a potom sociolingvistickými príspevkami (JČ 1994), jazykovou ekológiou a regulovaním jazyka. – Najsústavnejšie metodologickými a originálnymi štúdiami prispieva do časopisu od r. 1978 Juraj Dolník (slovný význam a jeho explikácia; obsah, pojem a lexikálny význam; otázka motivovanosti a systémovosti slova; teoretické zobrazenie komunikatívneho uplatnenia slova; axiologické slová; jazyk ako konkrétny systém; jazyk ako kultúrny jav).

Medzi kmeňových autorov JČ možno zaradiť nielen tých jazykovedcov, ktorí publikovali najčastejšie, ale rovnako tých, ktorí uverejňovali štúdie posúvajúce dopredu výskum slovenčiny. Medzi takých autorov patria napríklad Vincent Blanár, zakladateľ slovenskej onomastiky – v JČ uverejňoval zásadné metodologické príspevky (živé mená; sémantika vlastných mien; historická lexikológia a lexikografia). Rovnako Abel Král' predstavil nové prístupy v riešení fonologických a fonetických otázok. Ladislav Dvonč zasa uverejňoval na prvý pohľad problémy z jazykovej praxe (vývin

dvojhlasok, problematika ä, ľ, dž a i. v spisovnej slovenčine), ale s hlbším teoretickým riešením. Šimon Ondruš uverejnil niekoľko príspevkov z dejín svetovej lingvistiky, neboli však celkom zavŕšené. Zaujímavá bola aj diskusia o predložkách v JČ 1974 (Emil Horák, Ján Oravec, Július Rybák), keď sa uvažovalo nad tým, že predložky majú samostatný význam aj samy osebe, nielen v spojení s podstatným menom.

Osemdesiate roky nepokračovali v progresívnej línii, začala tu väčšmi zasahovať politika – z príkazu stranických orgánov sa konali konferencie o marxistickej jazykovede, o jazykovej politike socialistického štátu, o jazykovej politike a jazykovej kultúre vychádzali z nich aj zborníky. Z príležitosti 70. výročia Októbrovej revolúcie priniesol JČ 1987 tematicky orientované príspevky. Podobne aj všetky politicky angažované úvodníky nevznikli z vlastnej vôle jazykovedcov. Viac sa v tomto období angažovalo ako cielene a moderne skúmalo.

Nóvum v publikovaní JČ znamenalo zavedenie tematických blokov po prvý raz na XII. medzinárodnom zjazde slavistov r. 1998 v Krakove. Cieľom týchto tematických blokov bolo hľadať riešenie aktuálnych slavistických otázok, vyhnúť sa opakovaniu tradičných zjazdových stereotypných a nekonečných roztrieštených vystúpení. Každý blok mal päť účastníkov z rozličných slavistických centier a prednášky museli byť vopred publikované a rozdane – náš tematický blok *Zmeny v súčasných slovanských jazykoch 1945 – 1995* prinieslo dvojčíslo JČ 1998. Išlo tu o stručné predstavenie rovnomenne nazvaného medzinárodného slavistického projektu organizovaného prof. Stanislavom Gajdom (Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej). Poukázali sme v ňom na potrebu skúmať jazyk v širších sociálnych a komunikačných kontextoch, na potrebu aktuálneho opisu súčasných jazykových situácií v jednotlivých krajinách, nových spoločných vývinových tendencií, na prebiehajúcu dynamiku normatívnych kritérií. Zároveň sme v časopise podrobne referovali o najvýznamnejších domácich publikáciách.

V súvislosti s nasledujúcim slavistickým zjazdom v Lubľane sme v JČ 2003 prezentovali tematický blok *Procesy internacionalizácie dnes* s úvahami, či je internacionalizácia možnosť alebo nevyhnutnosť, ako sa prevzatia prejavujú v etnickej komunikácii, o funkcii neologizmov a inovácií pri zložených slovách, impulzoch korpusovej lingvistiky pre dvojjazyčnú lexikografiu. K ďalšiemu slavistické mu zjazdu na Ochride sme pripravili dvojčíslo JČ 2008, v ktorom sme predstavili naše výskumné výsledky v slovenskej jazykovede medzi dvoma slavistickými zjazdmi.

Počas šesťdesiatročnej prítomnosti JČ sa v ňom vystriedali desiatky prispievateľov, dala by sa však zhruba načrtnúť ich typológia. Niektorí z nich boli občasní či zriedkaví a do rozvoja slovenskej jazykovedy nezasiahli, niektorí (z rozličných príčin) iba „jednorazoví“, ale aj tí dotvárali mapu výskumnej mozaiky. Po rozšírení publikačných možností napríklad v podobe zborníkov z konferencií (najčastejšie z onomastických), vydávaní fakultných zborníkov a pod., by sme mohli niektorých autorov označiť ako „viacdomových“ – okrem príležitostných zborníkov publikovali v Slovenskej

reči alebo v Kultúre slova, no svoje všeobecnojazykovedné a metodologické štúdie umiestňovali práve do JČ. Rozhodujúci boli kmeňoví autori: vyústením ich aktivít boli samostatné monografie, ktoré zásadným spôsobom ovplyvnili rozvoj slovenskej jazykovedy; navyše na fakultách mali nasledovníkov v konštituovaní škôl (slovotvorná a gramatická v Prešove, sociolingvistická v Banskej Bystrici a ďalšie).

Okrem postupného budovania už spomínanej MSJ (1966) a HSSJ (1991 – 2008) sa v časopise predstavili koncepcie všetkých základných slovákistických, resp. aj slavistických diel – Slovník súčasného slovenského jazyka, Atlas slovenského jazyka, Slovník slovenských nárečí, Slovanský jazykový atlas, Slovanský onomastický atlas. JČ v menšom rozsahu prinášal aj príspevky zo súvisiacich vedných disciplín, psychológie, logiky, filozofie a i. Nechýbali ani štúdie z orientálnych jazykov.

Postupne sa vyprofilovali jednotlivé rubriky: zvýšil sa počet príspevkov v rubrike Rozhľady; Okrem rubriky Recenzie sa v posledných rokoch zaviedla aj rubrika Referáty, do ktorej sa zaraďujú kratšie informatívne recenzie. Sústavne sa v každom ročníku uverejňujú medailóny významných jazykovedcov, čo vlastne predstavuje akúsi „kroniku“ jazykovedného myslenia a uvažovania na Slovensku. JČ prináša aj podrobnejšie správy z vedeckých konferencií, v posledných rokoch v nich prevažujú témy z počítačovej lingvistiky.

Hoci od r. 1966 začal vychádzať časopis Slavica Slovaca, súčasná slavistická problematika mala svoje miesto aj v JČ. Ako to vidieť aj z obsahu tematických blokov, slavistika sa tu prezentuje aj ako synchronne skúmanie jazyka v súčasných sociálnych a komunikačných súvislostiach (dnes a perspektívne ešte väčšmi sa nevystačí s tradičnou konfrontáciou iba na úrovni jazykových prostriedkov), multidisciplinárny charakter slavistiky umožňuje v súčasnosti využívať pri výskume interdisciplinárne postupy. Preto JČ prinášal správy o slavistických zjazdoch (od moskovského r. 1958 až po ľubľanský r. 2003), podrobne informoval o zasadnutiach slavistických komisií (gramatická r. 1966, r. 1972 v Bratislave, komisia pre spisovné jazyky v Bratislave r. 1981 *Vývojové procesy a tendencie v súčasných slovanských jazykoch a ich synchronna dynamika*). Slovenskí účastníci na svetových lingvistických kongresoch vo svojich správach informovali o najnovších pohyboch a výdobytkoch v lingvistike (Bukurešť 1967, Bologna – Florencia 1973, Viedeň 1978), nechýbali ani správy o medzinárodných onomastických kongresoch, o kongresoch fonetických vied a i.). Kongresy odrážali vtedajšiu mimoriadne aktívnu situáciu a JČ ju prenášal do domáceho prostredia.

Podľa všetkého som momentálne najdlhšie „slúžiaci“ redaktor ústavných časopisov: výkonným redaktorom Jazykovedného časopisu som bol v r. 1971 – 1993, hlavným redaktorom od r. 1994. Mal som veľké šťastie, že hlavným redaktorom JČ bol celých 36 rokov prof. Ján Horecký, ktorý ma zaučal do redaktorskej práce, no ukazoval aj nové obzory v jazykovede. Bolo tiež šťastie, že prispievatelia do JČ boli na čele nových metodologických smerovaní, otvorení svetu. Dúfam, že Jazykovedný časopis sa v dobrej kondícii dožije aj svojej storočnice, chýbal by v slovenskej jazykovede.

PRÍPADY GRAMATIKALIZÁCIE VO VÝVINE SLOVENSKEHO JAZYKA

GABRIELA MÚCSKOVÁ

MÚCSKOVÁ, Gabriela: Instances of Grammaticalization in the Development of Slovak Language. Jazykovedný časopis, 2009, Vol. 60, No. 2, pp. 131 – 144. (Bratislava)

The article presents a basic characteristics of grammaticalization as it is analysed in nowadays historical sociolinguistic works. It brings several instances from the grammatical development of Slovak language, that are results of grammaticalization processes and in a different degree correspond to the known interrelated mechanisms (desemantization, extension, decategorialization and erosion). In a detail the author analyses the gramaticalization of the verb *byť* (to be) in analytical constructions of the past tense, *buděti* in the future tense constructions, rise of the modal function of historically free lexical expressions and forms of adjectives, the declination suffixes of which have developed from demonstrative pronoun.

1. Vývojové zmeny v gramatickom pláne jazyka sú z veľkej časti podmienené hláskoslovnými zmenami, pôsobením analógie a vnútrojazykovým vyrovnávaním, ako aj zmenami vyplývajúcimi z vonkajších jazykových kontaktov. Tieto zmeny sú často opisované z hľadiska štruktúrneho vývinu gramatického podsystemu, avšak na ich realizácii sa v zásadnej miere podieľa fungovanie ustálených lexikálnych jednotiek vo výpovedi a ich individuálne uplatňovanie v kontextoch, v ktorých spolu so sémantickou modifikáciou nadobúdajú gramatický význam. Skúmanie jazykového vývinu a gramatických zmien vychádzajúce z výpovede odhaľuje možné motivácie a priebeh jazykovej zmeny, a zároveň ponúka možnosti jej explanácie. Typickým príkladom takéhoto prístupu je teória gramatikalizácie, ktorá skúma podmienenosť gramatických zmien v syntaktických konštrukciách.

„Gramatikalizácia“ je často predmetom synchronných lingvistických analýz stavby a fungovania gramatického jazykového systému,¹ má však diachrónnu podstatu, keďže mnohé gramatické kategórie a ich formálne stvárnenia majú pôvod v diachrónnom procese vývinu lexikálnych jednotiek, ktoré v istých opakujúcich sa kontextoch (výpovediach) nadobudli všeobecnejšiu funkciu a stali sa súčasťou gramatického systému jazyka. Potvrdzuje to aj tvrdenie Talmyho Givóna, ktorý zdôrazňuje nevyhnutnosť poznania starších etáp vývoja jazyka na pochopenie synchronnej štruktúry jazyka známym výrokom „Dnešná morfológia je včerajšia syntax“ (Givón, 1971, citované podľa Heine, 2003, s. 576). Preto sa pri skúmaní gramatikalizácie sústreďuje pozornosť na

¹ V našej lingvistike sa tomuto javu venovali Martina Ivanová (2009) a Nicol Janočková (2004), komparatívne sa slovenčine z tohto hľadiska venovali Björn Hansen (2005, tam aj ďalšia literatúra) a Markus Giger (2003 a ďalšie práce so zameraním na typológiu).

konštrukciu, ktorá je nositeľom gramatického významu, a tak sa teória gramatikalizácie zaoberá „pôvodom a vývojom gramatických foriem a konštrukcií. Jej cieľom je opísať ako vznikli a ako sa postupne vyvíjali gramatické formy a konštrukcie a vysvetliť ich súčasnú štruktúrnú podobu“ (Kuteva – Heine, 2008, s. 218). Teória gramatikalizácie vychádza tiež zo stanoviska, že nie je nevyhnutné, aby gramatická štruktúra jazyka bola úplne pravidelná – homogénna (porov. Dolník, 2005, s. 193) – pretože v nej často pretrvávajú ustrnuté výsledky minulých vývinových procesov spoločenskej a jazykovej interakcie a z diachrónneho hľadiska sa javia ako prísne pravidelné, hoci často v dôsledku ďalších zmien a kontaktov sú zo synchronného hľadiska vnímané ako nepravidelné.

Proces gramatikalizácie definuje aj *Morfológia slovenského jazyka* (1966), ktorá ho chápe ako opak lexikalizácie, pri ktorej: „jednotlivé slová prechádzajú vo vývine jazyka z jedného slovného druhu do druhého. Jednotlivé tvary môžu takto zmeniť svoju príslušnosť: lexikalizujú sa. Napríklad nepriame pády substantív môžu na základe svojej syntaktickej funkcie vypadnúť z paradigmy a prejsť za istých okolností k adverbiám. Takáto lexikalizácia je podnes živým postupom pri tvorení adverbií (*krokom, večierkom, ráno, spočiatku, nakoniec*)“ (s. 29). Za lexikalizáciu sa tu považujú aj prípady, keď sa z gramatického tvaru podstatného mena alebo slovesa stane gramatické slovo, napr. predložka (*kvôli, začínajúc*), alebo častica (*hádam*), pretože tu tiež ide o prehodnotenie a presun jazykovej jednotky z jedného slovného druhu do iného (tamtiež).

Naproti tomu gramatikalizácia sa tu charakterizuje ako opačný proces, v ktorom sa „slovo stane relačnou morférou. Tento proces sa realizuje pri vzniku opisných, perifrastických tvarov. Je prirodzené, že sa morférou stáva najmä neplnovýznamové slovo, napr. pomocné sloveso sponové alebo modálne. V slovanských jazykoch takto vzniklo z pomocného slovesa *byť* opisné sloveso *byť* v analytických tvaroch futúra, préterita, kondicionálu a vo všetkých tvaroch opisného pasíva. Rozdiel medzi pomocným a opisným slovesom je okrem významu aj v úplnosti pradiagmy: opisné sloveso nemá lexikálny význam, priradzuje sa k systému paralelných morfém a prispôsobuje sa mu. Gramatikalizácia je však dlhý proces, má viacej stupňov, o čom svedčí rozdiel medzi tvarmi préterita, futúra a pasíva. Porov. vyjadrenie negácie: *nepísal-0 – nebude písať – nie je písaný*“ (tamtiež).

Je zrejmé, že v tomto ponímaní sa pojem gramatikalizácia uplatňuje v odlišnom význame a jej charakteristika sa viaže na synchronný stav gramatického podsystemu bez diachrónneho pohľadu a syntaktického východiska.

Termín gramatikalizácia uviedol do jazykovedy francúzsky lingvista Antoine Meillet (fr. grammaticalisation) už v roku 1912, no samotný opis procesu, výskum i teória gramatikalizácie v dnešnom chápaní sa začali rozvíjať až v 70. a 80. rokoch dvadsiateho storočia. Dnes v tejto oblasti existuje rozsiahla literatúra a otázka gramatikalizácie patrí do centra záujmu modernej historickej lingvistiky.

Rozšírenou a všeobecne prijímanou definíciou gramatikalizácie je, že ide o vývinový proces, v ktorom pôvodne samostatná lexikálne jednotka postupne nadobúda gramatickú funkciu (Schendl, 2003, s. 41), alebo presnejšie: že ide o postupný vývin lexi-

kálnej jednotky na gramatickú formu, alebo gramatickej formy na inú, všeobecnejšiu gramatickú formu (Heine, 2003, s. 575 – 577; Kuteva – Heine, 2008, s. 217). Túto gramatickú funkciu lexikálna jednotka nadobúda v procese vývinu, keď sa v istej syntaktickej konštrukcii ocitne ako plnovýznamová samostatná jednotka na vyjadrenie istého (budúceho gramatického) významu a postupnou replikáciou sa ustáli v danej konštrukcii natoľko, že sa prestane vnímať ako samostatná jednotka, ale ako prvok nesúci gramatickú funkciu. V priebehu tohto procesu môže jej pôvodný lexikálny význam úplne zaniknúť (napr. význam psl. **buděti* – pozri nižšie), alebo nenadobúda gramatický význam alebo gramatickú funkciu vo všetkých kontextoch, ale v mnohých prípadoch si zachováva aj svoj pôvodný lexikálny význam, ako je to napríklad v prípade slovesa *byť*, ktoré má v istých kontextoch rôzne – pôvodné – lexikálne významy „nachádzať sa, vyskytovať sa, existovať, jestvovať, byť prítomný niekde, zaujímať isté postavenie, konať sa“ atď. (Slovník súčasného slovenského jazyka, 2006, s. 392) a zároveň funguje ako pomocné modálne sloveso, sponové sloveso a pomocné sloveso – samostatná gramatická morféma – v zložených a opisných slovesných tvaroch (tvary slovesa *byť* + *l-ové prídavné* na vyjadrenie minulého času, *l-ové prídavné* + *by* + *byť* na vyjadrenie podmieňovacieho spôsobu, *byť* + *minulé prídavné trpné* na vyjadrenie trpných konštrukcií), tak ako sa to konštatuje vo vyššie uvedenom texte Morfológie slovenského jazyka, pričom pred vznikom a ustálením týchto gramatických slovesných tvarov stálo sloveso *byť* v tejto konštrukcii ako samostatná lexikálna jednotka (pozri nižšie).

Proces gramatikalizácie sa nemusí týkať len samostatných lexikálnych jednotiek, často tu ide aj o vývoj jednej gramatickej formy (ktorá v konečnom dôsledku mohla tiež vzniknúť podobným spôsobom) na inú ešte všeobecnejšiu gramatickú formu (napr. aoristový tvar slovesa *byť* > aoristové antepreteritum *nosil bych* > čiastica *by* v tvaroch podmieňovacieho spôsobu).

V procese gramatikalizácie sa syntaktická konštrukcia stáva ustrnutým analytickým (opisným) tvarom s gramatickým významom a v dôsledku ďalších vývinových zmien môže dôjsť k jej splynutiu do jednotného syntetického tvaru (napr. zložené tvary adjektív – pozri nižšie).

2. V príspevku sa pokúsime o podrobnejší rozbor procesov gramatikalizácie v prípadoch vyššie spomenutých javov známych z vývinu gramatických foriem v slovenčine, ktoré sa vyvinuli zo syntaktických konštrukcií, pričom sa na ich formálnom stvárnení podieľajú pôvodne samostatné lexikálne jednotky, ktoré stratili svoj lexikálny význam a nadobudli všeobecný gramatický význam, alebo gramatické tvary, ktoré v procese gramatikalizácie nadobudli iný, všeobecnejší, gramatický význam.

2.1 Gramatikalizácia vo vývine kategórie času

Zo súčasného systému slovesných gramatických tvarov môžeme ako príklad gramatikalizačných procesov v priebehu historického vývinu jazyka uviesť analytické tvary minulého a budúceho času.

2.1.1 Praslovančina mala pôvodne štyri formy minulého času na vyjadrenie rôznych minulých dejov (podrobne Krajčovič, 1988, s. 137n, Lamprecht – Šlosar – Bauer, 1986, s. 194n). V súčasnom jazyku sa na vyjadrenie minulého času uplatňuje pôvodné perfektum zložené z l-ového prídavia a prézenta pomocného slovesa *byť*.

Formy l-ových prídaví boli pôvodne deverbatívne adjektíva s l-ovým formantom (porov. Lamprecht – Šlosar – Bauer, 1986, s. 194 – 195), ktoré sú dnes petrifikované napríklad v súčasných tvaroch adjektív (*ne*)*dbalý*, *bdelý*, *bývalý*, *minulý*, čes. *vzteklý*, *opilý* a pod. Tento význam dokladajú aj príklady z historických prameňov (citované podľa Gebauer, s. 609): *otče věčný, vždy bylý* (Starobilá skládanie 2, 72 – porov. Gebauer, s. 756), *matko božie milá, věčně u božě vždy bylá, z svatých králův porodilá, nad vše svaté záslúžilá* (rukopis Hradecký, pol. 14. stor. porov. Gebauer, s. 756) atď.

Význam spojenia tohto deverbatívneho adjektíva a slovesa *jesmь/jesi/jestь...*, ktoré tu malo funkciu sponového slovesa – podobne ako napríklad v dnešných spojeniach spony *byť* a trpného prídavia (*som prekvapený*):

V-*ь* / V-*la* / V-*lo* + *jesmь/jesi/jestь...* – „som/si/je taký/ten, čo koná dej V“,

sa postupným vývinom, ktorý sa prejavoval najmä zvyšovaním frekvencie výskytu takéhoto spojenia, gramatikalizáciou zmenil na význam perfekta: „som/si/je... ten, kto vykonal dej V“, čiže na vyjadrenie deja uskutočneného v minulosti s dosahom na prítomnosť (významovo obsiahnutou v tvare prítomníka tu už pomocného slovesa *byť*):

i	<i>da-ь jes-mь</i>	– „dalý som“	– „som dávatel', som štedrý“	
	<i>da-ь jes-i</i>	– „dalý si“	– „si dávatel', si štedrý“	
	<i>da-ь jes-ть</i>	– „dalý je“	– „je dávatel', je štedrý“	
ii	<i>da-ь jes-mь</i>	– „dal som“	} – s významom perfekta	
	<i>da-ь jes-i</i>	– „dal si“		
	<i>da-ь jes-ть</i>	– „dal je“		
iii	<i>da-l som</i>	– „dal som“	} – všeobecný minulý čas
(po zániku aoristu a imperfekta)	
	<i>da-l (je)si</i>	– „dal si“		
	<i>da-l (jest)</i>	– „dal (je)“		

V pamiatkach z 15. a 16. stor. ešte máme doložený zložený tvar v 3. os. sg. a pl. (*přišli sú, dal jest* a pod.), avšak v tvaroch 3. osoby perfekta postupne zaniklo *je/jest* a *sú/jesú* „a l-ové prídavie prevzalo funkciu tvaru, t. j. samo sa stalo nositeľom slovesnej kategórie osoby“ (Krajčovič, 1988, s. 140, podobne Dolník – Mlacek – Žigo, 2003, s. 116).

V poľštine tento proces pokračoval ešte ďalej – k vytvoreniu syntetických tvarov v 1. a 2. osobe singuláru a plurálu:

iv	<i>dał-em, dał-am</i> (< <i>dał-eśm, dał-aśm</i>)	<i>dali-śmy, dały-śmy</i>
	<i>dał-eś, dał-aś</i>	<i>dali-ście, dały-ście</i>
	<i>dał-0, dał-a</i>	<i>dali, dali</i>

Z koncovky pomocného slovesa sa stala gramatická morféma, ktorá sa spravidla pripája k tvaru I-ového prídavia, ale môže sa pripájať aj k iným slovám, ktoré patria do syntagmatického celku so slovesom: *przyszedłem, owam przyszedł, jaciem przyszedł* atď. (porov. Klemensiewicz – Lehr-Splawiński – Urbańczyk, 1955, s. 371n).

Syntetické tvary, v ktorých gramatická koncovka tvaru 1. a 2. osoby slovesa *był* splynula s tvarom I-ového prídavia (alebo iného slova slovesnej frázy) máme okrajovo doložené aj v niektorých severných východoslovenských nárečiach: *robilem, robilam, robileś, robilaś, dześ bul, coś tam vidzel* a pod. (porov. Štolc, 1978, s. 177).

Iný syntetický tvar, tiež podobný ako v niektorých poľských nárečiach, možno pozorovať aj v nárečiach niektorých obcí Spiša, Liptova, Oravy, v podjavorinskom a trenčianskom nárečí, a to tvar *bolach, volalach, jach bol, chlebach kúpila, v mestech bol* (tamtiež), ktoré vznikli analogicky podľa tvarov kondicionálu *robilbych* (porov. Klemensiewicz – Lehr-Splawiński – Urbańczyk, 1955, s. 371n).

K nárečovým osobitostiam tvorenia minulého času patrí aj zložený tvar s osobným zámenom namiesto tvarov slovesa *był* vo východoslovenských nárečiach: *ja prišol, ja vidzel, mi buli* atď., ktoré je podobné ako vo východoslovenských jazykoch, a niektoré východoslovenské a gemerské redukované tvary I-ového prídavia, v ktorých koncové *-l* zaniklo – *ja ňis* (< *ňisol*), *pik* (< *pikol*), *umar* (< *umarla*), *ucik* (< *ucikol*), *viad* (< *viadol*), *ňias* (< *ňiasol*), *pliat* (< *pliatol*) (porov. Krajčovič, 1988, s. 146).

2.1.2 Na vyjadrenie budúceho času sa v najstarších štádiách vývinu západoslovenských jazykov využívali viaceré formy, ktoré sa vyvíjali spolu s formovaním kategórie vidu (porov. Lamprecht – Šlosar – Bauer, 1986, s. 195 – 196). Napríklad slovesá s tematickou morférou *-ňe-* typu: *padňe, miňe, svitňe, začňe* a pod. mali pôvodne nedokonavú povahu, no nevyjadrovali jednoduchý prítomný, ale prechod do stavu. Už v praslovančine boli známe prítomníkové tvary predponových slovies (*pri-ňesu, po-vezu, vz-planu* a pod.), ktoré mali pôvodne tiež nedokonavý význam. S vývojom kategórie vidu sa dokonavé formy slovies spájali s vyjadrovaním budúceho deja a aj uvedené príklady sa začali chápať ako dokonavé (dnešné *padňe, miňe, svitňe, začňe, priňesie, vzplaňe*), okrem slovies s predponou *po-* (ibid., s. 197). Pri dejoch nedokonavej povahy sa využívalo viacero konštrukcií zložených z modál-

neho slovesa a infinitívu (*mám robiťi, chcu robiťi*) alebo fázového slovesa a infinitívu (*začnu robiťi, idu robiťi*) a tiež slovesa *budu* a neurčitku, príp. I-ového prídavného: *budu robiťi, budu robil* (ibid. s. 198, porov. tiež Krajčovič, 1986, s. 142; Křížková, 1960, s. 82 – 108). Spojenia s modálnymi a fázovými slovesami v spojení s infinitívom vyjadrovali dej v budúcnosti, ale ponechávali si v spojení tiež odtienok modálnosti alebo fázovosti. Sloveso *buděti/budu* (< **bōdō*) bolo pôvodne tematické a malo význam „mať na pamäti, mať na mysli“, tak ako je to petrifikované v tvare *za-bud-nút'*. Od neho je neskôr odvodené slovo *budúci* a *budúcnosť* (podľa *súcnosť*) (porov. Machek, 1997, s. 75; Krajčovič, 1986, s. 142; iný význam – „začínam“ – Lamprecht – Šlosar – Bauer, 1986, s. 196). Svojím pôvodným významom má tematické sloveso *budu* čiastočne význam blízky modálnosti a z hľadiska modálnych konceptov by sme ho mohli zaradiť ku konceptu zámer (podľa Mluvnice češtiny III., 1987) alebo vôľa – volitívnosť (Ivanová, 2009), čo potvrdzuje aj spresnenie Václava Machka (s. 75), ktorý v prípade významu slovesa **bōdō* hovorí o odtienku „míti na mysli“ a odtienku „vôle, úmyslu k něčemu“. Zároveň ho fakt, že sa spája len s nedokonavými slovesami približuje k slovesám fázovým.

Spojenie *budu* + infinitív sa zgramatikalizovalo a začalo plniť funkciu vyjadrovania budúceho času nedokonavých sloviess:

	pôvodný význam	gramatický význam
i	<i>budu robiťi</i> – „mám v úmysle/zamýšľam“	
ii	<i>budu robiťi</i> – „mám v úmysle/zamýšľam, mám na pamäti robiť“ (možno s významový odtienkom modálnosti, fungujúc popri podobných spojeniach <i>chcu robiťi, idu robiťi, imatě robiťi</i> atď.)	
iii	<i>budu robiťi</i> –	„budem robiť“ – budúci čas

pričom sloveso *budu*, na rozdiel od spomínaných modálnych a fázových sloviess, stratilo svoj pôvodný význam a stalo sa len slovesom pomocným. Dokazuje to aj skutočnosť, že toto sloveso sa dnes chápe ako súčasť paradigmy slovesa *byť*: *som, bol som, budem*, pričom tvar *budem* je skrátenejší z pôvodného *budu byťi*, ktoré ako pravidelné interpretuje aj Václav Machek (1997, s. 75) na rozdiel od Heleny Křížkovej (1960, s. 102).

Podobný proces je známy aj v angličtine, kde v období ranej starej angličtiny (Early Old English), slovesá *sceal* (> shall) a *wille* (> will) vyjadrovali v prítomnom čase „povinnosť“ a „vôľu/želanie niečo konať“ (porov. dnešný význam nemeckého *Ich will*) a postupne strácali svoj pôvodný význam a začali sa využívať (spočiatku

popri iných spôsoboch odkazovania na budúce deje) na vyjadrenie budúceho času (Tagliamonte, 2008, s. 749; Schendl, 2001, s. 41).

Podobne v nemčine sa až do 14. – 15. storočia na vyjadrenie budúcich dejov používal dnes ustálený tvar futura – *werden* + infinitív – spolu s formami *wollen* + infinitív a *sollen* + infinitív (podrobne Křížková, 1960, s. 84 – 92).

2.2 Gramatikalizácia a kategória modálnosti

Samotné modálne slovesá, o ktorých už bola reč vyššie pri konštrukciách odkazujúcich na budúce (zamýšľané) deje, prešli tiež gramatikalizačným procesom z dejevých slovies bez modálneho významu. Tomuto problému sa podrobne venovala Martina Ivanová v štúdiu *Status modálnych relátorov v slovenčine ako výsledok gramatikalizačných a degramatikalizačných procesov* (2009, s. 152 – 164). Gramatikalizačné procesy, ktoré viedli k formovaniu modalizátorov autorka sleduje v schéme: (premodálny význam) → cirkumstačný/deontický význam → epistemic-ký význam → (postmodálny význam) (s. 165).

2.2.1 Sloveso *musiet'* pochádza z nemeckého *mou3an* (Machek, 1997, s. 384), ktoré malo v nemčine pôvodne význam „byť v nejakej situácii“ (Hansen, 2000, citované podľa Ivanová, 2009, s. 165) a už v germánskom prostredí sa gramatikalizáciu vyvinulo na sloveso s modálnym významom „necitatívnosti“ (porov. nem *müssen*, angl. *must* a pod.) a jeho pôvodný význam zanikol. Do viacerých slovanských jazykov (okrem slovenčiny aj čeština, poľština, lužická srbčina ukrajinčina) bolo toto sloveso prevzaté už ako modálne sloveso vyjadrujúce „necitatívnosť“, ktorú dovtedy plnila z praslovančiny zdedená konštrukcia infinitívu so slovesom *býti* ako spojku: *bylo jemu býti v lese* („musel byť v lese“), *jest s tohto světa sniti* („musím z tohto sveta odísť“) (podľa Lamprecht – Šlosar – Bauer, 1986, s. 350 – 352) a v zápornom tvare „permissívnosti“ a nemá iný ako modálny význam, môže však byť slovotvorným základom ďalších plnovýznamových tvarov (porov. hovorové *primusiet' niekoho*, *primusiet' sa niečo urobiť* – s významom „prinútiť“, resp. deverbatívum *mus* v spojení *z musu niečo urobiť*).

Podobne bolo s významom „musieť“ z nemčiny prevzaté aj modálne sloveso *dyrbit'* (< starohornonemecké *durfan*, dnešné *dürfen*), ktoré však rýchlo zaniklo (Lamprecht – Šlosar – Bauer, 1986, s. 351; Machek, 1997, s. 127).

Sloveso *môct'* (< *moci* < **mog-ti*) je denominatívum od *moc* (< **mokt*), takže jeho premodálny význam súvisí s „mocou“, a je tak súčasťou pomerne rozsiahlej slovotvornej paradigmy s množstvom ďalších odvodení: *mocný*, *mocnár*, *mocnosť*, *zmocniť sa*, *nemoc*, *premôct'*, *vymôct'*, *vzmôct' sa*, *umožniť*, *zumožniť*, *možno*, *mohutný*, *veľmož* atď. (porov. Machek, 1997, s. 371; Brückner, 1985, s. 342). Václav Machek uvádza paralelu s nemeckým *mag*, *mögen* < *Macht*, *Vermögen*. Význam *moci* („získať, nadobudnúť, alebo byť v situácii, že niekto má – moc“) však zanikol

a sloveso *môcť* sa gramatikalizovalo na modálne sloveso s významom posibility a ability (Ivanová, 2009, s. 166).

Slovesá *musieť*, *môcť* i staré sloveso *dyrbitʹ* sa už v historickom období vývinu používali na vyjadrenie miery istoty *musí byť* – „určite je“ a *môže byť* – „pravdepodobne je“ (Lamprecht – Šlosar – Bauer, 1986, s. 352) a v súčasnosti sa tvar slovesa *nemusieť* používa aj v postmodálnom význame „nemať rád“ (Ivanová, 2009, s. 166).

Pôvodný význam slovesa *smieť* (< **směti*), prítomný v príbuznom, pôvodne l-ovom participiu, *smelý*, *osmelitʹ sa* a pod., bolo „odvážiť sa, trúfať si.“ Tiež ide o denominatívum od zloženého slova *smě-ja* – „smelosť“ (Machek, 1997, s. 560; Brückner, 1958, s. 532), ktorého pôvodný význam v jazyku zanikol a sloveso nadobudlo modálny význam posibility a v zápornom tvare význam nevhodnosti až zákazu.

	pôvodný nemodálny význam	modálny význam
i	* <i>mog-ti</i> * <i>směti</i> (nem.) <i>moužan</i>	„získať, mať moc“ „odvážiť sa, trúfať si“ „byť v situácii“
ii	<i>moci</i> > <i>môcť</i> <i>smieť</i> (nem.) <i>mussen</i> > <i>musieť</i>	„byť schopný/mať možnosť, predpoklady niečo urobiť“ „mať dovolenie urobiť, môcť“ „mať povinnosť urobiť“

Vo vývine uvedených modálnych slovies dochádza v procese gramatikalizácie k desémantizácii – k strate pôvodného významu, ku ktorému pravdepodobne dospeli po istej prechodnej fáze extenzie, keď slovesá fungovali zároveň v pôvodnom i modálnom význame, tak ako to môžeme pozorovať dnes v prípade ďalších modálnych slovies *mať*, *chcieť*, *vedieť*.

2.2.2 Pôvodne atematické sloveso *mať* so základným významom „držať pri sebe ako vlastníctvo“ dáva V. Machek do súvislosti s *jmem*, *jať* – „vziať“ (1997, s. 366). Modálny význam „nutnosti“ alebo „možnosti konať dej“ sa gramatikalizoval cez metaforickú transpozíciu *mať povinnosť... niečo urobiť* > *mať niečo urobiť*. (Ivanová, 2009, s. 167). *Chcieť* pochádza z pôvodného psl. **chotěti* s neskorším ustálením koreňa *chc-* v prítomníku a neskôr i préterite a malo význam „želať si, túžiť po niečom“. Je zaujímavé, že podľa V. Machka (1997, s. 208) pôvodné slovanské **koťěti* bolo tiež atematické. V procese gramatikalizácie toto sloveso zaznamenalo posun od významu „želaní“ k významu „úmyslu realizovať dej“. I v tomto prípade v súčasnom jazyku zaznamenávame i postmodálny význam „potrebovať, vyžadovať

si“ – prípad: *Chce to komentár?* (Ivanová, 2009, s. 168). Gramatikalizáciu modálneho slovesa *vedieť* (tiež z pôvodného atematického **vëdëti* s koreňovou alteráciou s **vidëti*) zachytáva Martina Ivanová (tamtiež) v stupňoch: z nemodálneho významu „mať vedomosť“ – ako vyjadrenia stavu, cez význam „mať schopnosť osvojenú ako poznatok, prípadne zručnosť“ sa dospieva k modálnemu významu „mať schopnosť vyrovnáť sa so situáciou“ blízkeho významu modálneho slovesa *môcť*.

	pôvodný nemodálny význam	cirkumstačný deontický význam	modálny význam
i	<i>*imati</i> „vlastniť“ <i>*chotëti</i> „túžiť, želať si“ <i>*vëdëti</i> „mať vedomosť“		
ii	<i>*imati</i> „vlastniť“ <i>*chotëti</i> „túžiť, želať si“ <i>*vëdëti</i> „mať vedomosť“	„mať povinnosť urobiť“ „želať si urobiť“ „mať schopnosť, zručnosť“	
iii	<i>mat’</i> „vlastniť“ <i>chciet’</i> „túžiť, želať si“ <i>vediet’</i> „mať vedomosť“	„mať povinnosť urobiť“ „želať si urobiť“ „mať schopnosť, zručnosť“	„mať urobiť“ „mať úmysel urobiť“ „byť schopný robiť“

Slovesá *mat’*, *chciet’*, *vediet’* si popri modálnom význame zachovávajú aj svoj pôvodný nemodálny význam, v procese gramatikalizácie modálnej kategórie sa teda nachádzajú vo fáze extenzie, keď sú popri pôvodnom význame uplatňované v novších kontextoch s gramatickou funkciou.

Sledovaním sémantických zmien, ktoré sa uskutočnili v procese formovania modalizátorov – zánik pôvodného významu (ktorý sa viazal skôr na vyjadrenie stavu ako deja) historickej jednotky – jeho desémantizácia – a sformovanie modálneho významu (nutnosť, schopnosť, možnosť a pod.), resp. vznik polysémických jednotiek s pôvodným nemodálnym a novým modálnym významom a ich funkčné rozšírenie môže priniesť nový pohľad i na synchronne sémantické interpretácie modálnych výrazov (porov. Dolník, 2008).

S procesom gramatikalizácie modálnosti a vyjadrovania budúceho času veľmi úzko súvisí proces formovania – gramatikalizácia – kategórie vidu, ktorému sa na tomto mieste venovať podrobne nebudeme, pretože bude predmetom iného, samostatného, príspevku.

2.3 Gramatikalizácia tzv. zložených tvarov adjektív

Praslovančina zdedila z indoeurópskeho deklináčného systému deklináciu mennú (podľa ktorej sa skloňovali substantíva a adjektíva a niektoré druhy čísloviek a prísastí

nt-ových, s-ových, l-ových, n-ových a t-ových) a zámennú (uplatňovanú pri pôvodných zámenách – osobných, niektorých ukazovacích, prívlastňovacích a opytovacích a pri číslovkách *jeden, dva, dvój, trój*) (porov. Lamprecht – Šlosar – Bauer, 1986, s. 138). V baltoslovanskom období spojením týchto dvoch typov vzniká najmladšia – zložená deklinácia, ktorá sa zachovala podnes v skloňovaní adjektív.

Zložené tvary adjektív boli pôvodne zložením menného tvaru adjektíva a tvaru pôvodne ukazovacieho zámena *jь, ja, je*. Pôvodné spojenie *dobrь + jь (chlapь)* malo funkciu presne určiť, determinovať meno – „ten dobrý chlap“ – oproti mennému tvaru *dobrь (chlapь)* – „dobrý chlap“. To znamená, že menné skloňovanie adjektív prezentovalo kategóriu neurčitosti a zložené skloňovanie kategóriu určitosti (porov. Krajčovič, 1988, s. 113; Klemensiewicz – Lehr-Splawinski – Urbańczyk, 1955, s. 323n). Jan Gebauer (2007, s. 169) rozdiel menného a zloženého skloňovanie vysvetľuje ako pomenovanie vlastnosti nejakého objektu (menný tvar) a pomenovanie objektu (známeho alebo skôr spomenutého), ktorý sa vlastnosťou vyznačuje (zložený tvar).

Predpokladá sa tu takýto vývoj:

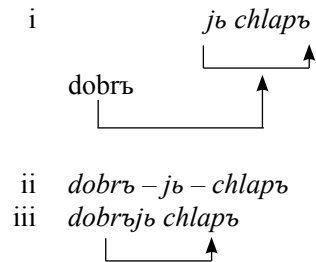
- i *dobrь jь chlapь* – „dobrý ten chlap“
dobra jego chlapa – „dobrého toho chlapa“
dobra jemu chlapu – atď.
dobrь jь chlapь / (dobra jego chlapa – po uplatnení kategórie životnosti)
dobrě jеть chlapě
dobromъ jimъ chlapomъ
 atď.
- ii *dobrьjь chlapь* – „ten dobrý chlap“
dobrajego chlapa – „toho dobrého chlapa“
dobrajemu chlapu – atď.
dobrьjь chlapь / dobrajego chlapa
dobrějеть chlapě
dobromъjimъ chlapomъ
- iii po hláskovej zmene – kontrakcii – v 10. storočí, zániku *jerov* a zmene *g > h*
dobrý chlap – „dobrý chlap“
dobrého chlapa – „dobrého chlapa“
dobrému chlapu – atď.
dobrého chlapa
dobréм chlapě
dobrým chlapom

v ktorom dochádza k desémantizácii – strate významu ukazovacieho zámena, ktoré tu stráca aj slovnodruhovú kategóriu zámena a po hláskoslovných zmenách v 10.

storočí splyva s menným tvarom adjektíva, ktorý postupne prestáva byť uvedomovaný ako zložený tvar, ale ako syntetický tvar s gramatickou morférou.

Katégoria určítosti a neurčítosti sa vo viacerých jazykoch vyvíjala podobným spôsobom – t. j. gramatikalizáciou ukazovacieho zámena v postavení pred substantívom, resp. substantívom, pred ktorým stojí adjektívum vo funkcii prívlastku: angl. *a new book* : *the new book* („nová kniha“ : „(tá) nová kniha“); nem. *ein neues Haus* : *das neue Haus* („nový dom“ : „(ten) nový dom“); gr. *σοφος ανθρωπος* : *ο σοφος ανθρωπος* („múdry človek“ : „(ten) múdry človek“) a pod. alebo tvoriaci sufix substantíva, ako je to napríklad v bulharčine a macedónčine: *masa* : *masa-ta* („stôl“ : „(tento) stôl“). Zo syntaktického hľadiska je zaujímavé, že ukazovacie zámeno v slovenčine (ako napokon aj v bulharčine) prirodzene stojí pred označovanou jednotkou – *ten múdry človek*, bulh. *tazi masa* („tento stôl“) a v procese gramatikalizácie sa v determinatívnej funkcii ocitli v pozícii sufixu. Pre bulharčinu objasňuje tento jav Kiril Mirčev (1963, s. 179), keď na historickom materiáli ukazuje, že v období formovania kategórie určítosti (9. – 13. stor.) stálo ukazovacie zámeno za menom a až v neskoršom období vývinu, už po gramatikalizácii určitého člena v sufixe podstatného mena, sa jeho pozícia ustálila v preponovanej pozícii (citované podľa Kuteva – Heine, 2008, s. 226). Istú súvislosť s postponovaním určitého člena vidí Tania Kuteva a Bern Heine (tamtiež) i vo vzájomných jazykových kontaktoch balkánskych jazykov, ktoré majú tiež určitý člen v koncovej pozícii (rumunčina, albánčina).

V praslovanskej konštrukcii *dobrъ jъ chlapъ* („dobrý ten chlap“), *dobra jeho chlapa* („dobrá toho“ chlapa) atď. sa ukazovacie zámeno s demonstratívnou funkciou nachádza v podstate pred podstatným menom, ku ktorému sa viaže a v prípadoch, keď sa pred takouto syntagmou nachádzalo adjektívum v prívlastkovej funkcii, sa ukazovacie zámeno prehodnotilo zo samostatného člena na jeho sufix s determinatívnu funkciou:

Zatiaľ čo v iných jazykoch sa kategória určítosti a neurčítosti zachovala a je formálne vyjadrená preponovaným alebo postponovaným určitým členom, v starej slovenčine (i v ostatných slovanských jazykoch okrem bulharčiny a macedónčiny) sa neaktualizovala. Östen Dahl (2004b, s. 152) predpokladá existenciu kategórie určítosti a neurčítosti v praslovančine len v prívlastkových konštrukciách a v dôsledku

hláskovej redukcii sa súvislosť relačného sufixu s ukazovacím zámenom prestala uvedomovať a zaniklo aj povedomie významu určitosti tvaru. V takejto situácii bola existencia dvoch typov adjektívnej paradigmy redundantná a zánikom menného skloňovania ostáva len jedno adjektívne skloňovanie, v ktorom už nie je prítomný odtienok určitosti zo zloženého tvaru, ani význam deiktickosti z pôvodného ukazovacieho zámena. Aj samotné zámeno *jb, ja, je* (dnes v nom. *on, ona, ono*); *jeho, jej, jeho; jemu* atď. má dnes funkciu osobného zámena 3. os. sg a nie ukazovacieho zámena. V tomto prípade završením procesu gramatikalizácie dochádza zároveň k zániku gramatického tvaru vyjadrujúceho gramatickú kategóriu určitosti – teda k javu, pri ktorom možno hypoteticky uvažovať o „degramatikalizácii“, hoci existencia reverzného procesu k procesu gramatikalizácie je často spochybňovaná, gramatikalizácia je mnohými autormi považovaná za prísne jednosmerný proces (podrobne Heine, 2003, s. 582).

3. Procesy gramatikalizácie sú sprevádzané navzájom súvisiacimi sprievodnými procesmi/mechanizmami (Heine, 2003, s. 579), ktoré sa v konkrétnych prípadoch v historickom vývine plnovýznamovej lexikálnej jednotky na formálne vyjadrenie gramatickej funkcie môžu realizovať v rôznej miere:

1. **desémantizácia** („vyblednutie“, sémantická redukcia – semantic bleaching):
 - úplná, keď zanikne pôvodný význam jednotky: napr. strata pôvodného významu slovesa *buděti /budu*, ktoré nadobudlo gramatickú funkciu vyjadrenie budúceho času nedokonavých slovies, a slovies *mogti, směti*, ktorých pôvodné nemoďálne významy nadobudli modálny význam,
 - alebo čiastočná, keď k redukcii významu dochádza len v istých kontextoch, kde jednotka nadobudla funkciu gramatickej morfémy (pomocné sloveso *byť*, modálne slovesá *mať, vedieť, chcieť*, pôvodné ukazovacie zámeno *jb, ja, je*), kým v iných kontextoch si svoj pôvodný význam zachováva;
2. **extenzia** (kontextové zovšeobecnenie): funkčné rozšírenie používania jednotky v nových kontextoch (napríklad výskyt l-ových prídavných ako pôvodných deverbatívnych adjektív v tvaroch perfekta a neskôr minulého času všeobecne, alebo funkčné rozšírenie slovesa *buděti* atď.), čo vedie i k jeho frekvenčnému rozšíreniu, ktoré je nevyhnutným predpokladom ustálenia gramatickej funkcie danej syntaktickej konštrukcie;
3. **dekategorializácia**: strata morfosyntaktických charakteristík pôvodnej jednotky vrátane statusu nezávislej lexémy – napr. zmena statusu ukazovacieho zámena na jednotku s determinatívnou funkciou – čo je často sprevádzané i kliticizáciou – nadobudnutím pevného postavenie v syntaktickej konštrukcii – a afixáciou – pri zmene z analytického tvaru na syntetický;
4. **fonetická redukcia**: čiže redukcia vo fonetickom základe pôvodnej jednotky, ktorá môže byť dôsledkom hláskoslovných zmien (kontrakcia v prípade

zložených tvarov adjektív) alebo dôsledkom tendencie syntetickosti (v syntetických tvaroch *dalam*, *robilas* a pod.).

Bibliografia

BRÜCKNER, Aleksander: Słownik etymologiczny języka polskiego. Warszawa: Wiedza Powszechna 1985. 806 s.

DAHL, Östen: Definite Articles in Scandinavian: Competing Grammaticalization Processes in Standard and Non-standard Varieties. In: *Dialectology Meets Typology: Dialect Grammar from a Cross-linguistic Perspective*. Berlin: Mouton de Gruyter 2004. s. 147 – 180.

DOLNÍK, Juraj – MLACEK, Jozef – ŽIGO, Pavol: Princípy jazyka. Bratislava: Stimul 2003. 138 s.

DOLNÍK, Juraj: Koncepcia novej morfológie spisovnej slovenčiny. In: *Slovenská reč*, 2005, roč. 70, č. 4, s. 193 – 210.

DOLNÍK, Juraj: Interpretácia modalít (K sémantickej interpretácii modálnych výrazov). In: *Iugi observatione... Jubilejný zborník na počesť Ľubomíra Ďuroviča*. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava: Veda 2008. s. 52 – 56.

GEBAUER, Jan: Historická mluvnice jazyka českého. Díl IV. Skladba. Red. úprava F. Trávníček. Praha: Academia 2007. 766 s.

GIGER, Markus: Die Grammatikalisierung des Rezipientenpassivs im Tschechischen, Slowakischen und Sorbischen. In: *Contributions suisses au XIIIe congrès mondial des slavistes à Ljubljana, août 2003*. Ed. P. Sériot. Bern etc. 2003, s. 79 – 102.

GIVÓN, Talmy: Historical Syntax and Synchronic Morphology: An Archaeologist's Field Trip. In: *Chicago Linguistics Society 7*. Chicago: University of Chicago 1971. (citované podľa: HEINE, Bernd: Grammaticalization. In: *The Handbuch of Historical Linguistics*. Eds. B. D. Joseph, R. D. Janda. Oxford: Blackwell Publishing Ltd. 2003. s. 575 – 601.)

HANSEN, Björn: The German Modal Verb müssen and the Slavonic Languages – The Reconstruction of a Success Story. In: *Scando-Slavica Tomus 2000*. 46, s. 77 – 92.

HANSEN, Björn: Ako merat' geografickú konvergenciu jazykov: prípadová štúdia gramatikalizácie v dôsledku jazykového kontaktu v nemecko-maďarsko-slovanskej oblasti. In: *Jazykovedný časopis*, 2005, roč. 56, č. 2, s. 81 – 98.

HEINE, Bernd: Grammaticalization. In: *The Handbuch of Historical Linguistics*. Eds. B. D. Joseph, R. D. Janda. Oxford: Blackwell Publishing Ltd. 2003. s. 575 – 601.

IVANOVÁ, Martina: Status modálnych relátorov v slovenčine ako výsledok gramatikalizačných a degramatikalizačných procesov. In: *Aspektuálnosť a modálnosť v slovenčine*. Ed. M. Ivanová. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove 2009. 272 s.

dostupné na: Intranet: <http://www.pulib.sk/elpub/FF/Ivanova1/index.html>

JANOČKOVÁ, Nicol: Slovtvorné a sémantické súvislosti slovesného vidu v slovenčine (K štatútu slovesného vidu v slovenčine). In: *Slovenská reč*, 2004, roč. 69, 2, s. 65 – 84.

KLEMENSIEWICZ, Zenon – LEHR-SPLAWIŃSKI, Tadeusz – URBAŃCZYK, Stanisław: *Gramatyka historyczna języka polskiego*. Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe 1955. 596 s.

KRAJČOVIČ, Rudolf: *Vývin slovenského jazyka a dialektológia*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1988. 344 s.

Krátky slovník slovenského jazyka. 4. doplnené a upravené vydanie. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková – M. Považaj. Bratislava: Veda 2003.

KŘÍŽKOVÁ, Helena: *Vývoj opisného futura v jazycích slovanských, zvláště v ruštině*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1960. 204 s.

KUTEVA, Tania – HEINE, Bernd: On the Explanatory Value of Grammaticalization. In: *Linguistic Universals and Language Change*. Ed. J. Good. Oxford: Oxford University Press 2008. s. 215 – 230.

LAMPRECHT, Arnošt – ŠLOSAR, Dušan – BAUER, Jaroslav: *Historická mluvnice češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1986. 424 s.

MACHEK, Václav: *Etymologický slovník jazyka českého*. (fotoreprint) Praha: Nakladatelství Lidové noviny 1997. 868 s.

MEILLET, Antoine: *L'évolution des Formes Grammaticales*. Miláno: Scientia, 1912, 12/26. (citované podľa <http://en.wikipedia.org/wiki/Grammaticalisation>)

MIRČEV, Kiril: *Istoričeskaja gramatika na bǎlgarskija ezik*. 2. vyd. Sofia: Nauka i izkustvo 1963.

Mluvnice češtiny 3. Skladba. Praha: Academia 1987. 738 s.

Morfológia slovenského jazyka. Red. J. Ružička. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1966. 896 s.

SCHENDL, Herbert: *Historical Linguistics*. Oxford: Oxford University Press 2001. 130 s.

Slovník súčasného slovenského jazyka. 1. vyd. Red. K. Buzássyová – A. Jarošová. Bratislava: Veda 2006.

ŠTOLC, Jozef: *Atlas slovenského jazyka II. Flexia. Časť druhá. Úvod – komentáre*. Bratislava: Veda 1978. 192 s.

TAGLIAMONTE, Sali: *Comparative Sociolinguistics*. In: *The Handbuch of Language Variation and Change*. Eds. J. K. Chambers, P. Trudgill, N. Schilling-Estes. Oxford: Blackwell Publishing Ltd. 2008. s. 729 – 763.

Štúdiá vznikla s podporou grantového projektu VEGA 2/0138/08

NĚKOLIK POZNÁMEK KE SCHÉMATŮM SLOVOTVORNĚMOTIVAČNÍCH VZTAHŮ KOMPOZIT¹

PATRIK MITTER

MITTER, Patrik: Some of Remarks to Schemes of Word-formation Motivation of Composite Words. Jazykovedný časopis, 2009, vol. 60, No. 2, pp. 145 – 153. (Bratislava)

This study deals with the questions of word-formation motivation of composite words. While judging word-formation motivation of a particular composite, it is necessary to pay attention to the degree of motivation of components that create the composite. From the point of view of the domestic (Czech) word-formation system, we differentiate between not motivated and motivated components. These can be motivated of the 1st, 2nd, 3rd degree, etc. The schematic representation of word-formation motivation of composite words has got mostly a surface character, just in some cases it has got spatial character.

Při synchronním studiu slovní zásoby se běžně pracuje s protikladem motivovanosti a nemotivovanosti jazykového znaku. V rámci lexika se rozlišují slova značková (nemotivovaná) a popisná (motivovaná). Zatímco u značkových slov není možné na synchronní bázi vysvětlit příčinnou souvislost mezi zvukovou formou slova a jeho významem, popisná slova jistými částmi své formální struktury naznačují svůj význam, resp. alespoň některé jeho prvky.

Obecně se rozlišují tři druhy motivace lexikálních jednotek. Zvuková (invitativní), která spočívá v napodobování mimojazykových zvuků spjatých s označovaným předmětem nebo jevem (např. *mňoukat*, *kdákat*). Sémantická (transpoziční) je založena na metaforickém nebo metonymickém přenášení významu (např. *oko* „zrakový orgán“, dále „klička“, „smyčka“, „kroužek z různých materiálů“, „věc, předmět n. jeho část připomínající oko“).

Nás bude dále v textu zajímat především motivace slovtvorná, která je z hlediska systému ve slovní zásobě nejvýznamnějším typem motivace. Tato motivace se zakládá na morfematically-slovtvorné korespondenci slov (např. *ryba-rybář*, *lovit-lovec*, *učit-učitel*). Slovtvorná motivace umožňuje, aby se slovo prostřednictvím svých morfematically složek začlenilo do větších, více či méně uzavřených, systematicky uspořádaných skupin, tj. slovtvorných hnízd (svazků), slovtvorných typů (podtypů) (srov. Furdík, 1993, s. 19 – 20).

¹ Tato studie vznikla jako součást projektu *Grantové agentury České republiky* č. 405/06/P094 s názvem Hybridní složeniny v současné češtině

V této studii se budeme dále zabývat slovtvornou motivací slov složených. Pokusíme se uplatnit dosud probádané aspekty slovtvorné motivace přímo na slova složená.²

Slovtvorná motivace je jedním ze základních slovtvorných vztahů. Paralelní s ní je vztah fundace. Mezi dvěma pojmenováními A a B je vztah motivovanosti (motivace) tehdy, jestliže se pojmenování B (motivované) objasňuje, ozřejmuje pomocí pojmenování A (motivujícího) nebo naopak, a to jak po stránce výrazové (formální), tak po stránce významové (sémantické). Vztah fundace existuje mezi pojmenováními A a B, předpokládá-li pojmenování A pojmenování B (anebo naopak), neboli jeví-li (a pociťuje-li) se pojmenování A jako základ (jde tedy o pojmenování základové, fundující pro pojmenování B) pojmenování B (jde tedy o pojmenování založené, zakládající se na pojmenování A), resp. obráceně, a to jak vzhledem k významu, tak i k formě.

Při synchronním chápání slovtvorných vztahů lze konstatovat, že pojmy fundace a motivace jsou dvěma různými aspekty téhož reálného vztahu. V případě fundace jde o to, kterým jiným výrazem nebo výrazy je daný výraz podmíněn, na kterém jiném výrazu nebo výrazech se daný výraz formálně i sémanticky zakládá, v případě motivace o to, kterým jiným výrazem se daný výraz objasňuje, je motivován. Vztah fundace se uplatňuje především z hlediska mluvčího, při produkci a reprodukci slov, vztah motivace především z hlediska posluchače, při interpretaci slov. Proto se také v praxi často uvažuje o jediném vztahu motivace (srov. i *Mluvnice češtiny* (1), 1986, s. 206 – 208). Nám jde dále především o pohled z hlediska posluchače, o interpretaci slov. Z tohoto důvodu používáme termín motivace.

Stejně jako deriváty jsou i kompozita výrazy slovtvorně motivované (popisné). Pouze kompozita sestávající z cizích a v domácí slovní zásobě dosud neexistujících slovtvorných základů, která byla do češtiny přejata jako celek, lze z hlediska domácí slovní zásoby považovat za nemotivované (značkové). Tak např. kompozita *touchpad* _{/poč./}, *notebook* _{/poč./}, *double speak* _{/polit., publ./} sestávají z komponentů, které nebyly v češtině dosud doloženy jako samostatné lexikální jednotky a ani jako vyprofilované komponenty složených slov (hybridních či jiných). Jsou to tedy z hlediska domácího lexikálního systému výrazy značkové. Od nich tvořené odvozeniny *touchpadový*, *notebookový* apod. jsou už výrazy popisnými. Kompozita domácí a hybridní jsou motivovanými výrazy právě proto, že sestávají (i) z domácích slovtvorných základů, jsou tedy vždy motiváty alespoň 1. stupně. Jednotlivé motivační stupně popisných slov si můžeme dobře ilustrovat na příkladu této slovtvorné řady postupných derivátů:

psát → *dopsat* → *dopisovat* → *dopisovatel* → *dopisovatelka* → *dopisovatelčín*

<i>psát</i> → slovo slovtvorně nemotivované	<i>dopisovatel</i> → motivát 3. stupně
<i>dopsat</i> → motivát 1. stupně	<i>dopisovatelka</i> → motivát 4. stupně
<i>dopisovat</i> → motivát 2. stupně	<i>dopisovatelčín</i> → motivát 5. stupně

² Ve slovtvorné literatuře je problematika slovtvorných vztahů povětšinou ilustrována na příkladech slov derivovaných.

Do slovotvorných hnízd pochopitelně vstupují i kompozita. Motivovanost kompozit se od motivovanosti derivátů liší. Pokud slovotvorná řada sestává pouze z derivátů, je každý člen slovotvorné řady o jeden stupeň vyšším motivátem než člen předchozí. Poněkud zjednodušeně lze konstatovat, že stupeň motivovanosti derivátů vyplývá z postupného nabývání počtu slovotvorných formantů (afixů) okolo neustále se rozšiřujícího slovotvorného základu, např.:

dopisovat → *dopisova-* + *-tel* → *dopisovatel-* + *-ka* → *dopisovatelč-* + *-in* →
slovotvorný slovotvorný slovotvorný slovotvorný slovotvorný slovotvorný
základ formant základ formant základ (k>č) formant

U kompozit je třeba stupeň jejich motivace posuzovat s ohledem na stupeň motivace každého slovotvorného základu. Do procesu kompozice vstupují slovotvorné základy, které jsou buď slovotvorně motivované, nebo nemotivované. Nemotivovanými mohou být první slovotvorné základy, cizí i domácí, srov. *aero-*, *agro-*, *termo-*, *play-*; *velko-*, *malo-*, *hlavo-*, *leso-*. Rovněž druhé slovotvorné základy mohou být nemotivované, o čemž svědčí cizí i domácí základy, jako např. *-kmen* (*nížkokmen*), *-hodina* (*čtvrthodina*), *-bílý* (*sněhobílý*), *-pevný* (*skálopevný*), *-park* (*lesopark*), *-step* (*lesostep*). Výsledná složenina, která vznikla spojením dvou nemotivovaných slovotvorných základů, jež však v češtině mají status lexikálních jednotek (příp. komponentů), je slovotvorně motivovaná. Je slovotvorně motivovaná z pohledu každého komponentu:

step
↓
les → *lesostep*

vodík
↓
chlor → *chlorovodík*

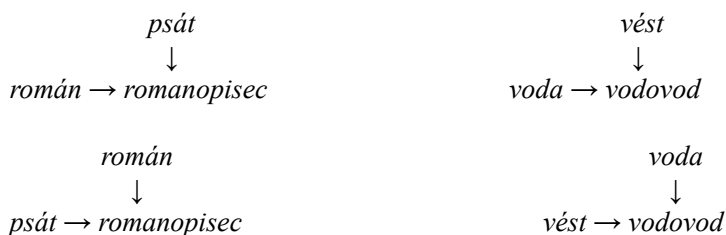
To je rozdíl oproti složeninám sestávajícím ze slovotvorných základů, které nemají v češtině status lexikálních jednotek, příp. komponentů. Takové složeniny jsou z hlediska domácího lexikálního systému slovotvorně nemotivované, např. *notebook*, *touchpad*, *playmate* (viz výše).

Do procesu skládání mohou vstupovat domácí slovotvorné základy, které nemají status samostatné lexikální jednotky (příp. jde o vázaný komponent). Složenina *velkolepý* se formuje na pozadí slovotvorně nemotivované existující lexikální jednotky *velký* a slovotvorného základu *-lepý* (jde o slovotvorný základ související se základem pro 2. a 3. stupeň adjektiva *dobrý*). Výsledná složenina *velkolepý* je tedy z pohledu slovotvorného základu *velko-* motivátem 1. stupně. Z pohledu slovotvorného základu *-lepý* je tato složenina slovotvorně nemotivovaná, neboť komponent *-lepý* není formálně motivovaný žádným jiným slovem (je motivován lexikálněsémanticky adjektivem *dobrý*) a vzniká až při samotném procesu skládání. Složenina *velkolepý* je tedy prvkem již existujícího slovotvorného hnízda slova *velký*, srov. *velký* → *velkolepý* (*dobrý*) → *velkolepost* → *velkolepě*. Naproti tomu slovotvornou řadou druhého slovotvorného základu tato složenina teprve zakládá, srov. (*dobrý*) *velkolepý* → *velkolepost* → *velkolepě*.

Podobně nemají funkci samostatného lexikálního prostředku některé první komponenty cizího původu, např. *aero-*. Také tyto komponenty zakládají nová slovtvorná hnízda, např. (*aero*) *aeronádraží*. Z hlediska druhého slovtvorného základu vstupují tyto složeniny do již existujících slovtvorných hnízd, srov. (*aero*)*dráha* → *nádraží* → *aeronádraží*. Složenina *aeronádraží* je tedy ve slovtvorném hnízdě slova *dráha* motivátem 2. stupně. Z uvedeného vyplývá, že rozhodujícím faktorem pro určení stupně motivovanosti složeniny je jak motivovanost jejích komponentů, tak i skutečnost, zda její komponenty mají v češtině status samostatných lexikálních prostředků (lexémů, komponentů).

Pokud se ve složenině nachází slovtvorně nemotivovaný komponent, nemaje současně charakter samostatného prostředku lexikálního (lexému), příp. slovtvorného nevázaného komponentu, je výsledná složenina z pohledu tohoto komponentu slovtvorně nemotivovaná.

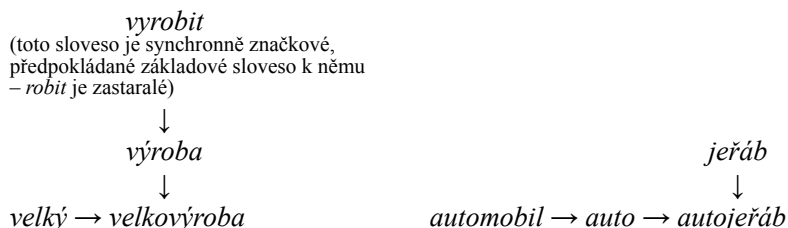
Kompozice se účastní i komponenty, které nemají funkci samostatných lexikálních prostředků, jsou však současně nějakým výchozím pojmenováním motivované. Pro ilustraci tohoto jevu nám dobře poslouží kompozita vzniklá komplexními postupy, a to komplexně-derivačním způsobem (např. *romanopisec*) a komplexně-konverzním způsobem (např. *vodovod*). Druhé komponenty těchto složenin *-pisec*, *-vod* jsou motivovány slovesy *psát*, *vést* a utvářejí se až v průběhu skládání. Vzhledem k tomuto existujícímu motivačnímu vztahu, tj. *psát romány* → *romanopisec*, *vést vodu* → *vodovod* jsou uvedené složeniny z hlediska svých druhých slovtvorných základů *-pisec*, *-vod* motiváty 1. stupně. Kdyby jejich druhé základy slovtvorně motivované nebyly, zůstaly by složeniny z pohledu svých druhých komponentů nemotivované. Skutečnost, že složeniny *romanopisec* a *vodovod* jsou z hlediska svých prvních komponentů také (jde o shodu okolností) motiváty 1. stupně, je dána motivovaností jejich prvních komponentů. V obou případech jsou první komponenty motivovány slovy značkovými:

Podobné schéma platí pro všechna kompozita utvořená komplexními kompozičními postupy, přičemž jejich komponenty musí současně vykazovat totožný stupeň své slovtvorné motivovanosti.

Do procesu kompozice vstupují i slovtvorné základy motivované. Mohou se tedy spojovat jak slovtvorný základ nemotivovaný se základem motivovaným, tak dva základy motivované. První případ dokládají složeniny jako např. *velkovýroba*, resp. *autojeřáb*, v nichž jsou druhý komponent *-výroba*, resp. první komponent *auto-*

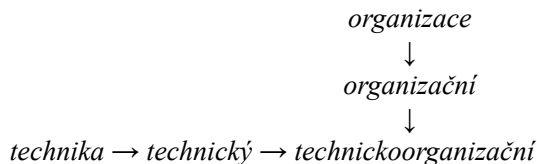
motivované. Motivantem komponentu *-výroba* je sloveso *vyrobít*, v případě tohoto komponentu se tedy jedná o motivát 1. stupně. Motivantem prvního komponentu *auto-* je kompozitum sestávající z cizích slovtvorných základů *automobil*. Také komponent *auto-* je motivátem 1. stupně:

Obě uvedené složeniny jsou z pohledu svých motivovaných komponentů motiváty 2. stupně, (tj. *-výroba*, *auto-*), z pohledu nemotivovaných komponentů (tj. *velko-*, *-jeřáb*) motiváty 1. stupně. Motivovaný komponent se tedy v každém případě zakládá na lexikální jednotce v našem případě již existující. Takový komponent se může spojovat i se slovtvorným základem, který není motivován samostatně existujícím lexémem v češtině. Uvedený případ dokládá výše uvedené kompozitum *aerónádraží*. Z pohledu prvního komponentu se nejedná o motivované slovo, z pohledu druhého komponentu o motivát 2. stupně (viz výše).

Spojují se také slovtvorné základy motivované. Např. ve složenině *technickoorganizační* je první komponent *technicko-* motivát 1. stupně (*technika* → *technický*), druhý komponent rovněž (srov. *organizace* → *organizační*).

Výsledná složenina je tedy z hlediska obou komponentů motivátem 2. stupně.

Toto kompozitum patří z hlediska sémanticko-syntaktického mezi koordinativa. Sémanticko-syntaktický vztah mezi komponenty složeniny a způsob utváření složeniny hrají totiž významnou roli při určení stupně motivovanosti složeniny. Složenina *technickoorganizační* je koordinativum a vznikla čistou kompozicí. Složenina *zahraničněobchodní*⁴ byla utvořena na základě sdruženého pojmenování *zahraniční obchod* komplexním způsobem kompozičně-derivačním, srov. *zahraniční obchod* → *zahraničn-ě-obchodní*. Z hlediska prvního slovtvorného základu (tj. *zahraniční*) je kompozitum *zahraničněobchodní* motivátem 3. stupně, srov. *hranice*

⁴ Sémantickou analýzou slovtvorné struktury složenin *zahraničnoobchodný* a *zahranično-obchodný* se zabýval Ján Horecký (srov. Horecký 1977, s. 131 – 137).

→ *zahraničí* → *zahraniční* (motivát 2. stupně), z hlediska druhého základu *obchod* je kompozitum motivátem 1. stupně (slovo *obchod* je synchronně nemotivované). Schéma slovtvorných vztahů obou základů složeniny si můžeme znázornit takto:

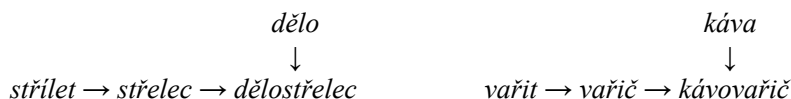

Důležitost sémanticko-syntaktického vztahu mezi komponenty složenin (resp. jejich onomaziologické stavby) pro určení stupně motivovanosti kompozita je zřejmá z rozdílu mezi koordinativem (např. *technickoorganizační*) a mutačním determinativem (např. *zahraničněobchodní*).

Rozdíl v chápání stupně motivovanosti kompozit se dále projevuje i mezi determinativem mutačním a modifikačním. Uveďme si příklady, které lze chápat dvojznačně, např. *dělostřelec*, *kávovařič* (viz výše u onomaziologické stavby kompozit). Uvedené výrazy lze chápat jako mutační determinativa, srov. „ten, kdo střílí z děla“, resp. „zařízení, které slouží k vaření kávy (vody)“. Zaznamenáme-li slovtvorné vztahy jednotlivých komponentů, dostaneme následující schéma motivačních vztahů kompozita:

Složeniny *dělostřelec*, *kávovařič* jsou tedy při takovém chápání motivačních vztahů v rámci svých slovtvorných hnízd motiváty 1. stupně, a to z pohledu obou jejich slovtvorných základů. Chápeme-li tato kompozita jako modifikační (a to konkrétně atributivní) determinativa, neboť první komponenty mohou být považovány za (slabo)rekční přívlastky komponentů druhých, srov. *dělostřelec* „střelec z děla“, *kávovařič* „vařič kávy“, dostaneme schéma motivačních vztahů kompozita, které je ve srovnání s předchozím schématem jiné:

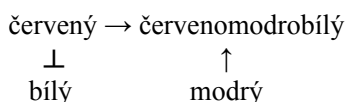

Při takovémto chápání motivačních vztahů jsou uvedená kompozita z hlediska svých prvních slovtvorných základů motiváty 1. stupně (stejně jako v případě mutačních determinativ), z hlediska svých druhých základů jde o motiváty 2. stupně. Rozdílné chápání motivačních vztahů při utváření jednoho a téhož kompozita vyplývá z možnosti rozdílného chápání jejich onomaziologické stavby a jejich způsobu utváření. Je tedy zřejmé, že na profilaci motivačního stupně kompozit se na jedné straně podílí motivovanost jednotlivých lexémů výchozího syntagmatu a jejich status (ne)samostatné lexikální jednotky v našem lexikálním systému. Na druhé straně

má při profilaci motivačního stupně kompozit významnou roli i jejich onomaziologická stavba a způsob jejich utváření.

Ukazuje se tedy, že schéma slovtvorné motivace kompozit má plošný charakter. Tento plošný charakter mají jak kompozita primární (tj. ta, která se zakládají na jiném výchozím pojmenování než kompozitu), tak i mnohá kompozita sekundární (tj. ta, jejichž jedním z výchozích pojmenování je kompozitum). Tím se schematické znázornění slovtvorné motivace kompozit liší od slovtvorné motivace derivátů.

Některé složeniny sestávající minimálně ze 3 slovtvorných základů však mohou být utvořeny tak, že 3 nebo více takových slovtvorných základů vstupují do složeniny současně. Výsledná složenina je tak přímo motivovaná právě takovými třemi (nebo více) slovtvornými základy, představujícími u adjektiv z hlediska sémanticko-syntaktického onomaziologické báze. Uvedený postup si můžeme dobře ilustrovat na příkladu adjektivní složeniny *červenomodrobílý*:

Tato složenina vzniká tedy současným spojením slovtvorných základů *červen-* + *-o-* + *-modr-* + *-o-* + *-bíl(y)*. Analogickým případem k uvedenému jsou reciproční složeniny *filozoficko-historicko-filologický*, *pedagogicko-psychologicko-lingvistický*, *novoromanticko-technopopovo-avantgardistický*. Jejich jednotlivé slovtvorné základy (a současně i onomaziologické báze) vstupují do složeniny jako celek, např. *novoromantick-* + *-o-* + atd. Neutvářejí se tedy současně s celou reciproční složeninou, tj. např. *nov-* + *-o-* + *-romantick-* + *-o-* + atd.

Podobným způsobem vznikají i některá substantiva. Taková složená substantiva však nejsou v češtině častá a nacházejí své uplatnění v odborné terminologii (zvláště v oblasti chemického názvosloví). Tak např. složenina *benzinodisulfodisulfokyselina* obsahuje 6 slovtvorných základů (*benzino-*, *di-*, *sulfo-*, *di-*, *sulfo-*, *kyselina-*). Nelze prokázat, že by složenina obsahující 6 slovtvorných základů vznikla ze složeniny obsahující 5 slovtvorných základů. Jinými slovy není jasné, z kterých slovtvorných základů sestává motivující pojmenování. Je tím motivantem *benzinokyselina*, *disulfokyselina* anebo *benzinodisulfokyselina*? Vzniká tedy výsledná složenina přidáním jednoho slovtvorného základu k motivující složenině, nebo přidáním nejméně dvou slovtvorných základů? Pokud by platil první případ, schéma slovtvorné motivace takto vzniklého kompozita by mělo plošný charakter. Pokud by ovšem platila druhá možnost, schéma slovtvorné motivace by mělo charakter prostorový. Schematicky bychom mohli slovtvornou motivovanost kompozita *benzinodisulfodisulfokyselina* – za předpokladu, že platí druhý případ jejich utváření – zaznamenat několika způsoby v závislosti na tom, které pojmenování je motivujícím:

a) motivujícím pojmenováním je *benzinokyselina*

benzinokyselina → *benzinodisulfodisulfokyselina*

⊥ ↑
2 sulfid 2 di-

b) motivujícím pojmenováním je *disulfokyselina*

disulfokyselina → *benzinodisulfodisulfokyselina*

⊥ ↑
benzin di- sulfid

c) motivujícím pojmenováním je *benzinodisulfokyselina*

benzinodisulfokyselina → *benzinodisulfodisulfokyselina*

⊥ ↑
di- sulfid

Na rozdíl od výše uvedených adjektiv zahrnují takto tvořená substantiva ve své onomaziologické struktuře onomaziologickou bázi i onomaziologický příznak. Onomaziologickou bázi složeniny je vždy ten motivant, který obsahuje ve své struktuře komponent *-kyselina*. V našem případě může jít o výraz *disulfokyselina*, nebo *benzinodisulfokyselina*, příp. *benzinokyselina*, v závislosti na tom, který z uvedených výrazů je motivujícím pro výslednou složeninu. Takové složeniny mohou z hlediska sémanticko-syntaktického představovat „mechanickou“ determinaci, neboť jednotlivé složky takových složenin se mohou spojovat mechanicky. Typické determinativní kompozitum však sestává ze dvou složek, a to ze složky určené (syntakticky nadřazené) a určující (syntakticky podřazené). V případě „mechanického“ determinativa by funkci syntakticky podřazené složky plnily komponenty *benzino-*, *di-* nebo *sulfo-*, tj. ty, které neobsahují ve své struktuře dílčí komponent *-kyselina*, což je ve výše uvedené složenině složka syntakticky nadřazená. Stejně tak je možné uvažovat o tom, že ve složenině *benzinodisulfodisulfokyselina* mohou syntakticky podřazenou složku tvořit všechny komponenty vyjma komponentu syntakticky nadřazeného, a to jako podřazené členy ve vzájemném poměru slučovacím. V takovém případě by se již nejednalo o „mechanické“ determinativum, ale o determinativum v pravém slova smyslu.

Podobným způsobem (tj. prostorovým znázorněním motivačních vztahů) lze zaznamenat slovotvornou motivovanost všech složenin, které sestávají minimálně ze tří slovotvorných základů a tyto základy vstupují do složeniny současně. Z uvedeného vyplývá, že slovotvorná motivace kompozit má v zásadě plošné zakončení, jen u tohoto typu kompozit se objevuje prostorové znázornění jejich slovotvorné motivace. Takové složeniny – jak již bylo výše uvedeno – nejsou v češtině časté. Důvodem pro omezeně frekventované tvoření takových složenin je jejich přílišná délka, a proto i nevýhodnost jejich uplatňování v běžné komunikaci, publicistickém nebo řečnic-

kém stylu. Ukazuje se tedy, že prostorový charakter slovtvorné motivace kompozit má mezi kompozity spíše okrajové postavení.

Bibliografia

- BOZDĚCHOVÁ, Ivana: Tvoření slov skládáním. Praha: ISV 1995. 202 s.
DOKULIL, Miloš: Tvoření slov v češtině 1. Praha: Academia 1962. 263 s.
Encyklopedický slovník češtiny. Praha: Lidové noviny 2002. 604 s.
FURDÍK, Juraj: Slovenská slovtvorba (teória, opis, cvičenia). Ed. M. Ološtiak. Prešov: Náuka 2004. 200 s.
FURDÍK, Juraj: Slovtvorná motivácia a jej jazykové funkcie. Levoča: Modrý Peter 1993. 200 s.
HORECKÝ, Ján: Zložené prídavné mená v slovenčine. In: Jazykovedné štúdie XIII. Bratislava: Veda 1977, s. 131 – 137.
Mluvnice češtiny (1). Praha: Academia 1986. 566 s.

JAZYKOVEDNÉ ŠTÚDIE XXVI

História, súčasný stav a perspektívy dialektologického bádania

Ed. Gabriela Múcsková. Bratislava: VEDA 2009. 220 strán. ISBN 978-80-224-1094-6

Daniel Dudok: *Spomienky na univerzitného profesora PhDr. Jozefa Štolca, DrSc.*

I. DIALEKTÓLÓGIA

Ivor Ripka: *Slovenská dialektológia Jozefa Štolca*. – Miloslav Smatana: *Sonda do ranných nárečových výskumov Jozefa Štolca*, – Adriana Ferenčíková: *Výskum nárečovej syntaxe a možnosti jej kartografického spracovania*. – Pavol Žigo: *Atlas slovenského jazyka a perspektíva kartografovania morfológických štruktúr*. – Anton Habovštiak: *Nárečie Dolného Kubína a okolia*. – Jozef Mlacek: *Sondy do slovenskej nárečovej frazeológie*. – Gabriela Múcsková: *Nárečová diferenciacia a vymedzenie nárečových oblastí (Na príklade Štolcovho členenia spišských nárečí)*. – Martin Pukanec: *Vplyv aristokracie na nárečový vývin*. – Marianna Sedláková: *Ako ovládajú nárečie študenti slovakistiky na východoslovenských vysokých školách (Možnosti dialektologického bádania na vysokej škole)*. – Zuzana Hlubinková: *K dejinám zvlášť české náreční slovo tvorby*. – Darina Antoňáková: *Dialektizmy vo frazeológii ruského jazyka*.

II. NÁREČIE A SPISOVNÝ JAZYK

Katarína Habovštiaková: *Vzťah spisovnej slovenčiny k nárečiam*. – Ján Kačala: *Téma národného a spisovného jazyka v diele profesora Jozefa Štolca*. – Ján Findra: *Názory profesora Jozefa Štolca na jazyk a štýl*. – Anna Ramšáková: *Jozef Štolc – učiteľ, autor školských učebníc a príručiek*.

III. SLOVENČINA V ZAHRANIČÍ

Péter Király: *Jozef Štolc a výskum slovenských nárečí v Maďarsku*. – Mária Myjavcová: *Situácia slovenského jazyka v srbskej Vojvodine desaťročia po Jozefovi Štolcovi*. – Katarína Balleková: *Nárečové výskumy na slovenských jazykových ostrovoch v Maďarsku*. – Mária Žiláková: *Súčasný stav slovenských nárečí v Maďarsku*. – Anna Marićová: *Dynamika slovenského nárečia mimo Slovenska*. – Miroslav Hovančík: *Variantnosť jazyka bihorských Slovákov v Rumunsku*. – Štefan Švagrovský: *K otázke nárečovej podstaty jazyka bačvansko-sriemskych Rusnákov*. – Jozef Pallay: *Slovensko-nemecký bilingvizmus ako dôsledok migrácie za edukáciou*.

DISKUSIE

POZNÁMKY K ONOMASTICKÝM KONCEPCIÁM

VINCENT BLANÁR

Bemerkungen zu den onomastischen Konzeptionen. *Jazykovedný časopis*, 2009, Vol 60, No. 2, pp. 155 – 158. (Bratislava)

Die Untersuchung der Eigennamen nach verschiedenen Aspekten bringt die Erkenntnis ihrer verschiedenen Seiten näher. Einige Fragen werden jedenfalls ungleich erklärt, beziehungsweise bleiben ungelöst. Die ungleiche Auffassung des Status der Eigennamen hängt mit der ungleichen Auffassung der Schlüsseltermine zusammen. Man formulierte den linguistischen (J. Kuryłowicz), den linguistischen und onomastischen (V. Blanár) und naturwissenschaftlichen (E. Hansack) Status. W. Van Langendonck hält sich an der pragmatisch-semantisch-syntaktischen Theorie fest. Neue Seitenblicke und Zusammenhänge enthüllt der struktur-funktionelle und kommunikativ-pragmatischen Zutritt. V. Blanár bestimmte die onymische Nomination als gesellschaftlich bedingte Identifikation und Differentiation eines Gattungseinzelwesens. Der Eigenname als Sprachzeichen *sui generis* kennzeichnet sich in der Rede durch die referentielle Identifikation und in der Tiefstruktur durch die präsuppositionelle (systemhafte) Identifikation. Der Seitenblick in die Tiefstruktur in der Anthroponymie ermöglicht die Bestimmung des Funktionsgliedes. Mit dem Funktionsglied verstehe ich den (unterschiedlichen). Inhalt einzelner onymischen Klassen. Die Bestimmung der Funktionsglieder führt zur tieferen Erkenntnis der Strukturierung der Personenbenennung. (Dieser Zutritt ist für die slowakische Onomastik charakteristisch). Unter historischem und methodologischem Standpunkt ist die Theorie der Rekonstruktion und des Rekurses bedeutungsvoll 1.

Počet príspevkov, ktoré publikovali vydavatelja „učebnice pre štúdium onomastickej literatúry“ Andrea Brendler a Silvio Brendler v záslužnom diele *Namenarten und ihre Erforschung* (2004), obsahuje niekoľko tisíc jednotiek. Ide o takmer neprehľadný súbor odborných prác, ktoré sa zaoberajú rozličnými stránkami vlastných mien. Výskum vlastných mien z rozličných aspektov priblížil poznanie ich rozličných stránok, avšak niektoré (aj základné) otázky sa vykladajú nerovnako, prípadne ostávajú nedoriešené.

Nerovnaké chápanie statusu vlastného mena súvisí s nerovnakým chápaním kľúčových termínov. Formuloval sa status lingvistický (1), lingvistický a onomastický (2) a prírodovedný (3). Do prvej skupiny možno zaradiť aj americký konštruktivizmus, ktorý reprezentuje monografické dielo Willyho Van Langendoncka *Theory and typology of propre names* (2007).

Jerzy Kuryłowicz (1956) pokladá za podstatný lingvistický status vlastných mien; pri tom poukazuje na ich niektoré osobitné črty. Vincent Blanár (1976)

vymedzuje propriá ako osobitnú pomenovacia oblasť a k ich lingvistickému statusu pridáva onomastický status. Vzhľadom na špecifické vlastnosti proprií sa totiž táto kategória vydeľuje ako osobitná pomenovacia oblasť s dvojitém začlenením. Proprializáciou pomenovania druhových jedincov sa neruší súvzťažnosť vlastného mena s jeho príslušným druhom. Pomenovanie druhových jedincov sa uskutočňuje na pozadí ich druhu; porov. (*rieka*) Dunaj, (*pohorie*) Karpaty, (*priezvisko*) Adamčík. Jednotlivé implicitne obsahuje aj všeobecné, propriálnosť sa neodtrha od apelatív-nosti. To je charakteristický znak štruktúrovanosti slovnej zásoby jazyka.

Aleksandra V. Superanskaja (1973, 1986) vyslovuje názor, že vlastné mená nemajú v jazyku špecifickú funkciu, avšak onomastika presahuje rámec lingvistiky. Má istú samostatnosť vzhľadom na mimolingvistické zložky. Pri pomenovaní druhových jedincov propriom vzťah k nadradenej triede pretrvávajú; porov. (*mesto*) Košice, (*vrch*) Kriváň. Celkove však ide o lingvistický ráz onomastických analýz. Vďaka užšiemu denotatívnemu spojeniu vlastných mien sa onomastika sčasti odlišuje od všeobecnej lingvistiky. Je to relatívne samostatná oblasť jazykovedy. No vlastné mená predstavujú neoddeliteľnú súčasť každého lingvistického výskumu a opisu. Pretože vlastné mená nemajú špecifické funkcie, treba zamerať pozornosť na ich informačnú stránku, napr. poukaz na príbuzenské vzťahy, sociálnu podmienenosť, pôvod mena a pod.

Ernest Hansack (1990, 2004) vypracoval prírodovedný (kognitivistický) prístup s chápaním vlastného mena ako informačnej množiny o pomenovanom objekte. Význam vlastného mena vymedzuje ako súbor dát, ktoré meno indikuje. Podľa E. Hansacka je jediný a podstatný rozdiel medzi apelatívom a propriom rozdiel kvantitatívny. Apelatíva označujú objekty z otvorených tried, kým propriá označujú triedy len s jedným objektom (individuá).

Predstavitel' amerického konštruktivizmu W. Van Langendonck (2007) sa priďržiava spojenej pragmaticko-sémanticko-syntaktickej teórie. Onomastika tvorí súčasť lingvistickej analýzy, ale pri vlastnom mene hovorí Langendonck o odlišnom (presupozičnom) druhu významu; odlišuje významy: kategoriálny (osoba, osada, rieka, vrch...), asociatívny, emotívny a gramatický (napr. deklinácia). Uvedomuje si, že pri vlastných menách sa nestráca poukaz na príslušnú triedu. Vlastné mená tvoria kontinuálnu reťaz od prototypových mien cez neprototypové po prechodné. Avšak o vlastné meno podľa Langendocka ide len pri realizácii referenčného vzťahu. Podobne, ako je to obvyklé u západoeurópskych bádateľov (porov. napr. známu monografiu Wernera Kanyho *Inoffizielle Personennamen. Bildung, Bedeutung und Funktion*, 1992), analyzuje meno ako také v rozličných použitíach, ale nie ako prvok danej onymickej triedy (podsystemu). K poznaniu a odlišeniu funkčných členov osobných mien sa nedopracoval.

Nové pohľady a súvislosti odhaľuje funkčno-štruktúrny a pragmaticko-komunikačný prístup. Onymickú nomináciu chápeme ako spoločensky podmienenú identifikáciu, resp. diferenciaciu druhových jednotlivín. Základnú paradigmu funkčnej

onomastiky tvorí systémovosť, normovanosť, komunikatívna viazanosť pomenovania a jazykovo i spoločensky podmienená dynamika komunikačného procesu (porov. aj Šrámek, 2004). Vlastné meno má dvojaký status: lingvistický a onomastický. Ako jazykový znak *sui generis* sa vyznačuje v reči referenčnou identifikáciou a v hĺbkovej štruktúre presupozíčnou (systémovou) identifikáciou (tvorí ju súbor onymických príznakov). Sú to dve stránky jednej mince. Pohľad do hĺbkovej štruktúry v antroponymii umožňuje poňatie funkčného člena; funkčným členom rozumieme odlišný obsah jednotlivých antroponymických tried (podsystemov). Obsahom týchto tried sú odlišné súbory onymických príznakov. Krstné meno, priezvisko, prímeno, prezývka, individuálna charakteristika predstavujú osobitné funkčné členy. Napr. priezvisko odlišujú od krstného mena príznaky „dedičnosť“ a „príbuzenský vzťah“. Preto je priezvisko hierarchicky základným členom úradnej pomenovacej schémy. Vymedzenie funkčných členov osobných mien vedie k hlbšiemu poznaniu štruktúrovanosti osobného pomenovania. Tento teoretický prístup – charakteristický pre slovenskú onomastiku – umožňuje vysvetliť napr. mechanizmus prechodu od jednomennosti k dvojmennosti, klasifikovať bohato členené neúradné (živé) mená a zdôvodniť úradné mená typu Pavel PAVEL (Blanár, 2009, s. 75 – 76) – tento problém doteraz nebol riešený. Z historického i metodologického hľadiska je prínosná problematika rekonštrukcie (porov. Eichler, 1988) a rekurzu (porov. Šrámek, 1990, 1999). Rekonštrukciou sa zisťuje predpokladaná východisková podoba mena. Metóda rekurzu ráta s existenciou propriálnej sféry jazyka. Zamieriava sa na zistenie predpokladanej formy propria v jeho novej modelovej podobe. Pri tom sa vychádza zo zákonitostí propriálne pomenovacích procesov. Systémový priestor sa manifestuje v časových vrstvách, v priestorových areáloch a v kvantitatívnych rozmeroch. Základnú pracovnú metódu novodobej onomastiky predstavuje propriálny jazykový zemepis.

Bibliografia

- BLANÁR, Vincent: Lingvistický a onomastický status vlastného mena. In: *Onomastica*, 21, 1976, s. 5 – 18.
- BLANÁR, Vincent: Poznámka k referenčnej a systémovej identifikácii. In: *Slavica Slovaca*, 2009, roč. 44, s. 75 – 76.
- EICHLER, Ernst: Probleme der onomastischen Rekonstruktion als linguistisches Universale. In: *Probleme der Namenbildung. Rekonstruktion der Eigennamen und der ihnen zugrunde liegenden Appellative*. Upsala 1988, s. 91 – 103.
- HANSACK, Ernst: Bedeutung, Begriff, Name. *Studia et exempla linguistica et philologica. Series II: Studia minora I*. Ed. K. Trost. Tom I. Regensburg: S. Roderer Verlag 1990. 95 s.
- HANSACK, Ernst: Das Wesen des Namens. In: *Namenarten und ihre Erforschung. Ein Lehrbuch für das Studium der Onomastik*. Eds. A. Brendler und S. Brendler. Hamburg: Baar 2004, s. 51 – 65.
- KANY, Werner: Inoffizielle Personennamen. *Bildung, Bedeutung und Funktion*. Tübingen, Niemeyer 1992. 365 s.
- KURYŁOWICZ, Jerzy: La position linguistique du nom propre. In: *Onomastica* 2, 1956, s. 1 – 14.

LANGENDONCK, Willy Van: Theory and Typology of Proper Names. Trends in Linguistics, Studies and monographs 168, Berlin – New York: Mouton de Gruyter 2007. 378 s.

Namenarten und ihre Erforschung. Ein Lehrbuch für das Studium der Onomastik. Eds. A. Brendler und S. Brendler. Hamburg: Baar 2004. 1024 s.

SUPERANSKAJA, Aleksandra V.: Obščaja teorija imeni sobstvennogo. Moskva: Izd. Nauka 1973. 366 s.

SUPERANSKAJA, Aleksandra V. et al.: Teorija i metodika onomastičeskich issledovanij. Red. A. P. Nepokupnyj. Moskva 1986. 249 s.

ŠRÁMEK, Rudolf: Zur onomastischen Rekursion. In: Studia onomastica 6 (Ernst Eichler zum 60. Geburtstag). Namenkundliche Informationen, Beiheft 13/14, Leipzig, 1990, s. 39 – 52.

ŠRÁMEK, Rudolf: Úvod do obecné onomastiky. Brno: Vydavatelství Masarykovy univerzity 1999. 191 s. + 19 máp.

ŠRÁMEK, Rudolf: Etymologie und Deutung in der Namenkunde. In: Namenarten und ihre Erforschung. Ein Lehrbuch für das Studium der Onomastik. Eds. A. Brendler und S. Brendler. Hamburg: Baar 2004, s. 93 – 106.

ROZHĽADY

REFORMA ARABSKEJ GRAMATIKY – NEUSKUTOČNENÝ PROJEKT

MAREK BRIEŠKA

BRIEŠKA, Marek: Arabic grammar reform – the abandoned project. *Jazykovedný časopis*, 2009, Vol. 60, No. 1, pp. 159 – 168. (Bratislava)

The paper aims at providing overview and analysis of the various suggestions concerning simplification of Arabic grammar and language. The problem of grammar reform is not new, first projects can be traced back to the first centuries after the advent of Islam. Arab linguists have discussed various approaches towards grammar simplification for centuries. However, any reform that entails core restructuring of the Arabic language is attacked from the religious Islamic circles and perceived as jeopardising Arab-Islamic legacy due to its liturgical nature. Therefore, any significant encroachment on the Arabic language structure is deemed to fail.

1 Rozličné prístupy k rovnakému problému

Pod generickým názvom tohto projektu sa skrývajú niektoré viac-menej úspešné pokusy zrevidovať alebo zmodernizovať ťažkú arabskú gramatiku. Zložitosť arabskej gramatiky má svoju históriu a len nedávno boli vypracované návrhy a konkrétne postupy na riešenie tejto problematiky.

Ako už indikuje sám názov, ide o zjednodušenie arabčiny a/alebo arabskej gramatiky, pretože niektorí autori dôsledne rozlišujú rozličné úrovne, ktorých by sa zmeny a zjednodušenia mali priamo dotýkať. Všetky návrhy však vychádzajú z predpokladu, že arabský jazyk je inherentne ťažký a je problém sa ho naučiť alebo vyučovať. Samotná povaha jazyka a skutočnosť, že vďaka fosilizačnej sile Koránu a arabsko-islámskeho¹ dedičstva (*turāt*) sa gramatika arabského jazyka zásadne nemenila v podstate od jej kodifikovania v 8. a 9. storočí starými arabskými gramatickými školami v Basre a Kúfe, si žiada jej dôslednú revitalizáciu. Tu sa však budeme rozchádzať v názoroch s niektorými autormi (napr. Samr Rūḥī al-Fajšal), ktorí hľadajú príčiny viac v ľudoch ako v samom jazyku. Jednou z možných príčin úpadku jazyka je aj to, že učitelia arabčiny, ktorí daný jazyk vyštudovali ako vedný odbor, nie sú dostatočne oboznámení s metodológiou vyučovania jazyka. To by však naznačovalo, že problém má skôr metodologicko-pedagogický charakter. Pravdou však je, že ani skutoční odborníci na daný jazyk nemajú dosť znalostí v oblasti gramatiky a morfológie, ktoré by im umožnili správne vyučovať a napr. analyzovať literárne texty (Rūḥī al-Fajšal, 1989, s. 158). Zriedkavo sa nájdu

¹ Napriek kodifikovanej podobe *islamský* ponechávame v celom príspevku podobu *islámsky* rešpektujúc fakt, že mnohí odborníci na arabskú kultúru sa prikláňajú k podobe s dlhým *á* a tento názor zastáva aj autor príspevku (pozn. redakcie).

pedagógovia, ktorí aj napriek formálnemu tréningu v modernej spisovnej arabčine (ďalej len MSA) ju používajú na spontánny, ústny prejav. MSA sa využíva hlavne na písomnú komunikáciu.

1.1 Radikáli verzus umiernení

Spomedzi rôznych skupín a pohľadov by sa dali vyčleniť dva smery reprezentujúce rôzne prístupy k reforme arabčiny. Na jednej strane sú to pokusy o zjednodušenie gramatiky tak, ako ich prezentuje predovšetkým Akadémia arabského jazyka (ďalej len AAJ) v Káhire, t. j. bez závažných zásahov do jeho štruktúry. Druhý pól je prezentovaný radikálnejšími názormi, ktoré požadujú závažnú reformu gramatiky, ktorá je vo svojej podstate reštrukturalizáciou jazyka (Muḥammad Riḍā al-Šabībī 1952, Anīs Frajḥa 1959), o diela ktorých sa budeme bližšie opierať pri analyzovaní radikálnych pokusov o reformu.

2 Inštitucionalizácia problému – chronologický prehľad

Projekty na zjednodušenie gramatiky sa z úrovne individuálnych návrhov dostali na úroveň inštitúcií, ktoré majú faktický dosah na jazykové plánovanie a jazykovú politiku. Tu však vidno roztrieštenosť Arabov a nejednotný prístup k danej problematike, keď partikulárne a regionálne záujmy jednotlivých arabských štátov a vlád prekážajú vytvoreniu jednotnej jazykovej politiky (*al-sijāsa al-luġawīja al-muštaraka*), a tak pôsobia ako retardačný faktor na dosiahnutie arabskej jednoty (*al-waḥda al-ʿarabīja*).

V prvých dekádach minulého storočia sa pozornosť inštitúcií upriamila na zjednodušenie jazyka. Ministerstvo vzdelávania (*Wizārat al-Maʿārif*) v roku 1938 vytvorilo výbor, ktorý sa mal špeciálne zaoberať zjednodušením gramatiky, morfológie, rétoriky a štylistiky (Rūḥī al-Fajṣal, 1989, s. 159). Ministerstvo poslalo text, ktorý vypracoval výbor na AAJ v Káhire, aby ho jej členovia pripomenkovali. Ťažisko problému a jeho riešenie sa tým presunulo z jednotlivca a jeho individuálnych pokusov na inštitúcie, ktoré mali prevziať zodpovednosť za implementáciu jazykového plánovania na základe odporúčaní, ktoré vypracovali lingvisti. Problémom tohto pokusu však bolo, že išlo o reformu lingvistickú vypracovanú jazykovedcami a implementáciou bola poverená AAJ v Káhire, ktorá však nemá dosah na politiku vzdelávania a v podstate žiadnu exekutívnu moc. Problém zjednodušenia gramatiky je však komplexnejší a potrebuje riešenie ako na jazykovej, tak na metodologickej úrovni.

V roku 1942 egyptský minister školstva poveril AAJ, aby sa ujala úlohy zjednodušenia gramatiky. Následne sa v roku 1945 na konferencii v AAJ v Káhire preštudovali odporúčania a dohodlo sa na ďalšom postupe. Rok 1947 je významným rokom, pretože bola zvolaná Prvá arabská kultúrna konferencia, ktorá sa konala pod záštitou Ligy arabských štátov (ďalej len LAŠ), kde sa opäť prerokúvali návrhy na možné riešenia. Keďže LAŠ so svojou Arab League Educational, Cultural and Scientific Organization (ALECSO – Vzdelávacia, kultúrna a vedecká organizácia Ligy arabských štátov) má panarabský charakter, jej rozhodnutia sa neobmedzujú na špecifickú arabskú krajinu. Projekt zjednodušenia gramatiky tak získal charakter celoarabského problému, keďže dovtedy vyvíjané aktivity boli hlavne AAJ v Káhire. Liga vtedy odporučila, aby arabské vlády predložené návrhy začlenili do svojho programu a implementovali ich.

Keď Zväz akadémií arabského jazyka zvolal svoju prvú konferenciu v roku 1956 v Damasku, projekt zjednodušenia gramatiky sa stal opäť aktuálnym. Avšak znovu sa nedarilo uskutočniť dané projekty, najmä kvôli rozdielnym stanoviskám akadémií v Bagdade a Damasku.

Neskoršie konferencie sa venovali priamo danej problematike z oboch aspektov – ako lingvistického, tak aj metodologického. V roku 1976 sa pripravovalo zvolanie diskusie, ktorá sa týkala zjednodušenia vyučovania arabského jazyka (*Tajsīr taʿlīm al-luġa al-ʿarabīja*) v Alžírsku (ibid. s. 160). Avšak všetky tieto projekty skončili neúspechom. Tento neúspech možno pripísať nejednotnosti arabských lingvistov a rozličným postojom akadémií arabského jazyka. Takisto sa domnievame, že svoju úlohu zohralo aj vylúčenie pedagógov a vychovávateľov, ktorí by týmto trochu abstraktným lingvistickým projektom a návrhom dali podobu aplikovateľnú v bežnom živote. Zvolanie arabskej kultúrnej konferencie je dôkazom toho, že povedomie o tomto probléme existuje ako na medzivládnej, tak aj na medzištátnej oficiálnej úrovni, no nedostatok konsenzu a vhodne koordinovaných implementovateľných stratégií vopred predurčuje akékoľvek inovačné projekty na neúspech.

Výkonná rola teda opäť zostala na pleciach arabských akadémií, ktoré sa usilovali o implementáciu opatrení. Po predchádzajúcich skúsenostiach s nedostatkom koordinácie a problémom aplikovateľnosti odporúčani sa v druhej polovici sedemdesiatych rokov presunul záujem na zjednodušenie jazykovej výučby (*tajsīr al-taʿlīm*, ibid. s. 160). Ministerstvo sa napríklad snažilo, v súlade s najnovšími lingvistickými a metodologickými poznatkami z výučby jazykov, o uplatnenie moderných metód vo vyučovaní jazyka s dôrazom na metódu „AUDIO-LINGUA“, ktorá kladie dôraz na počutie a následnú reprodukciu počutého. Takisto sa koncom sedemdesiatych rokov konečne začínajú vydávať knihy, ktoré chceli presadiť myšlienku zjednodušenia. Môžeme teda dúfať, že s postupom času uzrie svetlo sveta publikácia, ktorá by podávala zjednodušený model arabskej gramatiky záväzný pre všetky arabské krajiny, ktorý by sa zaviedol do školstva. Takto by, podľa nášho názoru, boli splnené podmienky na úspešnú implementáciu projektu zjednodušenia gramatiky s faktickým dopadom, ktorý by zasahoval úroveň jazykovú (jazykovedná príprava) aj metodologickú (tréning vychovávateľov, pedagógov), pričom by bol zároveň krytý inštitúciami (akadémie arabského jazyka, ministerstvá), ktoré by mu dávali oficiálny a zákonný charakter.

3 Reformátori – reformy – výsledky

Pokusy o reformu arabského jazyka, na rozdiel napr. od pokusov o nápravu gramatických chýb (*alḥān*) opísaných v zbierkach autorov ako al-Ġāḥiẓ, al-Ḥalīl, Ibn Ġannī nesiahajú do takej ďalekej minulosti a nie sú až natoľko radikálne. Príčiny snád' možno hľadať v náboženskom zaťažení, ktoré so sebou arabčina ako každý liturgický jazyk nesie, a takisto v nenapodobiteľnosti Koránu (*al-iʿġāz*), ktorá je jedným z prvkov islámskej vierouky. Znamenalo by to tvrdenie, že jazyk Zjavenia predsa len nie je taký dokonalý, ako sa predtým predpokladalo. Čiže prvé seriózne a radikálne pokusy o reformu jazyka a odvážne tvrdenia, že je ťažkopádny a nevhodný pre modernú dobu, sú späté s prvými dekadami minulého storočia, keď autorita islámskych duchovných slabne a arabský svet sa pomaly adaptuje na požiadavky súčasnosti. Takisto je celkom prirodzené, že popud vychádza od ľudí vzdelaných na Západe, avšak hlboko spätých s tradičnou arabsko-islámskou kultúrou.

Jednou z osobností na domácej scéne je aj egyptský intelektuál, literát a spisovateľ Ṭahā Ḥusayn, ktorý bol istý čas ministrom školstva. Vtedy už čas dostatočne dozrel na to, aby bolo možné navrhnúť sekularizáciu arabského jazyka, ktorý sa už ďalej nemal vnímať ako nositeľ nadčasových náboženských hodnôt, ale aj ako prostriedok na dorozumievanie (*wasīla li-l-taʿbīr*) neoddeliteľne spätý s procesom myslenia.

V tridsiatych rokoch minulého storočia bol vplyv „bášť“ (Univerzita al-Azhar v Káhire, Qajruwán v Tunisku a Zajtúnija v Maroku) arabského jazyka a islámu ešte stále veľmi silný. Netreba zabúdať, že aj veľký reformátor ʿAḥmad Ḥusajn bol odchovancom al-Azharu. Vyučovanie v týchto inštitúciách ešte stále prebiehalo podľa stredovekých prežitých vzorov, kde bolo hlavnou vyučovacou technikou memorovanie a gramatické kategórie v podstate nezmenené od čias gramatických škôl v Basre a Kúfe. Nemalú úlohu v konzervácii arabčiny zohrávajú aj inštitúcie ako je napr. koránová škola (*kuttāb/katātib*).

ʿAḥmad Ḥusajn bol veľkým zástancom myšlienky, že arabský jazyk by sa mal zjednodušiť, sprístupniť ľudu a oslobodiť od náboženského zaťaženia. Na základe jeho podnetov začal Egypt v tridsiatych rokoch skutočne vytvárať niečo, čo by sa dalo nazvať jazykovou politikou a plánovaním. Ako v mnohých iných veciach, aj v tomto patrí Egyptanom prvenstvo. Od nich sa neskôr myšlienky šírili do Sýrie, Iraku, Maroka a tamojších akadémií.

Jednotlivé reformy by sa dali zhrnúť do nasledovných bodov:

1. odstránenie málo používaných pádov
2. zjednodušenie skloňovania
3. oslobodenie sa od početnosti foriem
4. používanie foriem, ktoré majú svoj odraz v dialektoch

3.1 Radikálny prístup

Do skupiny radikálov požadujúcich zásadnú reštrukturalizáciu arabčiny patrí aj Anīs Frajḥa z Americkej univerzity v Bejrúte. Jeho novátorský prístup k arabčine vyvolal značný ohlas v arabskom svete už aj preto, že sa rozhodol porušiť štruktúry jazyka, ktorý majú Arabi vo veľkej úcte. Tvrdí, že moderná spisovná arabčina nemá potenciál na to, aby nahradila regionálne dialekty ako spontánny ústny prostriedok komunikácie, ale takisto zastáva názor, že žiadny z regionálnych dialektov, alebo ani jeden z variantov jazyka, by sa nemal prijať záväz- ne pre celý arabofónny svet.

Návrhy A. Frajḥu spočívajú na nasledovných bodoch:

- a) používanie kultivovanej spisovnej arabčiny, ktorá je oslobodená od jej archaických charakteristík a je blízka rôznym dialektom. Táto „kultivovaná“ arabčina sa bude používať ako literárne médium
- b) kodifikácia a normalizácia fonologických, morfológických a syntaktických charakteristík tejto reformovanej spisovnej arabčiny
- c) prijatie tohto nového štandardu všetkými Arabmi
- d) prijatie abecedy/písma založeného na latinke všetkými Arabmi

Na rozdiel od takmer všetkých ostatných reformátorov, ktorí si za základ na pretvorenie arabčiny zvolili rané práce starých arabských gramatikov (napr. Šawqī ʿAḥmad), Anīs Frajḥa navrhuje používanie modernej MSA. Je jasné, že takýto radikálny reformný plán sa nemohol stretnúť s úspechom, keďže zasahuje do veľmi citlivých sfér jazyka. Treba vziať do úvahy, že hádky medzi zástancami MSA a zástancami regionálnych dialektov (ďalej len RD) trvajú dodnes. A tak ďalší zo série projektov zjednodušenia arabskej gramatiky bol odsúdený na neúspech.

3.2 Umiernený prístup

V prácach AAJ, ktoré sa venujú zjednodušeniu gramatiky, sa pravidelne objavuje meno Šawqī ʔajf. Aj keď patrí k tým, čo preferujú umiernený prístup k zjednodušeniu gramatiky, ani jeho umiernený prístup nebol celkom prijatý. AAJ je známa svojou konzervatívnosťou a preferenciami, ktoré dáva menej radikálnym projektom. Š. ʔajf predložil tri pokusy o zjednodušenie gramatiky. Prvým pokusom bol prístup, ktorý bol obsiahnutý v knihe *Al-radd ʿalā al-nuḥā li-Ibn Maḏā* (Odpoveď gramatikom od Ibn Maḏā) z roku 1947. Druhý, úspešnejší, pokus bol z roku 1977, z ktorého AAJ značnú časť návrhu prijala v roku 1979. A konečne tretí pokus z roku 1981 predstavený v prednáške pre akadémiu (ʔajf, 1993, s. 65).

Š. ʔajf si úmyselne vyberá pre svoju prácu názov *Tagdīd al-naḥw* (Obnovenie gramatiky), pretože podľa jeho vlastných slov nejde o zjednodušenie gramatiky, lebo v tomto prípade by už sám názov implikoval, že arabská gramatika je ťažká. Vyjadruje sa, že ide skôr o jej obnovenie ako zjednodušenie. Kniha sa delí na úvod a 5 častí.

V prvej časti sa venuje výslovnosti a rozdeleniu slovies. Druhá časť pojednáva o rozdelení mien (*al-asmāʿ*), špeciálne dlhé pasáže sú venované detailnému rozboru prídavných mien (*al-šifāt*) a ich derivátov (*al-muštaqqāt*). V zásade však ani jedna z častí neponúka radikálne riešenie, ktoré by obsahovalo reštrukturalizáciu arabského jazyka. Tretia časť je venovaná pádom a vetným členom (*al-marfūʿāt*). Obsahom štvrtej časti sú predmety (*al-mansūbāt*). Piata časť – *al-takammulāt* – je venovaná tvarom slovies v minulosti a prítomnosti. Sám Š. ʔajf o svojej knihe tvrdí:

„Z toho, čo sme napísali vyplýva, že táto kniha prísne zachováva podobu charakteristík arabského jazyka a jeho tvarov v oblasti morfológie a flexie. Je to však zachovanie, ktoré viedlo k nevyhnutým prídaniam a novým kategóriám v knihe.“ (1993, s. 3)

Základom pre napísanie jeho kníh bol pocit, že arabský jazyk postihlo niečo, čo by sa dalo nazvať „neschopnosť“ a „odchýlka“ – *al-ʿwāḡ wa al-inḥirāf* (ibid. s. 3). Nie je to prvý pokus o zjednodušenie gramatiky. Už v skorých raných dobách arabsko-islámskej kultúry al-Ġāḥiḡ požaduje od učiteľov arabčiny, aby ju zjednodušili a vystačili si so základnými gramatickými pravidlami, ktoré garantujú bezchybnosť a správnosť.

V roku 1938 bol založený výbor na Ministerstve vzdelávania (*Wizārat al-maʿārif*), terajšom Ministerstve výchovy a vzdelávania, ktorý mal za úlohu zjednodušiť gramatiku, morfológiu a štylistiku. Bol zložený z najväčších odborníkov v daných odboroch. Výbor začal so zjednodušovaním flexie a bol zástancom myšlienky, že je potrebné zbaviť sa virtuálnej (*taqdīrī*) flexie ako v nasledovných prípadoch: *al-fatā*, *al-dāʿī*, *kitābī* (mladík, motív, moja kniha). Takisto ako je potrebné zbaviť sa virtuálnej flexie, výbor navrhuje odstránenie substitutívnej (*maḥallī*) flexie pri nesklonných menách (*al-asmāʿ al-mabnīja*). Tak je to napr. v prípade *ḥādā kitāb* (Toto je kniha), kde *ḥādā* predstavuje nesklonný podmet reprezentovaný nulou (0) alebo *sukūnom* (°). Tieto informácie sú redundantné, nijako nepomáhajú výslovnosti a treba sa ich zbaviť. A preto sa výbor rozhodol odstrániť oba typy flexie: virtuálnu (*taqdīrī*) v slovách a substitutívnu (*maḥallī*) vo vetách.

Vtedajšie gramatiky rozdeľovali flektívne indikátory do dvoch skupín:

- a) pôvodné (*ašljīja*): (*al-ḡamma* (*u*), *al-faṭḥa* (*a*), *al-kašra* (*i*) a *al-ġazam* (*o*))
- b) odvodené (*farʿīja*), ktoré sa ďalej delia do dvoch podskupín:

- bi) podskupina v ktorej *al-kasra* (i) zastupuje *al-ḍamma* (u) a naopak
- bii) podskupina v ktorej samohlásky (*hurūf al-ʿilla*) zastupujú klasické písmená (*al-ḥarakāt*)

Ďalším nedávnym pokusom, ktorému bola venovaná veľká pozornosť zo strany AAJ, je dielo Ibrāhīma Muṣṭafā v jeho knihe *Iḥjā al-naḥw* (Oživenie gramatiky), v ktorom autor pojednáva o návrhoch výboru Ministerstva vzdelávania, ktorý bol založený v roku 1938.

Š. Ḍajf o uvedenej knihe „*Al-radd ʿalā al-nuḥā li-Ibn Maḍā*“ v úvode spomína tri základné princípy na zjednodušenie gramatiky:

1. opätovná koordinácia gramatických kategórií
2. zrušenie virtuálnej aj substitutívnej flexie
3. zrušenie flexie, pokiaľ špeciálne nepomáha pri výslovnosti slova

V roku 1977 Š. Ḍ a j f predložil akadémii projekt, ku ktorému pridal ešte jeden, štvrtý princíp:

4. stanovenie definície a precíznych regulácií pre ťažké gramatické kategórie.

Tieto princípy boli prerokované v AAJ a v zhode s ich politikou navrhovania veľmi jemných zmien, ktoré v podstate nemajú vplyv na reálnu jazykovú situáciu v arabských krajinách a zásadne neriešia diglosívnu situáciu, bola veľká časť týchto návrhov prijatá. V roku 1981 Š. Ḍajf v prednáške pre AAJ (Ḍajf, 1993, s. 4) navrhol ďalšie dve opatrenia:

1. zrušenie redundantných jednotiek v školskej gramatike
2. pridanie dôležitých jednotiek do školskej gramatiky, ktoré tam predtým neboli prítomné

Ako môžeme vidieť z predchádzajúcich návrhov, Š. Ḍajf nežiada zásadnú reštrukturalizáciu arabskej gramatiky, navrhuje skôr nepatrné zmeny v morfológii a gramatike, ktoré sa však nedotýkajú arabského písma, ktoré necháva nepovšimnuté.

4 Prehľad návrhov na zjednodušenie gramatiky od začiatku *hidžry* po modernú dobu

4.1. Starí reformátori

Myšlienka reformy arabského jazyka nie je nová. Už predchádzajúce generácie si boli vedomé jej potreby, avšak náboženské zaťaženie zabráňovalo akýmkoľvek radikálnejším zásahom do jazyka. Jednou z prvých kníh je aj výzva Ibn Maḍā al-Qur ṭubího v jeho knihe *Al-radd ʿalā al-nuḥā* (Odpoveď gramatikom) na zrušenie konceptu agensa v gramatike a všetkého, čo s tým súvisí (ibid. s. 4). Počas obdobia arabského obrodovania (koniec devätnásteho – začiatok dvadsiateho storočia) sa tomuto problému okrajovo venujú práce Rifāʿa al-Ṭahṭāwīho, Ḥanafī Nāṣifa a Muṣṭafā Amīna.

4.2. Noví reformátori

Reformy a reformátorov arabského jazyka, ktorých by sme mohli nazývať modernými, možno umiestniť na časovej osi zhruba do obdobia arabského obrodovania, keď nastáva vše-

obecné oživenie na poli literárnom a myšlienkovom a celá arabská kultúra sa po stáročiach stagnácie posúva dopredu.

Jedným z prvých a oddaných zástancov tejto myšlienky oživenia je veľký egyptský reformátor Rifā'a al-Ṭahṭāwī (1873 – 1901), ktorý cítil potrebu podobnej knihy na egyptskej pôde. Treba si uvedomiť, že v tých časoch Egypt udával tempo vývoja aj v ostatných arabských krajinách v rôznych sférach. Rovnako ako Ṭahā Ḥusajn, iný egyptský intelektuál spomínaný vyššie, mal klasické vzdelanie z univerzity al-Azhar a bol vystavený západnej kultúre, keď bol ako *imám* (islámsky duchovný) pre študentov vyslaný do Francúzska. Vo svetle daných skutočností by sme mohli rozdeliť reformátorov do dvoch skupín starí, ktorí cítili potrebu reformovať jazyk vyvolanú zvnútra arabskej spoločnosti (Ibn Maḏā al-Qurṭubī, al-Ġāhiz, atď.) a moderní, ktorí si uvedomili nevyhnutnosť reformy arabského jazyka zvonka, po kontakte so Západom a pocitoch menejcennosti v technologickej a vedeckej úrovni vtedajšieho Egypta (Ṭahā Ḥusajn, Rifā'a al-Ṭahṭāwī).

Zaujímavým faktom je, že keď sa počas islámskeho stredoveku prekladali grécke filozofické, matematické a iné diela, nikto necítil, že by arabský jazyk nebol vhodným prostriedkom na preklad rozličných gréckych termínov. V podstate až v modernej dobe, pri preklade francúzskych diel z oblasti práva, sa pociťuje štruktúrna rozdielnosť arabského jazyka a jeho vhodnosť či nevhodnosť na preklad. Tu existujú takisto dve skupiny ľudí, prvá tvrdí, že je to chyba jazyka, ktorý nie je vhodný na transfer moderných vedeckých a technologických termínov, podľa druhej problém leží niekde inde, a to v raketovom tempe, ktorým Západ uskutočnil priemyselnú revolúciu a obrovský rozmach technológií a vied.

Odpoveď na túto potrebu je zosobnená v knihe od Rifā'a al-Ṭahṭāwīho, ktorú nazval „*Al-tuḥfa al-maktabīja fī taqrīb al-luġa al-^ʿarabīja* (Poklad knižničný v priblížení arabského jazyka) (ibid., 1993, s. 26). Francúzsky vplyv je tu citeľný napríklad aj v taxonómii gramatických kategórií, ktoré podľa francúzskeho vzoru rozdeľuje do jeho špeciálneho rozvrhu (*al-ġadwal al-chāṣṣ bih*), reformujúc tak systém zdedený od starých arabských gramatikov.

Ṭahṭāwīho systém čoskoro prináša ďalšie výsledky a síce v osobe Ḥanaḫī Nāṣifa, absolventa školy s názvom *Madrasat dār al-^ʿulūm*, ktorý zosobňuje ducha doby t. j. kombináciu al-Azharského vzdelania s európskou modernou dobou. Spolu s niekoľkými priateľmi vydáva knihu nazvanú *qawā'id al-luġa al-^ʿarabīja* (Pravidlá arabského jazyka) (ibid., 1993, s. 26), ktorá je určená študentom stredných škôl a je ďalším zjednodušením gramatiky. Tieto dve diela boli dostupné študentom počas obdobia arabského obrodzenia. Ich jediným nedostatkom však je ich odtrhnutosť od reality a absencia metodologického a psycholingvistikého modelu, ktorý by sa dal prakticky uplatniť vo vzdelaní, čo sa neskôr zopakovalo aj pri modernejších pokusoch o reformy, ktoré boli zastrešené aj panarabskými inštitúciami. Tento problém čiastočne rieši kniha, či vlastne už učebnica od dvojice autorov ʿAlī al-Džārima a Muṣṭafa Amīna, ktorá je už rozšírená o tento veľmi potrebný aspekt. Za jej najväčší prínos by sa dal označiť fakt, že jednotlivé gramatické kategórie (*abwāb al-naḥw*) priradili k jednotlivým stupňom vzdelania (*sanawāt al-ta'lim*) (ibid. 1993, s. 27) – model, ktorý ako sa domnievame, dovtedy absentoval v knihách o gramatike.

5. Arabizácia - projekt, ktorý sa neuskutočnil

Ta'rib, alebo arabizácia, sa týka hlavne oblastí Maġribu, kde bola silná koloniálna prítomnosť a ako odpoveď na to vznikla agresívna reakcia domácej populácie, ktorá sa usilovala

o návrat k pôvodným arabsko-islámskym hodnotám. Jeho princípy by sa dali zhrnúť pod nasledovný spoločný menovateľ – zachovanie čistoty arabského jazyka a zároveň jeho obohatenie (Rūhī al-Fajšal, Samr, 1989, s. 161).

5.1 Úvod

Pod vplyvom týchto okolností si mnohí vodcovia, reformátori a spisovatelia, obhajujúci sociálne a kultúrne zmeny v arabskej spoločnosti, boli vedomí potreby obnovy jazyka aj kultúry ako takej, aby bola schopná po období úpadku a období kolonizácie držať krok s modernou civilizáciou. Prístupy k tomuto problému sa rôznia, avšak názorová zhoda je v otázke cieľa tohto procesu obrodenia: „Aby arabská spoločnosť zostala zachovaná“ (Chejne, 1969, s. 92). Toto však nie je možné dosiahnuť bez toho, aby si národ zachoval pôvodný charakter a identitu. Arabská obroda musí mať čisto arabský charakter a nemá bezhlavo prijímať vzory zo Západu.

5.2 Historický exkurz

Začiatky *ta'rību* v zmysle arabizácie sa datujú už od °Abbásovského kalifátu. Zástancovia tvrdia, že s uplatnením týchto princípov v dnešnej, modernej dobe by takisto nemali byť problémy, keďže v dávnej minulosti sa arabizovali grécke filozofické a iné diela bez väčších problémov a takisto donedávna nebol väčší problém s prekladom závažných diel francúzskych a anglických, a to najmä z oblasti práva a administratívy do arabčiny. Avšak s príchodom dvadsiateho storočia sa začínajú skutočné problémy, keďže vedy na Západe sa začínajú rozdeľovať a zároveň veľmi úzko špecializovať a narábať so špecifickým pojmovým aparátom. Tento problém, ktorý by sa možno dal nazvať „nestíhanie tempa vývoja“, používajú mnohí odporcovia modernej spisovnej arabčiny ako protiargument a tvrdia, že MSA ako taká už nie je schopná reagovať na potreby modernej doby. Odpoveďou na to sú hlasy tých, ktorí tvrdia, že problém nie je v jazyku samotnom, ale spočíva skôr v úrovni technologického a technického vývoja v arabskom svete, ktorý ešte stále značne zaostáva za Západom. Problémom vedeckej terminológie a vstupu cudzej terminológie do arabského jazyka so zameraním na špeciálnu kategóriu afigovaných internacionalizmov sa venuje práca Martina Krakovského, v ktorej sa snaží dokázať, že už odlišná štruktúra samotného jazyka vylučuje príjem a integrovanie afigovaných internacionalizmov:

„Arabský (semitský) nesúvislý koreň s priradenou vnútrokoreňovou vokalizáciou predstavuje uzatvorenú jednotku kmeňa, resp. slova, ktorá umožňuje iba minimálnu, presne vymedzenú afixálnu modifikáciu na báze obmedzeného súboru domácich derivačných formantov zabezpečujúcich prechod od kmeňových štruktúr akejkoľvek hierarchickej charakteristiky ku slovu a jeho derivátom. Arabčina do štruktúrnej zostavy slova bežne nepripúšťa integráciu žiadnych iných ako tradičných arabských slovotvorných formantov. Týka sa to prirodzene aj afixálnych formantov, ktoré vzhľadom na svoje odlišné postavenie v systéme slovotvorby oproti charakteru a postaveniu afixov v indoeurópskych jazykoch, majú v porovnaní s nimi, žiaľ, aj úplne odlišnú významovú charakteristiku.“ (Krakovský, 2009, s. 18).

Toto bol citovaný názor „zo Západu“, ktorý sa príkro rozchádza s viacerými názormi jazykovedcov oblasti arabského kultúrneho okruhu, ktorí hľadajú a vidia príčinu v ľudoch,

a nie v jazyku. Za príklad dávajú kultúry ako sú napr. Japonsko a Izrael, kde sa veda a výskum robí v domácom jazyku a preberanie cudzích „kultúrnych“ vzorov nezapríčiniło jazykový úpadok v danej krajine. Tu by sme však mohli namietat', ako si potom arabčina poradí s termínmi, ktoré sú úplne cudzie jej civilizačnému a kultúrnemu *milieu*, veď dnes už na Západe dlho rozšírený koncept ako je sekularizmus je arabsko-islámskemu okruhu úplne cudzí. Samotný autor tejto práce bol na konferencii o medzikultúrnej spolupráci, ktorá sa konala v októbri 2006 v Barcelone a bola simultánne tlmočená medziiným aj do arabského jazyka, svedkom toho, ako delegáti doslova vyskočili so svojich kresiel pri zmienke, že sekularizmus (*al-ilmānīja*) by sa mal stať novým rámcom pre budúcu interkultúrnu spoluprácu v Eurostredomorskom regióne. Je len logické, že sa potom stretávame s jeho odmietnutím v regióne, kde idey práva náboženstva a štátu sú neoddeliteľne spojené.

6. Spochybnenie argumentu o arabizácii gréckych diel

Nie všetci arabskí jazykovedci zastávajú názor, že arabizácia gréckych filozofických a matematických diel v staroveku bola rovnakou výzvou, akou je arabizácia moderných vied. Dr. Fu'ād Zakarijā doslova hovorí:

„Arabi začali arabizovať grécke vedy v čase, keď už ony (grécke vedy) neboli produktívne. A robili to v čase, keď bola arabsko-islámska civilizácia na svojom vrchole. Avšak dnes je arabská obec slabá a neproduktívna. Civilizácia čelí neustálej zmene, alternácii a iným národom, ktoré sú expanzívne“ (Zakarijā, 1987, s. 31 – 32).

7. Moderné pokusy o *ta'rib*

Nie je dobré neustále opakovať, že ak boli Arabi schopní arabizovať v minulosti, tak to dokážu aj v prítomnosti. Napriek mnohým pokusom o založenie inštitúcií možno konštatovať, že projekt *ta'rib* si na svoje ozajstné uskutočnenie bude musieť ešte počkať, či už v regionálnom alebo panarabskom meradle.

Napriek všeobecne nepriaznivému obrazu o arabizácii boli Arabi schopní predsa len vybojovať malé úspešné bitky na tomto poli. K nim napríklad patrí aj úspešný pokus AAJ v Damasku o arabizáciu medicíny, rovnako ako sa akadémii v Jordánsku podarilo arabizovať niekoľko vedeckých kníh (Rūhī al-Fajšal, Samr, 1989, s. 161). Jedným zo závažných faktorov je založenie Úradu pre koordináciu arabizácie (*Maktab tansīq al-ta'rib*) v Rabate v Maroku (ibid., 1989, s. 161).

Faktom však zostáva, že celý proces arabizácie je pomalý a ani za posledné obdobie nedosiahol výnimočné výsledky. Takisto sa zodpovední možno mýlia v predpoklade, že *ta'rib* rovnako ako *tajsīr*, sú len čisto jazykovými problémami. Keď sa potom zverí úloha vyššej zaštitujúcej inštitúcii, ako je napr. LAŠ, častokrát sa uprednostnia regionálne záujmy pred panarabskými. A takisto LAŠ „nedisponuje dostatočnými materiálnymi a ľudskými zdrojmi, aby vyhovelá úradu pre koordináciu arabizácie, ktorý jej podlieha“ (ibid., 1989, s. 165).

Úsilie zamerané na zjednocovanie a štandardizáciu jazyka naberalo na intenzite už v prvých desaťročiach dvadsiateho storočia. So založením LAŠ v marci roku 1945 sa nádeje Arabov opäť upreli panarabským smerom a takisto jazykové problémy dostali charakter záujmu inštitúcie, ktorá sa nezaujíma čisto len o jazykové otázky a jej rozhodnutia majú aj aplikovateľný dosah. Jedným z jej najúspešnejších orgánov je aj Výbor pre kultúru a vzdelanie

ALECSO. V novembri roku 1946 sa arabské krajiny dohodli, že jazyk sa bude naďalej štandardizovať a bude prostriedkom vedeckej komunikácie. V článku sa uvádza:

„Štáty Arabskej ligy budú pracovať na štandardizácii vedeckých termínov, a to prostredníctvom zasadaní, kongresov a spoločných komisií, ktoré zriadia, a prostredníctvom bulletinov, ktoré tieto inštitúcie budú vydávať. Budú pracovať na tom, aby arabčina bola schopná vyjadriť všetky prejavy myslenia a modernej vedy a aby bola vyučovacím jazykom vo všetkých predmetoch a na všetkých vzdelávacích úrovniach vo všetkých arabských krajinách (Chejne, 1969, s. 121).

Ako sme sa v predchádzajúcich častiach pokúšali demonštrovať, aj samotní Arabi sú si vedomí istej potreby zjednodušenia v jazyku. Často sú ich pokusy chaotické a nemajú vplyv na menej vzdelané vrstvy. Inštitúcie sa zase nevedia dohodnúť a chýba tu aj všeobecná a jednotná jazyková politika. Mnoho pokusov bolo realizovaných v dávnej aj nedávnej minulosti, no len budúcnosť ukáže, aké to prinesie faktické výsledky.

Bibliografia

- AL-ŠABĪBĪ, Muḥammad Riḍā: Bajna al-fuṣḥā wa lahğātihā. In: MML[°]A, január 1952.
CHEJNE, Anwar G.: The Arabic Language, its Role in History. Minnesota: 1969.
ḌAJF, Šawqī: Tajsīr al-naḥw al-taʿlīmī qadīman wa hadīṭan. Káhira, Dār al-Maʿārif, 1993.
FRAJḤA, Anīs: Tabsīṭ qawāʿid al-luġa al-ʿarabīja ʿalā ʿusus ġadīda. Bejrút: 1959.
KRAKOVSKÝ, Martin: Integrácia afixálnych internacionalizmov do slovníka modernej spisovnej arabčiny. Dizertačná práca, rkp., 2009.
RŪḤĪ AL-FAJŠAL, Samr: Al-muškala al-luġawīja al-ʿarabīja. In: Al-šuʿūn al-ʿarabīja, vydanie 58, marec, 1989.
ZAKARĪJĀ, Fuʿād: Ḥiṭāb ilā al-ʿaql al-ʿarabī. Kuwajt, Kitāb al-ʿarabī, 1987.

RECENZIE

SOKOLOVÁ, Miloslava: *NOVÝ DEKLINAČNÝ SYSTÉM SLOVENSKÝCH SUBSTANTÍV*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity 2007. 338 s.

Vydáním monografie Miloslavy Sokolovej *Nový deklinačný systém slovenských substantív* sa zmenšuje medzera pociťovaná ako potreba novej, hlbšej, systematickejšej štruktúrnej analýzy skloňovania podstatných mien súčasného slovenského spisovného jazyka. Týmto titulom sa autorka priblížila k cieľu svojich dlhoročných snáh – spoľahlivo preniknúť do podstaty paradigmatických vzťahov substantívnej deklinácie. M. Sokolová svojou monografiou nadväzuje na doterajšie, väčšinou deskripčné či enumeratívne tendencie pri jej postihovaní. Presvedčivosť spoľahlivého metodologického východiska, o ktoré sa M. Sokolová opiera, dokazuje nadväznosť na štúdie Jána Sabola (Sabol, 1968, 1976, 1977, 1980), kvalifikačné práce (E. Páleš, 1993) či rozsiahlejšie štruktúrne analýzy (V. Benko, J. Hašanová, E. Kostolanský, 1998), resp. na *Dynamiku slovenskej morfológie* Ladislava Dvořáka (1984) či na výsledky známej a hodnotnej kolektívnej monografie *Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny* (1989). Bez týchto klasických a celkom prirodzených metodologických postupov by asi nebolo bývalo možné prejsť k postupom, ktoré sa prejavili v posudzovanom titule. V ňom autorka prejavila pocit použiteľnej minulosti ako aj mnohými jazykovedcami dlho očakávanú snahu odpútania sa od deskriptivisticky orientovaného postupu a nájdenia prechodu k vnímaniu prirodzeného štruktúrneho mechanizmu, k odhaleniu príčin množstva dubletných aj variantných koncoviek jednotlivých skloňovacích „vzorov“. Zámerné úvodzovky v poslednom slove predchádzajúcej vety naznačujú autorkinu základnú filozofiu: interpretovať súčasnú slovenskú substantívnu deklináciu progresívnym a syntetizujúcim spôsobom, ktorý ako celok rešpektuje všetky doterajšie výskumy v skúmanej oblasti, a to nielen v rovine klasickej morfológie či paradigmatickej, ale aj s ohľadom na progresívne trendy jazykovedných výskumov, orientované na prirodzenosť v jazyku a tendenciu perspektívneho využitia poznatkov v explanačnej rovine.

V rámci takejto charakteristiky diela sa žiada pripomenúť, že práca rešpektuje všetky doterajšie klasické aj novšie poznatky o stavbe, fungovaní ale aj vývine slovenskej substantívnej deklinácie. Pridanou hodnotou či prínosom titulu sa však stáva kvalita poznatkov: M. Sokolová posúva konzervatívizmus paradigmatickej deskripcie predchádzajúceho poznania do roviny typologického nadhľadu, ktorý rešpektuje prirodzenosť vývinu, historické súvislosti, akýsi genetický kód slovenského jazyka a interakciu jazyka a jeho používateľa v retrospektíve, súčasnosti aj perspektíve. Jednoduchými slovami sa toto konštatovanie dá zhrnúť do úmery vyvažujúcej klasickej a moderné prístupy analýzy aj syntézy. Záslužným činom autorky posudzovanej monografie je snaha o precízne zhodnotenie starších výskumov, využitie najnovších poznatkov a funkčnosti jednotlivých tvarov v nadväznosti na slovenskú jazykovednú tradíciu. Pozitívne treba hodnotiť aj trpezlivo využitie Slovenského národného korpusu,

ktorý je s ohľadom na jeho obsah a permanentné budovanie neodmysliteľným sprievodným kritériom verifikácie spoločenského fungovania jazyka. Potreba takého prístupu pri interpretácii slovenskej substantívnej deklinácie, aký uplatnila autorka posudzovaného rukopisu, vyplýva aj z nášho presvedčenia o tom, že pomer tvarotvorných morféme v jednotlivých deklináčnych typoch spisovnej slovenčiny nebol v nedávnej minulosti dostatočne presvedčivo identifikovaný a s ohľadom na dynamiku jazyka by si vyžadoval novšiu špecifikáciu. Týmto konštatovaním nemáme v úmysle spochybovať výskumy Ladislava Dvonča, Jána Oravca, Jozefa Štolca a i., odvolávame sa však na slová Eugena Paulinyho, a to z r. 1949, najmä na odkaz z 1990 (*Vývin slovenskej deklinácie*), rozvinúť jeho námety o novšie tendencie v odhaľovaní prirodzenosti v slovenskej morfológii. Veď tradičné opisy substantívnej deklinácie v uznávanej a dodnes rešpektovanej akademickej *Morfológii slovenského jazyka* (1966) sa opierali o vtedajšie metodologické postupy a možnosti získavania poznatkov o jazyku: kartotéku či lístkovú excerpciu diel klasikov aj súčasných autorov slovenskej literatúry (súčasných = vtedajších *súčasných*); o takýto postup sa opierala aj Dvončova *Dynamika slovenskej morfológie* (1986, pozri najmä Úvod a Zoznam použitej literatúry).

Na tomto mieste sa žiada vyzdvihnúť komplexnosť prístupu M. Sokolovej pri hodnotení množstva javov v slovenskom deklináčnom systéme. V ňom – ako je známe a autorka to veľmi presvedčivo využíva pri svojej vedeckej argumentácii – došlo k celkom prirodzenému nerovnorodému mentálnemu dotváraniu množstva javov a výsledkom takéhoto dotvárania je okrem snahy o homogenizáciu významovo rovnorodých tried aj množstvo anomálií, vyplývajúcich z rozdielnej povahy pôvodného kritéria, a zo štruktúr, formujúcich sa uplatňovaním novších kritérií. Naznačila to už snaha autorov Vladimíra Benka, Jany Hašanovavej a Eduarda Kostolanského (1998), ale až po spoľahlivej analýze rozsiahlej pramennej základe M. Sokolová vypovedala množstvo právd o prirodzenosti vývinu a súčasnom stave slovenskej substantívnej deklinácie. Jednou z nich je napr. problematika tvarotvornej morfémy *-u* v genitíve singuláru neživotných maskulín (vzor *dub*). Posledné analýzy slovenského jazyka poukazujú na prevahu koncovky *-u* oproti deklarovanej koncovke *-a* (t. j. *dub-a*). Sokolovej poznatky vnucujú otázku, nakoľko oprávnené je konštatovanie, že vzorom neživotných maskulín „tvrdého zakončenia“ je vzor *dub*, ak v 64,76% prípadov ide v genitíve o „výnimku“, t. j. o koncovku *-u* (porov. Benko, Hašanová, Kostolanský, 1998). L. Dvonč v *Dynamike slovenskej morfológie* (Dvonč 1984, s. 30 – 31) hovorí o komplementárnej distribúcii pádových prípon *-a* a *-u* v genitíve singuláru neživotných maskulín aj napriek niektorým prípadom „prekrývania sa oblasti ich výskytu v dvojtvaroch. Pri určovaní výskytu tvarov na *-a* a *-u* sa podľa L. Dvonča (tamže) vychádza z formálnej alebo významovej stránky slova. J. Oravec (1970, s. 161 – 168) uvádza, že všetky slovanské jazyky majú v genitíve singuláru vzoru *dub* dvojtvar *-a/-u*. Hranica medzi týmito dvoma príponami ostáva podľa neho neurčitá a všade ostáva kolísanie aj v tých istých slovách. Gramatiky venujú podľa autora tomuto dvojtvaru veľa miesta, no i tak ho na základe formálnych aj významových kritérií rozhraničujú len približne (tamže, s. 161). Tieto myšlienky J. Oravec dopĺňa konštatovaním, že kodifikácia nepotrebné obmedzuje príponu *-a*: „...nazdávame sa, že vo výbere prípon *-a/-u* rozhodujú sémantické činitele, základná masa dokladov vyhovuje sémantickým kritériám, iba okrajové prípady poukazujú na staršie štádium jazyka, na prevzatie z cudzích jazykov a pod.“ (tamže, s. 163). Dôležité je pritom ďalšie Oravcovo konštatovanie o tom, že „príponu *-a* ako základnú netreba obmedzovať a pri opise dvojtvaru *-a/-u* treba začať druhou príponou *-u*, lebo tá je –

ako každý druhotný prvok v gramatike – presnejšie vyznačená“ (tamže, s. 164). Na základe tohto tvrdenia si dovoľujeme poznamenať, že tvarotvorná prípona *-u* nie je druhotným prvkom, ale na pozadí dejín vedy a rozvoja poznania ide v tomto prípade o systémový prvok, výsledok prirodzeného vývinu jazyka. Toto tvrdenie uvádzame najmä z troch príčin: 1. J. Oravec uvádza, že jeho poznatky sa opierajú o približne 10 000 dokladov z archívu Jazykovedného ústavu E. Štúra SAV z vtedajšej kartotéky krásnej aj odbornej literatúry a klasikov (Kukučín, Tajovský, Jesenský, Timrava). 2. Podľa J. Oravca sa kodifikácia nepotrebné rozchádza s normou a nepotrebné sa obmedzuje prípona *-a*; pri kodifikovaní dvojtvarov *-a* / *-u* sa nevenovala dostatočná pozornosť, preberali sa podoby z Pravidiel 1931 do Pravidiel 1940, odtiaľ do Slovníka slovenského jazyka, hoci úzus bol čiastočne iný. 3. Z hľadiska novších poznatkov by v slovenskej jazykovede, najmä v školskej praxi, bolo vhodné „priznať“ sa k minulej chybe, k nedostatočne spoľahlivej identifikácii systému a zaviesť – napriek očakávanému odporu – iný, naozaj reprezentatívny vzor, napr. *med*.

Pri synchronickom opise substantívnej deklinácie sa M. Sokolová brilantne vyrovnala s bariérou vysvetľovania prirodzeného vývinu jazyka v tom, že v slovenskom jazyku si veľa substantív do súčasnosti „ponechalo“ z pôvodného (sémanticky nerovnorodého a formálne rovnorodého) členenia podľa kmeňov nerovnaké koncovky napriek tomu, že dnes patria do relatívne homogénnych tried podľa kritéria menného rodu (resp. pri maskulínach aj životnosti). Dokazujú to klasické príklady životných maskulín typu *chlap-0* / *brat-0* / *syn-0* v N sg. oproti tvarom *chlap-i* / *brat-ia* / *syn-ovia* v N pl. Podobné sú aj príklady typu v *žiar-i*, teda pôvodná *jo*-kmeňová koncovka, rovnako ako napr. *o muži*; neskôr vyrovnanie *mužovi* < podľa typu *synovi*, t. j. podľa pôvodných *u*-kmeňov, resp. pôvodne aj pri neutrách typu *na poli* (podľa pôvodného formálneho kritéria patrili obidve substantíva do rovnakej deklinačnej triedy). Pri slove *srieň* je podobná situácia, vysvetliteľná variantnosťou východiskového slova *sernъ* i *sernъ* (t. j. tvrdý aj mäkký variant). V slovách typu *olej*, *zdroj*, *dreň*, *Žiar*, *Ždiar* ide tak isto o pôvodné, t. j. prirodzené (*jo*-kmeňové) koncovky. Pri deklinácii slov zakončených na *-mer* ide, podľa nášho názoru, o navonok jednoduchý problém, ktorý sa však v nedávnej minulosti „skomplikoval“ neadekvátnou fonologizáciou kodifikačných prístupov – rozšírením problematiky o cudzie slová. V prvom rade ide v prípade tohto typu (*elektromer*, *hľbkomer*, *časomer*, ale aj *zápas*) o deverbatíva, v ktorých je – podľa nášho poznania – jednoznačne v gen. sg. *-u*.

Práca M. Sokolovej *Nový deklinačný systém slovenských substantív* je okrem podrobného rozboru deklinačných typov inšpiratívna viacerými prvkami. Najmä tým, že privádza čitateľa k akademickému uvažovaniu o problematike, hľadaniu či vymedzovaniu hraníc etalónu v jazyku a jeho vzťahu k variantnosti. V tejto súvislosti nemožno neuviesť odkaz na reakciu Jany Hašanovej, v ktorej sa objavujú zaujímavé hodnotiace myšlienky titulu M. Sokolovej z pera autorky, ktorá sa touto problematikou dlhší čas systematicky zaoberá (pozri J. Hašanová, 2009, s. 149 – 159). Meritom vecí sa vo väčšine analytických či syntetizujúcich prác typu *Nový deklinačný systém slovenských substantív* stáva klasická otázka „roztvárania vejára“ z hľadiska počtu vzorov (porov. Sokolová, 2007, s. 26). Opodstatnenosť hľadania počtu vzorov si však vyžaduje aj určitú hierarchizáciu interných aj externých problémov: interné vyplývajú z nehomogénne zaradených substantív domáceho pôvodu do jednotlivých deklinačných sústav: *strachu*, *zápachu*, *rozmachu*, *hrachu*, *prachu*, *krachu*, *úspechu*, *plechu*, *hriechu*, *vrchu*, *výbuchu*, *vzduchu*, *ruchu*, *sluchu*, *čuchu*, *oddychu*, *prepychu* (o deverbatívach pozri vyššie) oproti prípadom: *mecha*, *orecha*, *kalicha*, resp. *času*, *hlasu*, *pasu*, *časopisu*, *vlasu*, *zápasu*,

otrasu, klasu, pásu, úžasu, účesu, poklesu, okresu, závesu, nápisu, zápisu..., *dejepisu, zemepisu, prírodopisu, strojopisu, opisu, podnosu, prínosu, výnosu* oproti *lesa, pralesa, nosa, kusa* či slov *chleba, duba*, oproti *zhybu, záhybu* versus *zrub -u/-a, hrb -u/-a* (podrobnejšie Žigová, 2007, s. 266 a n.). Externé problémy vyplývajú z adekvátnej morfolologickej adaptácie cudzích slov domácim podmienkam nehomogénnej povahy (porov. napr. Hašanová, 2009, s. 149, príklady *bilbord, banner*).

Základnú filozofiu *Nového deklinačného systému slovenských substantív* netreba vidieť v určení počtu deklinačných vzorov slovenskej substantívnej deklinácie ani v poukazaní na morfológickú adaptáciu cudzích slov. Pri štúdiu posudzovaného titulu sú aj tieto otázky celkom oprávnené, oveľa dôležitejší je však typologický pohľad na slovenskú substantívnu deklináciu: M. Sokolová zhrnula kognitívnu podstatu skúmanej problematiky – závislosť morfológických štruktúr a ich väzby s ostatnými rovinami jazyka s dôrazom na fonológiu, derivačný faktor a sémantiku. Monografia *Nový deklinačný systém slovenských substantív* potvrdzuje poznatky o tom, že otázky staršieho aj novšieho prirodzeného vývinu slovenského jazyka a naň nadväzujúce kodifikačné práce neriešia otázky substantívnej deklinácie spoľahlivo a definitívne. Potvrdzuje to stála potreba jednotlivých autorov vyčleniť popri „základných“ vzoroch aj „podvzory“, nevyhnutnosť využívať v pojmovom aparáte pojmy *variantnosť, dubletnosť* a riešiť problematiku tvarov, ktoré vplyvom fonologických, morfológických či slovo-tvorných faktorov narúšajú očakávanú transparentnosť súboru. Perspektívnosť a pragmatickosť posudzovaného titulu treba vidieť predovšetkým v tom, že poukazuje na potrebu rešpektovať zákonitosti prirodzenej podoby slovenského jazyka, ktorého súčasný stav je výsledkom vývinového procesu v mnohorozmerných areálových súvislostiach – na priesечníku západoslovenského, južnoslovenského a východoslovenského makroareálu a so všetkými dôsledkami heterogénnych vývinových tendencií vo fonológii či morfológii, ale aj v rýdzo morfológicky ponímaných javoch.

Podstata nového v deklinačnom systéme M. Sokolovej je v typologickej perspektíve interpretácie deklinačných sústav a v odhaľovaní vnútroparadigmatických aj medziparadigmatických vzťahov, na ktorých je založená stabilita jej zložitých štruktúrnych vzťahov. Pri hľadaní pragmatickosti a praktického využitia poznatkov z monografie si treba uvedomiť viacstupňovitosť aplikačného prístupu: od uvedomovania si a využívania predkladanejvejárovitosti makroparadigmy k postupnej optimalizácii deklinačných vzorov. Podrobný opis problematiky nie je metodickým návodom, ako skúmanú problematiku aplikovať v praxi. Prvoradým cieľom práce je prehľadná inventarizácia javov a identifikácia „príčin“ súčasného stavu, upozornenie na viaceré miesta slovenskej substantívnej deklinácie, pri ktorých generácie autorov učebníc a praktických príručiek tvrdenia o reprezentatívnosti jednotlivých vzorov (napr. *dub, ulica, dlaň*) mechanicky či apodikticky prenášali do svojich prác bez hlbšej frekvenčnej analýzy či spätnej väzby s používateľmi jazyka. Monografiou M. Sokolovej by sa na pozadí autorkiných dlhoročných skúseností a presvedčivej analýzy súčasného stavu v skloňovacom systéme slovenských substantív mali vážne zaoberať najmä didaktici slovenského jazyka, autori praktických jazykových príručiek a kodifikačných prác. Vyžaduje si to dlh slovenskej morfológii a potreba aktualizovať prekonané poznatky, ktorý má napr. didaktika slovenského jazyka v oblasti vyučovania morfológie. Možno by bolo osožnejšie vzdať sa v školách nekonečného hľadania podstaty prístavkov vo vetných skladoch a prejsť k budovaniu prirodzeného vzťahu k slovenskému jazyku novým obsahom predmetu aj prístupom k jeho

vysvetľovaniu. Táto cesta by mala spočívať na citlivom vysvetľovaní a precvičovaní javov, ktorých teoretická podstata by mohla vychádzať z konštatovania, že gramatický tvar možno považovať za komunikačnú dominantu. Vyžaduje si to však aj splatenie dávneho dlhu slovenského jazyku v tom, že metodikmi a odborovými didaktikmi slovenského jazyka (rovnako materinského ako aj cudzieho) sú, žiaľ, najslabší odborníci. Práve problémy s vyučovaním slovenského jazyka a efektívnosťou tohto procesu mali byť signálom na stabilitu aj labilitu jazykového systému a impulzom na hľadanie „východiska“. M. Sokolová svojou prácou dokázala nalomiť túto bariéru zásluhou svojej desaťročia trvajúcej svedomitej analytickej a tvorivej práce za slovenskou aj zahraničnou univerzitnou katedrou. Monografiou, ktorá je svedectvom takéhoto prístupu, dokazuje, že postihnúť deklináciu slovenských substantív (a platí to aj o ostatných jazykovedných problémoch) je rovnako náročné, ako naučiť sa pekne hrať na hudobnom nástroji. Návodom na to, aby melódia o deklinácii substantív v slovenskom jazyku neznela falošne, je práve posudzovaná monografia. Inšpiratívna je aj v oblasti teoretickej jazykovedy, pretože vedie k úvahám o naliehajúcej potrebe nájsť v slovenskej jazykovede odvahu zmeniť niektoré apodikticky deklarované vzory podstatných zmien.

Práca M. Sokolovej *Nový deklinačný systém slovenských substantív* je textom s vysokou poznávacou hodnotou, argumentačnou silou, založenou na prirodzenosti vývinových tendencií, ktorá sa vymaňuje z deskriptivistického zajatia svojou typologickou charakteristikou slovenského jazyka a na porovnávacom základe sa môže stať vzácnou inšpiráciou v ďalšom rozvíjaní tejto problematiky. Ako každá iná práca, ani titul *Nový deklinačný systém slovenských substantív* nie je bez nedostatkov. Veľkým z nich je neprijateľne nízky náklad titulu (100 kusov!), preto by najväčším prínosom autorky okrem napísania tohto vzácného titulu a záslužným činom vydavateľa bolo skoré druhé vydanie knihy v takom náklade, aby sa hodnotným poznatkom naplno otvorila cesta k poznávaniu najnovších pohľadov na typológiu slovenskej substantívnej deklinácie.

Pavol Žigo

Bibliografia

BENKO, Vladimír, HAŠANOVÁ, Jana, KOSTOLANSKÝ, Eduard: Počítačové spracovanie slovenského jazyka. Časť. 1. Morfológia podstatných mien. Bratislava: Pedagogická fakulta Univerzity Komenského 1998. 87 s.

DVONČ, Ladislav: Dynamika slovenskej morfológie. Bratislava: Veda 1984. 124 s.

HAŠANOVÁ, Jana: Niekoľko úvah nad publikáciou Miloslavy Sokolovej *Nový deklinačný systém slovenských substantív* (Prešov 2007). In: Slovenská reč, 2009, roč. 74, č. 3, s. 149 – 159.

HORECKÝ, Ján – BUZÁSSYOVÁ, Klára – BOSÁK, Ján et al.: Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny. 1. vyd. Bratislava: Veda 1989. 436 s.

Morfológia slovenského jazyka. Red. J. Ružička. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1966. 896 s.

ORAVEC, Ján: Rozhraničenie prípon *-a/-u* v genitíve singuláru vzoru *dub*. Slovenská reč, 35, 1970, s. 161 – 169.

PAULINY, Eugen: Genitív sg. vzoru *dub*. In: Slovo a tvar, 1949, roč. 3, č. 1, s. 41 – 43.

PAULINY, Eugen: Vývin slovenskej deklinácie. Bratislava: Veda 1990. 270 s.

PÁLEŠ, Emil: SAPFO – Parafrázovač slovenčiny. Bratislava: Jazykovedný ústav L. Štúra SAV 1993. 125 s.

SABOL, Ján: Formálne vymedzenie skloňovacieho typu. In: Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Šafaricanae Prešovensis. Jazykovedný zborník venovaný VI. slavistickému kongresu. Red. J. Dzurenda. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1968, s. 43 – 53.

SABOL, Ján: Frekvencia deklinačných typov feminín v spisovnej slovenčine. In: Jazykovedný časopis, 1976, roč. 27, č. 1, s. 45 – 53.

SABOL, Ján: Frekvencia deklinačných typov neutier v spisovnej slovenčine. In: Slovenská reč, 1977, roč. 42, č. 4, s. 193 – 203.

SABOL, Ján: Variantnosť skloňovacích typov podstatných mien v spisovnej slovenčine. In: Slovenská reč, 1980, roč. 45, č. 3, s. 65 – 71.

SABOL, Ján: Frekvencia deklinačných typov maskulín v spisovnej slovenčine. In: Jazykovedné štúdie. 15. Horeckého zborník. Red. J. Ružička. Bratislava: Veda 1980, s. 243 – 247.

ŠTOLC, Jozef: Poznámka o gen. sg. mask. na *-a/-u*. In: Slovenská reč 1971, roč. 36, č. 1, s. 39 – 42.

ŽIGOVÁ, Ľudmila: Slovenský jazyk a komunikácia v súvislosti s vyučovaním slovenčiny ako cudzieho jazyka. In: Jazyk a komunikácia v súvislostiach 2. Red. O. Orgoňová. Bratislava: Univerzita Komenského 2007, s. 265 – 273.

O DETSKEJ REČI ERUDOVANE A S LÁSKOU

ŠTÚDIE O DETSKEJ REČI. Ed. D. Slančová. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2008. 355 s.

Moderný a koncepcne podložený výskum detskej reči sa na Slovensku začal realizovať až v priebehu 90. rokov 20. storočia, a to nezávisle od seba na dvoch pracoviskách (psychologickom a logopedickom v Bratislave a lingvistickom v Prešove). Tie – na podnet Maríny Mikulajovej – začali od roku 2000 spolupracovať v rámci viacerých vedeckých projektov. Ukázalo sa, že spojenie síl bádateľiek z rozličných vedeckých oblastí, avšak so spoločným záujmom o detskú reč, bol mimoriadne šťastný krok. Za relatívne krátky čas približne jedného desaťročia sa autorkám podarilo publikovať niekoľko knižných prác¹ a množstvo vedeckých štúdií a odborných článkov. S ich aktivitami sa odborní a laickí záujemcovia môžu oboznámiť aj na internetových stránkach Laboratória detskej reči (<http://laboratorium.detskarec.sk>) a Inštitútu detskej reči (<http://www.detskarec.sk/>).

V tomto kontexte je zatiaľ posledným a významným publikačným výstupom recenzovaný zborník *Štúdie o detskej reči*, ktorý vyšiel na Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity v roku 2008. V zborníku sa okrem úvodnej štúdie editorky Daniely Slančovej nachádza sedem prác od autoriek Maríny Mikulajovej, Daniely Slančovej, Jany Kesselovej, Svetlany Kapalkovej, Zuzany Ondráčkovej a Stanislavy Zajacovej.

V *Úvode* s podtitulom *Východiská výskumu detskej reči v slovenčine* (s. 10 – 28) Daniela Slančová približuje históriu výskumu detskej reči na Slovensku v kontexte celosvetového uvažovania o tejto problematike. V tejto súvislosti okrem iného za metodologicky a materiálovo prelomový moment pokladá nepublikovanú dizertačnú prácu Svetlany Fečkovej-

¹ Reč autority a lásky. Reč učiteľky materskej školy orientovaná na dieťa – opis registra (Slančová, 1999); Lingvistické štúdie o komunikácii detí (Kesselová 2001); Morfológia v komunikácii detí (Kesselová, 2003); Kniha o detskej reči (Hornáková – Kapalková – Mikulajová, 2005).

Kapalkovej (2002), ktorej cieľom bolo prispôsobiť vývinový model Margaret L a h e y ovej na účely logopedickej praxe. To si vyžiadalo po prvýkrát uskutočniť základný lingvistický a heuristický výskum na slovenskom materiáli.

Ďalej D. Slančová predstavuje metodologické a metodické východiská široko koncipovaného výskumu, ktorého súčasťou je aj recenzovaný zborník. Východiskom skúmania vývinu detskej reči je rečová činnosť ako empiricky dostupný materiál, ktorý je súčasťou rečovej činnosti – tá zahŕňa nielen verbálne, ale aj neverbálne prvky komunikácie. Prístup kolektívu autoriek k skúmaniu detskej reči charakterizuje ako komplexný, procesuálny a interakčný. Komplexnosť sa prejavuje jednak v ambícii sledovať vývin detskej reči vo všetkých aspektoch jazykového (komunikačného) znaku (porov. témy štúdií v zborníku), jednak v metodike výskumu kombinovaním štruktúrovaných a neštruktúrovaných metód. Procesuálnosť sa taktiež chápe z viacerých hľadísk (napr. vo vzťahu k základnému postulátu – dynamickému chápaniu rečovej činnosti a jej predpokladov; v zmysle kombinácie synchronného a diachrónneho prístupu, pričom sa zdôrazňuje dôležitosť relatívnej chronológie a z toho rezultujúca kvalitatívne chápaná diachronia). Napokon podstatou interakčného prístupu je téza, že obsah, forma a funkcia komunikačného znaku sa utvárajú a fungujú len v interakcii dieťaťa a jeho komunikačných partnerov. Sociálno-komunikačná interakcia v konkrétnych interakčných kontextoch sa teda pokladá za nevyhnutný predpoklad osvojenia si jazyka.

Autorský kolektív kombinuje metódy výskumu v prirodzených podmienkach s experimentálnymi metódami. Oba typy metód majú svoje plusy aj mínusy a pre objektivizáciu je potrebné ich kombinovať. Metódy výskumu v prirodzených podmienkach sú založené na dlhodobých (longitudinálnych) pozorovaniach jednotlivých detí v trvaní od niekoľkých mesiacov do niekoľkých rokov. V tejto súvislosti v súčasnosti zohráva nenahraditeľnú úlohu technická podpora, umožňujúca zhromažďovanie veľkého množstva audiovizuálnych nahrávok. Problémom je však realizácia transkriptu,² ktorú je nateraz potrebné vykonávať ručne. Uvádza sa, že prepis jednej hodiny záznamu za ideálnych podmienok trvá 10 až 20 hodín.³ Navyše, transkripcia získaného materiálu prechádza niekoľkonásobnou kontrolou. Recenzovaný zborník je prvým systematickým výstupom, v ktorom sa parciálne prezentujú analýzy založené na materiáli získanom zo spomínaného longitudinálneho pozorovania (ide o štúdie D. Slančovej, J. Kesselovej, S. Kapalkovej a I. Bónovej).

Marína M i k u l a j o v á v štúdiu *Vývin rečovej činnosti v kontexte psychického vývinu* (s. 29 – 66) venuje pozornosť základným teoretickým prístupom k vývinu detskej reči a vymedzuje rečový vývin ako proces so systémovým vplyvom na celý vývin psychiky. V prvej časti sa charakterizujú a hodnotia teoretické prístupy k vývinu detskej reči v západnej tradícii. Konkrétne ide o behaviorizmus, resp. nebehaviorizmus (Burrhus Frederic S k i n n e r a i.), nativizmus (Noam C h o m s k y, Steven P i n k e r a i.), kognitívnu teóriu Jeana P i a g e t a a sémantickú revolúciu, kde sa pozornosť sústreďuje na skúmanie sémantiky, ktorá vývinovo predbieha gramatiku (napr. Lois B l o o m o v á, Melissa B o w e r m a n o v á) a smery, ktoré

² Na transkripciu sa využíva transkripčný kódovací systém CHAT systému CHILDES (porov. <<http://childes.psy.cmu.edu/>>)

³ Napríklad v štúdiu J. Kesselovej z tohto zborníka sa na s. 122 uvádza, že jej analýza vychádza z 20 hodinových záznamov. To predstavuje 200 až 400 hodín transkripcie, teda približne 8 až 16 dní čistého času.

prechádzajú od kognitivismu k sociálnym aspektom komunikácie (Elizabeth Batesová, Michael Tomasello a i.). Tie sa zameriavajú na pragmatické funkcie jazyka, ktoré sa profilujú v sociálnej interakcii. V druhej časti autorka približuje prístup Leva Semionoviča Vygotského a ruskej školy (Vygotského koncepcia týkajúca sa rečovej činnosti a jej systémového vplyvu na psychický vývin, Elkoninova koncepcia detského vývinu, vývinu reči a detskej hry, ktoré sú determinované sociálnou interakciou s dospelými).

Daniela Slančová v štúdiu *Pragmatické funkcie vo vývine rečovej činnosti (v prvých osemnástich mesiacoch života dieťaťa)* (s. 67 – 120) vychádza z tézy, že „pri hľadaní odpovede na otázku, prečo dieťa niečo hovorí, teda pri skúmaní účelovosti, zámernosti jeho (rečového) správania, je potrebné rozšíriť výskumný záber z rečovej činnosti na komunikačnú činnosť ako súčasť interakčných procesov utvárajúcich sa medzi dieťaťom a jeho okolím“ (s. 67). Autorka sa zameriava na osvojovanie si pragmatických funkcií a ich vyjadrenie. Pragmatickú funkciu (PF) vymedzuje ako funkciu komunikačnej jednotky – (detskej) výpovede. PF podľa nej odráža vzťah medzi dieťaťom a jeho okolím, postavenie dieťaťa v komunikačnej situácii a takisto je realizáciou elementárneho komunikačného zámeru. Autorka prezentuje interakčné, vzťahovo-účelové chápanie PF, ktorého nositeľom je výpoveď. Za indikátory PF sa pokladajú jednak formálna realizácia výpovede, jednak komunikačná a interakčná situácia. Popri inšpiráciách v existujúcej literatúre hlavným zdrojom charakteristiky PF bol pre autorku samotný materiál, získaný metódou longitudinálneho pozorovania jedného dieťaťa (v období 3. – 18. mesiaca života). V štúdiu sa vymedzuje inventár PF (na najvyššej úrovni ide o triedenie na referenčné, reakčné, regulatívne a rutinné PF),⁴ analyzuje sa ich rámcový vývin, spôsoby vyjadrenia (neverbálne a neskôr aj verbálne) a vzájomné vzťahy.⁵ Ako najfrekventovanejšie a pre osvojovanie si jazyka najdôležitejšie sa ukazujú výpovede s PF konsituačná informácia, v rámci ktorých sa uskutočňuje aj vývin gramatických kategórií, zatiaľ čo výpovede s PF konsituačná informácia, signalizujúce ďalší stupeň kognitívneho vývinu, sa sporadicky objavujú až na konci sledovaného obdobia. Okrem toho hlavnými katalyzátormi u sledovaného dieťaťa boli PF výzva a odpoveď na otázku, viažuce sa na par excellence interakčné typy výpovedí. Uvedené skutočnosti D. Slančová čiastkovo sumarizuje takto: „Jazykové vedomie v raných fázach vývinu sa tak formuje v dvoch základných módoch: operačno-komunikačnom a referenčno-ikonickom, odrážajúc cez prizmu tvorcu výpovede (dieťaťa) základné komunikačné komponenty: výzva smeruje od dieťaťa k jeho partnerom, odpoveď je reakciou na aktivitu partnerov a konsituačná informácia je „textovou“ pragmatickou funkciou, v ktorej sa prepája tvorba výpovede s jej recepciou“ (s. 110).

⁴ Napríklad v rámci referenčných PF sa vymedzujú expresívne a informačné PF, medzi expresívnymi, ktoré vyjadrujú stav hovoriaceho, ďalej biologické a psychické (vyjadrenie spokojnosti, vyjadrenie nespokojnosti, vyjadrenie fyzickej potreby) a emocionálne (vyjadrenie pozitívnej emócie, vyjadrenie negatívnej emócie, vyjadrenie nešpecifikovanej emócie). Medzi informačnými PF, ktoré vyjadrujú relatívne samostatnú informáciu, sú to PF: konsituačná informácia (vyjadrenie, ktoré sprevádza činnosť alebo sa týka aktuálnej komunikačnej situácie) a konsituačná informácia (vyjadrenie, ktoré sa netýka aktuálnej komunikačnej situácie).

⁵ Napríklad na vyjadrenie konsituačnej informácie sa postupne (od 3. do 18. mesiaca) využívajú tieto prostriedky, ktoré uvádzame výberovo (podrobnejšie porov. tab. na s. 86 – 98): pohľad+pohyb, sémanticky mnohoznačné slovo (*bá=bác*), gesto (ukazovanie na predmet), pomenovanie denotátov, dvoj-slovná výpoveď.

Na konci autorka uvádza niekoľko poznámok o dialógu ako výraze sociálnej interakcie a platforme aktívneho kontaktu dieťaťa a jeho komunikačných partnerov (primárne rodičov). Precizovanie pragmatiky, sémantiky, syntaxe a formy detských výpovedí, ako aj zrod syntaxe sa deje výlučne na báze dialógu. D. Slančová pripomína, že z hľadiska vymedzenia dialógu ako textovej štruktúry predstavuje dialóg s komunikačne neúplne kompetentným dieťaťom v predslovnom období a v období ranej ontogenézy špecifický typ dialogickej komunikácie.

Jana Kesselová sa v štúdiu *Sémantické kategórie v ranej ontogenéze dieťaťa* (s. 121 – 167) zameriava na osvojovanie si významu slov. K výsledkom sa autorka dopracovala prostredníctvom longitudinálneho pozorovania jedného dieťaťa v rozmedzí od 6. do 25. mesiaca veku dieťaťa. Za prvý krok pri konštituovaní významu autorka pokladá vydelenie istého výseku reality. Pri tejto činnosti uznáva nespornú aktivitu dieťaťa, ktorá sa prejavuje oveľa skôr, než sa zjaví prvé slovo. Dieťa si v ranom ontogenetickom štádiu osvojuje významy slov pomocou bezprostredného kontaktu s denotátmi, ktoré jazykovo stvárajú dospelí. Postupne si pritom uvedomuje, že nepropriálne slová sú reprezentantmi kategórií javov a nie len jedinečných denotátov.

Na metodologickom rázcestí, teda pri hľadaní odpovede na otázku, ako skúmať významy detských slov, volí kognitivistický výklad významu. Namiesto termínu význam autorka používa termín sémantická kategória (SK). Významy slov použitých dieťaťom nerozkladá na komponenty, ale považuje ich za celistvé, elementárne, zovšeobecnené, sčasti univerzálne a sčasti kultúrne podmienené sémantické jednotky – kategórie (napr. predmetnosť, existenciálnosť, rekurencia, činnosť so zmenou miesta, lokalizovanosť, rezultatívnosť a i.). Pri kódovaní SK, ktoré realizuje pomocou súboru pravidiel (s. 137), pritom odlišuje aktívnu produkciu dieťaťa a bezprostrednú imitáciu výpovede dospelého. SK autorka analyzuje v troch vývinových etapách, ktoré sa od seba kvalitatívne odlišujú (SK prvých slov dieťaťa, SK po vzniku prvých dvojslovných výpovedí, SK s abstraktným významom). Ako dôležitý progresívny prvok sa ukazuje dvojslovná výpoveď, ktorá, ako poznamenáva autorka, znamená zintenzívnenie osvojovania si pravidiel materinského jazyka; vo flektívnom jazyku sú to pravidlá na úrovni slova (flexia) a kombinatoriky slov (syntagmatika). Za výrazný prínos považujeme skutočnosť, že autorka ontogenézu sémantiky neanalyzuje osihotene, ale jednak vo vzájomnej interakcii a vývinovej podmienenosti sémantických kategórií,⁶ jednak v úzkej spätosti s ďalšími komponentmi jazyka, napr. vo vzťahu k morfológii či syntaxi.⁷

Problematike nadobúdania neverbálnej komunikačnej kompetencie a užšie gestám ako najvýraznejšiemu prejavu neverbálnej komunikácie sa v slovenskej odbornej literatúre doteraz nevenovala sústredenejšia pozornosť. Toto ďalšie z bielych miest na mape výskumu ontogenézy detskej reči sa zaplňa významnou štúdiou Svetlany Kapalkovej *Gestá v kontexte raného vývinu detí* (s. 169 – 211).⁸ Neverbálna komunikácia nielen sprevádza verbálnu zložku

⁶ Porov. napr. prezentovaný poznatok, že kategória času vyrastá z kategórie priestoru, resp. skutočnosť, že kategória temporálnosti vzniká na základe súhry činnosti, lokalizovanosti, rekurencie a rezultatívnosti (s. 147 – 148), či autorkinu mienku, že vznik kategórie prospechovosti sa odvíja od kategórie posesívnosti.

⁷ Porov. napr. jej analýzu pádovej diferenciácie v kategórii lokalizovanosť, formovania tvarov slovík v kategórii činnosť, vplyvu kategórie prospechovosti na osvojovanie si pádového systému.

⁸ Autorka sa tejto problematike venovala aj v iných prácach, porov. bibliografu na s. 209 v recenzovanom zborníku.

komunikácie, ale je dôležitým komunikačným nástrojom aj sama osebe. O to viac to platí pre komunikáciu v ranom vývine detí, ktoré začínajú komunikovať s okolím práve prostredníctvom gest. S. Kapalková charakterizuje gesto ako „prejav zámerného správania komunikačného partnera, ktorý sa priamo usiluje deliť o svoje myšlienky, pocity, potreby, resp. ovplyvniť pozornosť počúvajúceho prostredníctvom pohybov rúk, nôh, hlavy, prstov, celého tela, ako aj mimiky či očného kontaktu. Takýto pohyb nesie pragmatickú a sémantickú informáciu dekódovateľnú komunikačným partnerom“ (s. 169 – 170). Za komunikačné symboly a semiotické znaky sa považujú všetky zámerné pohyby dieťaťa v ranom veku.

Zvolený cieľ, t. j. „zachytiť, opísať a pochopiť čo najviac detailov týkajúcich sa vzťahu ranej komunikácie na úrovni gest i slov“ (s. 171), sa dosahuje prostredníctvom longitudinálneho typu pozorovania jedného dieťaťa v čase od 8. mesiaca, keď dochádza k zrodu zámernej komunikácie, do 16. mesiaca. Autorka pars pro toto prezentuje a analyzuje produkciu gest slovenských detí, ich vývinovú postupnosť, pragmatické funkcie, typológiu, ako aj vzťahy k rodiacim sa jazykovým prejavom.

Vzhľadom na nejednoznačnosť jednotlivé typy gest autorka pomenúva podľa formy pohybu, resp. pragmatickej funkcie. Pri jednoznačnom spojení jedného pohybu s príslušným významom pomenovanie nieslo daný obsah gesta. Takýto spôsob jej umožnil pozorovať nielen kvantitatívny nárast gest, ale aj ich kvalitatívny vývin a dynamiku. Pomenovanie preto odráža komunikačnú dominantu pri realizácii daného gesta. V štúdiu sa vymedzujú tieto typy gest: deiktické, reprezentačné, postojové (napr. protest) a rutinné gestá.

Ďalej sa pozornosť sústreďuje na vymedzenie miesta a významu gesta z pohľadu vývinu rečovej činnosti. Z vývinového pohľadu sledovala S. Kapalková u pozorovaného dieťaťa striedanie nástupov verbálnych a neverbálnych medzníkov (s. 188 a n.). Pri otázke, do akej miery je dieťa ovplyvnené produkciou gest dospelých, dokladá, že frekvencia a kvalita gest u rodiča a u dieťaťa sa javí ako vyrovnaná, pričom dôležitú úlohu tu hrá „vyladovanie sa“ mamy na dieťa (najmä v skupine izolovaných gest). O deiktických gestách hypoteticky predpokladá, že viac súvisia s kognitívnym vývinom dieťaťa ako s jeho rečovým okolím. Oblasť produkcie dvojgest sa podľa pozorovania javí viac mamou modelovaná a dieťaťom imitovaná. Autorka v registri reči orientovanej na dieťa zaznamenáva analogické prvky v oblasti verbálnych aj neverbálnych zámerných prejavov, pričom konštatuje, že „gesto zohráva vo vývine dieťaťa kľúčovú úlohu“, keďže „umožňuje vyjadrovať oveľa komplexnejšie myšlienky, ako by dieťa dokázalo bez gest“ (s. 208).

Podobne ako S. Kapalková aj Iveta Bónová na začiatku svojej štúdie *Fonologický vývin dieťaťa* (s. 212 – 250) poukazuje na neprebádanosť v tejto oblasti výskumu: „Ak vychádzame zo všeobecne známeho tvrdenia, uvádzaného najmä v logopedickej literatúre, že prvky foneticko-fonologickej roviny v porovnaní s prvkami iných jazykových rovín sa začínajú v reči dieťaťa osvojovať ako prvé a zároveň sa fixujú najdlhšie..., potom je takmer neuveriteľné, že tejto oblasti bádania sa v slovenskej jazykovede donedávna nevenovala takmer žiadna pozornosť“ (s. 212). Tento nelichotivý status quo sa však zásluhou predkladanej štúdie mení. Modifikujúc metodológiu Davida Ingrama, autorka stanovuje fonologickú priemernú dĺžku výpovede (FPDV) ako východiskovú veličinu, na základe ktorej charakterizuje ďalšie parametre dôležité pri určovaní stupňa fonologického vývinu v slovenčine. FPDV je exaktne stanovená mierka, na základe ktorej možno rečovú produkciu detí diferencovať s ohľadom na správnosť a náročnosť produkovaných slov a ich variabilitu. Konkrétnu analýzu rečovej pro-

dukcie autorka uskutočňuje na báze transkriptov z longitudinálneho pozorovania jedného dieťaťa vo veku od 18. do 43. mesiaca. V záveroch prezentuje výsledky výskumu na rovine vzťahu slabikovej dĺžky detského a cieľového slova, počtu zvukov v detskom a cieľovom slove, indexu fonologickej zrozumiteľnosti vo vzťahu k náročnosti a zložitosti produkovaných slov, indexu zrozumiteľnosti vo vzťahu k indexu správnosti, indexu zrozumiteľnosti vo vzťahu k rozdielu FPDV cieľového a detského slova. Index zrozumiteľnosti sa pritom nehodnotí ako nejaká abstraktná veličina odkazujúca na počty slabík a zvukov, ale podčiarkuje sa, že za jeho hodnotou sa ukrývajú fonologické javy charakteristické pre rečovú produkciu dieťaťa (napr. depalatalizácia, zámena likvid). Nakoniec sa konštatuje, že podrobná deskripcia skúmaných vzoriek potvrdila univerzálne fonologické javy prebiehajúce v detskej reči (ide najmä o posúvanie velár a sykaviek dopredu a o depalatalizáciu), ktoré vymedzil Karel Ohnesorg.

Termín detské slová sa tradične chápe ako súbor lexikálnych jednotiek produkovaných deťmi. Zuzana Ondráčková v štúdiu *Detské slová v slovenčine a ich charakteristika* (s. 251 – 305) upozorňuje na skutočnosť, že dospelý v komunikácii s dieťaťom používa špecifický inventár jazykových prostriedkov. Za detské slová autorka považuje jednak lexikálne jednotky tradične vymedzované ako detská reč (DR), teda jednotky používané samotnými deťmi, jednak lexikálne jednotky používané dospelými v komunikácii s deťmi (v reči orientovanej na dieťa – RD).

Pri vymedzení termínu detské slovo autorka vychádza z lexikálneho korpusu, získaného dotazníkovou metódou. Na základe empirie a pozorovania vytypovala 80 pomenovaní, ktoré sa vyskytujú v RD a DR. Dotazníky vyplnili rodičia, ktorí v čase výskumu mali deti vo veku od dvoch do piatich rokov. Získaný lexikálny materiál roztriedila do dvoch častí (Slovník synonym a hláskových variantov – dospelý a Slovník synonym a hláskových variantov – dieťa), ktoré poslúžili na porovnávanie RD a DR. Z. Ondráčková definuje termín detské slová ako „všetky slová národného jazyka s kladným emocionálnym nábojom, ktoré sa primárne využívajú v reči dospelého orientovanej na dieťa a v detskej reči“ (s. 255) a do tejto skupiny zaraďuje deminutíva, hypokoristiká, eufemizmy, interjekcie a onomatopoeje, metaforicky a metonymicky utvorené pomenovania.

V štúdiu sa ďalej nachádzajú kapitoly zamerané na slovnodruhovú, slovotvornú a sémantickú charakteristiku detskej lexiky. Častým javom v detskej lexike je slovnodruhový prechod interjekcií/onomatopojí medzi substantíva a verbá (zriedkavejšie medzi adjektíva), napr. *ham-ham* (ústa, chlieb, polievka; jesť). Autorka tento jav vysvetľuje ako nesúlad medzi kategoriálnym významom slovného druhu a formou, ako je tento význam vyjadrený, a tieto výrazy zaraďuje do prechodnej kategórie, pre ktorú je charakteristický spomínaný asymetrizmus medzi obsahom a formou. Ak by sa do úvahy zobrala priorita funkcie a sémantiky, výrazy typu *šišiši* možno hodnotiť ako plnohodnotné substantíva, a to aj napriek tvarovej zvláštnosti až amorfnosti; porov. aj substantíva s adjektívnou formou (typy *vyučujúci, hlavná, očné*). V rámci slovotvornej charakteristiky autorka ponúka komplexnú analýzu slovotvorných prostriedkov, postupov a útvarov. Materiál ukazuje, že medzi slovotvorne motivovanými lexémami dominujú sufixálne deminutíva patriace do modifikačného typu onomaziologickej kategórie. Pri analýze sémantiky sa upozorňuje jednak na dominantnosť monosémických jednotiek, jednak na existenciu špecificky usporiadaných synonymických radov, pričom absolútna väčšina skúmaných jednotiek sa zapája do synonymických vzťahov.

Stanislava Zajacová v štúdiu *Formovanie komunikačného registra v rolových hrách detí. Registre detí imitujúcich rolu matky a otca* (s. 306 – 349) pracuje s východiskovým pojmom/termínom register. Ten do kontextu slovenskej lingvistiky uviedla D. Slančová,⁹ pričom v ďalších prácach používa termín komunikačný register (KR). S ním pracuje aj S. Zajacová, ktorá vychádza z predpokladu, že dieťa si osvojuje nielen jazykové (a nejazykové) prvky samy osebe, ale do rečovej ontogenézy sú prirodzene inkorporované aj prvky makrosociálnych a mikrosociálnych KR (mohli by sme uvažovať o registrovej kompetencii, realizovanej na makrosociálnej a mikrosociálnej úrovni).¹⁰ Deti si teda postupne začínajú zvykať na normálny jav, že existujú rozličné komunikačné sféry a komunikačné situácie (s takými premennými, ako napr. prostredie či komunikační partneri), ktoré determinujú používanie verbálnych aj neverbálnych komunikačných prostriedkov.

S. Zajacová predstavuje možnosti i konkrétne výsledky skúmania pasívneho ovládania komunikačných registrov deťmi. Tie možno získať len z imitovaných prejavov, z ktorých je najprirodzenejšia forma hry. Autorka využíva techniku kontrolovanej improvizácie (jej autorkou je americká sociolingvistka Elaine Slosberg Andersonová), spočívajúcu vo vytvorení umelej a vopred nepripravovanej komunikačnej situácie, ktorej podstatu tvorí imitované rolové hranie prostredníctvom maňušiek. Do výskumného projektu boli zapojené deti vo veku 6 – 8 rokov zo stredného a východného Slovenska, pričom sa pri realizácii rolovej hry kladol dôraz na spontánnosť, prirodzenosť a kreativitu. V štúdiu autorka venuje pozornosť hre na rodinu ako jednému typu rolovej hry s cieľom „predstaviť znaky komunikačného registra detí imitujúcich rolu matky a otca a opísať také prostriedky, ktoré môžeme pokladať za registrové reprezentanty príslušných rolí“ (s. 313), resp. „odhaliť v detských komunikátoch prítomnosť znakov, ktoré sú dôkazom pasívneho ovládania rôznych komunikačných registrov a schopnosti imitovať roly dospelých“ (s. 315). Na základe špecifickosti nepravého dialógu autorka rozširuje chápanie repliky o sociálny rozmer a pracuje s termínom socioreplika, ktorým charakterizuje „každý verbálny alebo neverbálny prejav komunikanta imitujúci jedinou rolu, ktorý je adresovaný komunikačnému partnerovi prezentujúcemu takisto jedinou rolu“ (s. 316). Imitovaný register sa charakterizuje na úrovni zvukových, gramatických, lexikálnych a pragmatických prostriedkov a konštatuje sa, že v skúmanom imitovanom registri sa vyskytli rovnaké znaky ako v „ozajstnom“ registri dospelých orientovanom na dieťa. S. Zajacová tak svojím výskumom presvedčivo dokazuje, že rečová ontogenéza sa uskutočňuje komplexným spôsobom, teda v nadobúdaní jazykovej kompetencie je prirodzeným spôsobom obsiahnuté aj nadobúdanie registrovej kompetencie.

Záverom možno zhrnúť, že slovenská lingvistika a veda vôbec v podobe zborníka *Štúdie o detskej reči* dostáva celý rad neoceniteľných impulzov. Zborník je v kontexte slovenskej vedy významný prinajmenšom z týchto dôvodov:

- prvýkrát sa v slovenskom odbornom prostredí publikuje ucelený súbor vedeckých prác o vývine detskej reči a o reči orientovanej na dieťa;

⁹ Autorka v monografii *Reč autority a lásky* (Slančová, 1999, s. 61) definuje register ako „situačne podmienený spôsob jazykového prejavu spätý s konkrétnym druhom spoločnej činnosti ľudí“.

¹⁰ O vymedzení makrosociálneho KR a mikrosociálneho KR porov. štúdiu D. Slančovej a S. Zajacovej *Komunikačný register ako prostriedok verbálnej socializácie dieťaťa* (Jazyk a komunikácia v súvislostiach II. Ed. O. Orgoňová. Bratislava: UK 2007, s. 153 – 163).

- projekt má výrazný interdisciplinárny charakter, realizuje sa v úzkej spolupráci jazykovedy s psychológiou a logopédiou;
- zborník je dôkazom, že množstvo „čiernej“ roboty v podobe transkripcie audiovizuálnych nahrávok má zmysel, že takto získaný a fundovane analyzovaný materiál prináša svoje ovocie v štúdiách prezentujúcich nové a originálne výskumné výsledky;
- výskum má ďalekosiahly aplikačný rozmer, dôkladné poznanie vývinu detskej reči je napríklad nevyhnutným predpokladom úspešného diagnostikovania a liečenia rozličných rečových porúch (v zborníku sa na tento fakt upozorňuje na viacerých miestach);¹¹
- projekt je úzko napojený na medzinárodný výskum detskej reči umožňujúci konfrontáciu a hľadanie analógií a anomálií, univerzálií a špecifik v procese nadobúdania komunikačnej kompetencie u detí s rozličnými materinskými jazykmi.

Ešte raz by sme chceli zdôrazniť, že takto koncipovaný výskum vývinu reči po slovensky hovoriacich detí sa u nás realizuje prvýkrát. Nielen horolezci by mohli dlhé hodiny rozprávať, aké riziká so sebou prinášajú prvovýstupy. Bez dôkladnej a poctivej prípravy, bez strategicky premysleného systému od základného po vrcholový tábor je dosiahnutie vrcholu nezmyselným hazardom. Domnievame sa, že autorskému kolektívu sa publikovaním zborníka *Štúdie o detskej reči* podarilo úspešne zdolať prvú osemtisícovku v doteraz neprístupných veľhorách výskumu ontogenézy reči po slovensky hovoriacich detí.

Tu sa však cesta nekončí. Práve naopak. A veľmi dobre si to uvedomujú aj autorky recenzovaného zborníka: „Dlhodobým cieľom nášho výskumu detskej reči je aj na základe analýzy získaného archívu modelovať vývin reči detí hovoriacich po slovensky od narodenia do šiesteho roku.“ (s. 19). Výskum detskej reči je skutočným behom na dlhé trate, ba aktualizujúc uvedenú frazému môžeme konštatovať, že ide skôr o triatlonistické („ironmanské“) plávanie, cyklistiku a beh na dlhé trate. Na dokreslenie tohto faktu odcitujme aspoň poznámku D. Slančovej (s. 116 – 117), ktorá z hľadiska témy svojej štúdie formuluje potrebu ďalšieho výskumu takto: „V ďalšej fáze výskumu bude potrebné sledovať vývin pragmatických funkcií a prostriedkov ich vyjadrenia u sledovaného dieťaťa a v ďalších mesiacoch jeho života, porovnať získané poznatky s vývinom pragmatických funkcií u ďalších sledovaných detí a napokon, vychádzajúc z pragmatickej domény, dospieť k modelu vývinu rečovej činnosti detí hovoriacich po slovensky.“

Ak sa vrátíme k horolezeckej terminológii, recenzovaný zborník možno hodnotiť aj ako vynikajúci základný tábor pre útoky na ďalšie vrcholy. V tomto zmysle považujeme za plne opodstatnenú formuláciu z úvodu zborníka: „Hoci mnohé sa v zborníku len naznačuje, je nepochybné, že my sami aj naši nasledovníci budú mať pri svojom výskume vydláždením začiatku ďalšie pokračovanie uľahčené“ (Slančová, s. 22 – 23).

Napokon a naposledy sa odvolajme na slová D. Slančovej. Podľa nášho názoru dnes možno smelo konštatovať, že jej želanie, uvedené na konci správy o medzinárodnom pracovnom seminári o osvojovaní si slovanských a baltských jazykov a detskej reči,¹² sa výrazným spôsobom naplnia a zásluhu na tomto fakte má aj recenzovaný zborník.

¹¹ Porov. napr. poznámku S. Kapalkovej na s. 208, že dôkladné poznanie gest môže výrazným spôsobom pomôcť aj v logopedickej praxi v diagnostikovaní a logopedickej intervencii.

¹² „Ostáva len dúfať, že inšpiratívna sila seminára ... vyvolá záujem systematicky sa venovať tomuto náročnému a potrebnému odvetviu lingvistiky aj na Slovensku.“ (Jazykovedný časopis, 1994, roč. 45, č. 1, s. 76).

Z pohľadu všetkých uvedených aspektov zborník *Štúdie o detskej reči* predstavuje priekopnícky publikačný počin, prezentujúci prvé čiastkové výsledky dlhodobého výskumu detskej reči. Závažnosť a zmyslupnosť poznatkov z tohto zborníka v kontexte výskumu detskej reči v súčasnosti azda ešte ani nevieme úplne doceniť.

Martin Ološtiak

OLOŠTIAK, Martin: *JAZYKOVOŠTRUKTÚRNY A KOMUNIKAČNO-PRAGMATICKÝ STATUS VLASTNÉHO MENA (ADAPTÁCIA ANGLICKÝCH PROPRIÍ V SLOVENČINE)*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2007. 226 s.

V súvislosti s neustále silnejúcimi internacionalizačnými tendenciami sa aj v súčasnej slovenskej lingvistike dostáva čoraz viac do popredia problematika adaptácie slov cudzieho pôvodu. Dnes je táto otázka spojená predovšetkým s jednotkami prevzatými z angličtiny, a to tak v apelatívnej, ako aj v propriálnej lexike. Len nedávno sa do rúk odbornej verejnosti dostala recenzovaná práca Martina Ološtiaka *Jazykovoštruktúrny a komunikačno-pragmatický status vlastného mena* s podtitulom *Adaptácia anglických proprií v slovenčine*. Monografia sa podrobne venuje spracovaniu problematiky adaptácie vlastných mien (primárne anglického pôvodu) v slovenčine. Už v úvodnej kapitole si autor položil viaceré otázky úzko spojené s danou problematikou, na ktoré sa pokúsil nájsť odpovede – treba poznamenať, že veľmi dôsledne a precízne.

Práca je rozvrhnutá do siedmich kapitol, no ako už signalizuje i sám názov, v konečnom dôsledku ju možno rozdeliť na dva väčšie celky. Autor sa rozhodol prezentovať túto problematiku jednak z jazykovoštruktúrneho (porov. najmä kapitoly o adaptácii onymických jednotiek na fonickej, morfologickej a slovotvornej rovine), jednak z komunikačno-pragmatického aspektu, dominujúceho predovšetkým v kapitolách venovaných otázkam úzu, normy a kodifikácie, ako aj ustálenosti a variantnosti týchto jednotiek v komunikácii. Pravda, nechýbajú tu ani rámcujúce časti ako úvod, záver, zoznam skratiek a značiek, bibliografia, menný register a resumé v anglickom jazyku.

Prvú kapitolu venuje M. Ološtiak podrobnému prehľadu dostupnej odbornej i popularizačnej literatúry zaoberajúcej sa danou problematikou, pričom „vzhľadom na blízkopribuznosť a z toho vyplývajúcu istú mieru analogickosti v adaptačných procesoch slovenčiny a češtiny“ (s. 15) si všíma aj práce českých kolegov. Metodologické východiská svojej práce konkretizuje v samostatnej kapitole. Anglické onymické jednotky vymedzuje ako príznakové členy kategórie substantív, a to na pozadí opozícií apelatíva – propriá a následne domáce propriá – cudzie propriá, čo určuje ich miesto na „periférii periférie“ jazykového systému slovenčiny (s. 40 – 41). Pri interpretácii ich adaptácie vychádza z jemu blízkej a dôverne známej Furdíkovej teórie lexikálnej motivácie, pričom ako metodologický základ celej práce slúži práve slovotvorná motivácia (ako vzťah, proces i vlastnosť). V súvislosti s cudzími propriami však zdôrazňuje dôležitosť predovšetkým tzv. interlingválnej motivácie. Analogicky tak hľadá zhody medzi týmito dvomi typmi motivácie, vzájomne ich konfrontuje a zároveň dopĺňa

o ďalšie aspekty ako akčný rádius, motivačná priezračnosť, rekurzivnosť motivačného vzťahu, demotivačné procesy, motivačné funkcie a motivačná kooperácia (s. 25 – 32).

Systemovolingvistický opis adaptácie anglických proprií v slovenčine autor začína treťou kapitolou venovanou fónickej adaptácii týchto jednotiek. Vychádzajúc z koncepcie Rudolfa Filipoviča tu M. Ološtiak systematicky pracuje s ťažiskovým pojmom **transfonemizácia**. Nezostáva však iba pri aplikácii už známej teórie na konkrétny výskumný materiál, ale ju ďalej rozvíja, dopĺňa a spresňuje. Máme na mysli predovšetkým tzv. kvantitatívnu transfonemizáciu, ktorú autor navrhuje rozčleniť na tri podtypy, a to proporcionálnu, neproporcionálnu extenzívnu a neproporcionálnu redukčnú transfonemizáciu (s. 57 – 59). Explicitne (aj schematicky – s. 59) potom poukazuje na koreláciu jednotlivých kvalitatívnych i kvantitatívnych typov transfonemizácie. Nevyhýba sa ani deskripcii ďalších javov spojených s fónickou adaptáciou, a to **transfonologizácii** a **transprozodemizácii** (s. 65 n).

Analogicky potom v rámci jednotlivých jazykových rovín navrhuje zaviesť do praxe aj ďalšie zo série „transterminov“. Morfologickej adaptácii týchto jednotiek, t. j. – slovami M. Ološtiaka – **transmorfolozizácii**, sa v práci venuje najviac priestoru (s. 73 – 147). Pozornosť tu celkom logicky sústreďuje iba na adaptáciu substantív a v súvislosti s tým rieši otázky transgenderizácie, transnumerizácie a transdeklinácie (ako adaptácie na úrovni menného rodu, čísla a pádu). Svoje zistenia pritom naďalej permanentne konfrontuje aj s adaptáciou apelatívnej lexiky.

Okruh analyzovaných jednotiek autor zúžil na triedu antroponým a toponým (spracúvaný materiál pritom explicitne dokladá a vyjadruje číselne i percentuálne – s. 83). V tejto minuciózne vypracovanej deskriptívnej časti vychádza z jednotnej metodológie. Východisko každej časti tvoria jednotlivé algoritmy znázorňujúce deklinačný systém slovenčiny. Tvoria ich autorom navrhnuté reprezentanty (vzory) konkrétnych deklinačných typov. Za také autor subjektívne volí tzv. prototypové proprií z celkového súboru vyexcerpovaných anglicizmov (dominantne podľa frekvenčného kritéria). Tie na porovnanie dopĺňa o vzory apelatív, k čomu následne pripája relačné morfémy typické pre tvary N a G sg. jednotlivých typov. Podrobne vymenúva formálne zakončenia proprií patriacich do príslušnej deklinačnej triedy a to následne dokumentuje množstvom ilustračných príkladov. Nevyhýba sa pritom ani otázke kolísania tvarov (napr. hypotetické kolísanie medzi typmi *John/Bloom*) a konkurencii niektorých tvarových variantov (napr. pri deklinácii maskulín s tzv. nemým *-e* tvary *George/Georgea*, *White/Whit(e)a*). Na margo voľby konkrétneho tvaru priamo v komunikácii (smerom k bežným používateľom jazyka) považujeme za prínosné autorove „návrhy“ vychádzajúce najmä z pozorovania úzu a rečovej praxe, smerujúce k odporúčaniam tvarov preferovaných používateľmi.

Na základe toho, že si autor všíma reálne fungovanie týchto jednotiek v komunikácii, môže konštatovať, že bežní používatelia si uvedomujú silu faktorov vplyvajúcich na voľbu konkrétneho tvaru. Predovšetkým tu ide o identifikačný faktor, ktorý následne zohľadňujú pri ohýbaní týchto mien v praxi. Nemožno však nespomenúť ďalšie významné faktory podporného charakteru ovplyvňujúce tiež preferenciu konkrétneho tvaru, ktorým autor venuje tiež náležitú pozornosť. Ide o rôzne jazykové činitele, o všeobecnú frekvenciu príslušného propriá, o jeho textovú frekvenciu, o onymický kontext, ako aj o ďalšie okolnosti aktualizujúce sa jednotlivo v konkrétnych prípadoch (s. 97).

Autor konštatuje, že interdeklinačné pohyby v propriálnej lexike (napr. v triede antroponymických maskulín ide o kolísanie medzi typmi *John/Johnny*, *John/Joshua*, *Joshua/Gretzky*,

ako aj oscilácia niektorých tvarov na osi sklonné, tu *John a Johnny*, vs. nesklonné substantíva) vyplývajú predovšetkým z asymetrie medzi grafickou a fónickou realizáciou príslušných lexém, čo zároveň aj dokumentuje dostatočným množstvom ilustračného materiálu. Pri riešení tejto otázky polemizuje s doteraz navrhovaným a všeobecne akceptovaným odporúčaním ohýbať tieto jednotky podľa ich zakončenia v ortografickej podobe. V tomto prípade autor, vychádzajúc z pozorovania úzu, nehodnotí – len konštatuje prítomnosť dvoch protichodných tendencií, a to v závislosti od akusticko-auditívneho či opticko-vizuálneho typu komunikácie (s. 102 – 103).

Podrobne sa venuje aj otázke tendencií k nesklonnosti analyzovaných proprií, ktoré vysvetľuje na základe niekoľkých faktorov. Konkrétne ide o (in)kompatibilitu formálneho zakončenia prevzatej lexémy a slovenského deklináčného systému, o stupeň prirodzenosti formálneho zakončenia lexémy, o štruktúrny typ propria, o jeho príslušnosť do antroponymickej podtriedy, o monosylabickosť a o rôzne ďalšie extralingválne a onymické okolnosti. Relatívne rozsiahlu časť venuje aj receptivite deklináčnych typov, t. j. ich schopnosti prijať tieto jednotky do deklináčného systému slovenčiny. To, ako výrazne ovplyvňujú transgenderizáciu i konkurenciu jednotlivých rodov proprií vnútrojazykové i mimojazykové faktory, autor vysvetľuje na porovnaní antroponým a toponým (s. 142).

V súvislosti so slovotvornou adaptáciou (transderiváciou) propriálnych jednotiek M. Ološtiak hneď v úvode príslušnej kapitoly poznamenáva, že takýto obmedzený priestor nie je postačujúci na dôkladné spracovanie tejto problematiky, preto sa sústreďuje iba na vybrané problémy. Z nich ako podstatné vníma predovšetkým porovnanie apelatívnej a onymickej adaptácie (a znovu mu ako východisko slúži teória vypracovaná jeho učiteľom, profesorom Jurajom Furdíkom). Opäť sa sústreďuje na vybrané skupiny proprií a popri motivačnej potencii propria sa tak venuje ešte problematike deantroponymickej a detoponymickej slovo tvorby. Z hľadiska sociolingvistiky, komunikačne a pragmaticky orientovanej lingvistiky sú mimoriadne zaujímavé posledné dve kapitoly, venujúce sa otázkam normy, úzu a kodifikácie a otázkam variantnosti či ustálenosti týchto jednotiek. Sympatické je, že autor nesústreďuje pozornosť na fungovanie cudzojazyčných proprií iba v spisovnej slovenčine, ale všima si aj štandardnú varietu a jazykový priestor, ktorý interpretuje, tak v súlade s Jánom Bosákom špecifikuje predovšetkým ako konkrétne „komunikačné sféry s ohľadom na jednotlivé útvary národného jazyka“ (s. 164). V tejto súvislosti sa tak stáva preňho relevantnou celospoločenskú komunikácia v prieniku s masovou informáciou a mediálnou komunikáciou. Špecifickosť cudzojazyčných propriálnych jednotiek vo vzťahu k jazykovej norme potom analyzuje na pozadí najdôležitejších atribútov jazykových noriem, a to inherentnosti, implicitnosti, záväznosti, ustálenosti a variantnosti (s. 165).

Svoju prácu autor uzatvára kapitolou, v ktorej analyzuje faktory vplývajúce na ustálenosť a variantnosť formálnej stránky anglických proprií v slovenčine. Pozornosť tu sústreďuje na tie faktory, ktoré „považujeme v procese adaptácie za dominantné a hodné výskumného zreteľa“ (s. 174). Ako jeden z najdominantnejších tu zohľadňuje už spomínaný faktor špecifický pre sledovanú vrstvu lexiky, teda identifikačný faktor. Ďalej si všima rôzne interlingválne činitele, z ktorých okrem iného zaujme napr. tzv. polylingválna interferencia (s. 181 – 183), kde autor rieši niekoľko možností prevzatia a príčin variantnej výslovnosti anglických proprií. V rámci intralingválnych činiteľov sústreďuje pozornosť na úzus a normu v preberajúcom jazyku, pričom je cenné, že v prípade použitia týchto jednotiek priamo v komunikácii zohľad-

ňuje práve uzualizovanú a komunikačne efektívnu podobu (s. 185 – 186). Podrobne sa zaoberá aj otázkou prepojenosti a závislosti troch jazykových subsystémov (fónickej, ortografickej a morfolologickej roviny), pričom sa sústreďuje na to, ako sa zmeny v jednom čiastkovom systéme odrážajú v inom subsystéme, ako tieto čiastkové systémy pri adaptácii konkrétnych jednotiek kooperujú a ako sa prejavujú v adaptačnom procese globálne. V rámci extralingválnych činiteľov vplyvujúcich na ustálenosť týchto jednotiek v komunikácii akcentuje najmä frekvenciu propria, známosť onymického objektu, temporalitu, rôzne pragmatické okolnosti a stupeň ovládania príslušného cudzieho jazyka, v tomto prípade angličtiny. Na záver zdôrazňuje dôležitosť interakcie všetkých činiteľov pôsobiacich pri adaptačnom procese cudzích vlastných mien. Stručne a prehľadne zhŕňa a stavia do protikladov vlastnosti podporujúce ustálenosť výrazovej stránky propria a naopak, vlastnosti stojace za varírovaním výrazovej stránky propria (s. 192).

V záverečnej kapitole potom autor sumarizuje a zhŕňa všetky výsledky a závery, pričom opäť zdôrazňuje, že z dôvodu úzko ohraničenej výskumnej vzorky na anglické propria si týmito závermi nenárokujú na ich paušálnu platnosť v rámci celej inojazyčnej onymie.

V súhrnnom pohľade na recenzovanú monografiu možno poznamenať, že ide o aktuálny a užitočný príspevok k problematike adaptácie cudzích proprií (a vôbec cudzojazyčnej lexiky všeobecne) v súčasnej slovenčine. Závery, ku ktorým Martin Ološtiak prichádza sú mimoriadne presvedčujúce najmä na základe bohatého ilustračného materiálu. Publikácia je cenným príspevkom a obohatením slovenskej lingvistickej produkcie nielen zo systémovolingvistickeho hľadiska, ale aj tým, že prináša nové a zaujímavé poznatky i z oblasti parolového fungovania cudzojazyčnej onymie v našom jazyku.

Jana Kišová

URBANOVÁ, Daniela – BLAŽEK, Václav: *NÁRODY STAROVĚKÉ ITÁLIE, JEJICH JAZYKY A PÍSMO*. Brno: Host 2008. 296 s.

Monografia *Národy starověké Itálie, jejich jazyky a písma* pracovníkov Masarykovej univerzity v Brne – klasickej filologičky Dr. Daniely Urbanovej a indoeuropeistu prof. Václava Blážíka – predstavuje českému a slovenskému čitateľovi priestor starovekej Itálie, národy, ktoré v ňom žili, jazyky, ktorými sa v ňom hovorilo a zrod jeho písomnej kultúry.

Jazykové prostredie Itálie bolo mimoriadne pestré – stretali sa v ňom nositelia rôznych indoeurópskych i neindoeurópskych jazykov. Najkompaktnejšie vystupujú prirodzene italské jazyky a ich dve najvýznamnejšie podskupiny – latino-faliská a sabelská (oskisko-umbrijská). Pochopiteľné sú stopy keltského etnika odrážajúce pôvodnú užšiu spojitosť s Italikmi v italo-keltskej rodine. Objavujú sa však aj kmene, ktorých genetická klasifikácia je problematická.

S akými národmi sa teda môžeme stretnúť? Okrem Latínov sú to Venéti, Faliskovia, Umbrovia, Juhopicénčania, Volskovia, Oskovia, Hernikovia, Oinotri, keltskí Leponti a Galovia, pravdepodobne indoeurópski Ligúri, ďalej stretáme neindoeurópske etniká Púnov, Etruskov, Réto, Kamúnov, indoeurópskych, ale neitalských Mesapov, pravdepodobne indo-

európske severopíčencke obyvateľstvo a snáď italicických Sikulov a Elymov. Tieto národy máme možnosť poznávať prostredníctvom väčšieho alebo menšieho množstva nápisov a prostredníctvom názvov lokalít, prípadne glos u antických autorov. Niektoré etniká je však ťažké zaradiť, lebo nápisy celkom chýbajú a existujúce miestne názvy neumožňujú zatiaľ spoľahlivé zaradenie do jazykových skupín, resp. podskupín – to sa týka napr. Ausónov, obyvateľov Sardínie a Korziky, ale aj sicílskych Sikanov.

Väčší podiel na monografii má Daniela Urbanová sústreďujúca sa na italicické jazyky a na tie neitalicické jazyky, ktorých nositelia zohrali v priestore starovekej Itálie výraznejšiu historickú, resp. kultúrnu úlohu (napr. Etruskovia), prípadne sú bližší nášmu poznávaniu. Sú to jazyky vo všeobecnosti lepšie doložené a pri ich analýze autorka postupuje suverénne tak po stránke filologickej ako epigrafickej. Pútavo a zrozumiteľne opisuje cestu alfabetického písma od Grékov k Etruskom a od nich k ďalším národom žijúcim na Apeninskom polostrove.

Václav Blažek je autorom úvodnej kapitoly *Národy staroveké Itálie* (s. 23 – 50), predstavujúcej jazykové prostredie Itálie na pozadí metodológie indoeurópskej jazykovedy, kapitol o Oinotroch, Ligúroch, Lepontoch, predalpských Galoch, Severopíčenčanoch, obyvateľoch Sicílie, Sardínie a Korziky a o Ausónoch a Aurunkoch, t. j. o etnikách zväčša neitalicických, prípadne dokonca neindoeurópskych a minimálne doložených písomnými pamiatkami. Kým D. Urbanová mala istú výhodu v tom, že sa vo svojej práci mohla opierať o doložené texty, V. Blažek bol v omnoho väčšej miere odkázaný na metódu lingvistickej rekonštrukcie.

Jednotlivé jazyky a ich nositeľov autori predstavujú najprv očami antických gréckych a latinských spisovateľov, ktorých doklady stručne interpretujú metódami modernej historickej vedy. Nasleduje časť venovaná abecednému systému, všeobecná charakteristika nápisov prinášajúca napr. prehľad stavu ich poznávania, informáciu o existencii resp. neexistencii nápisného korpusu, za ktorou nasleduje – v prípade lepšie epigraficky doložených jazykov – typológia nápisov (vlastnícke, dedikačné, náhrobné). Najdôležitejšie nápisy sú podrobené hlbšej epigrafickej a jazykovej analýze. V kapitolách D. Urbanovej hlavnou témou monografie nie je historickolingvistická interpretácia doložených nápisov. Jazykový rozbor umiestnený vo vlastnom texte predstavuje prepis so správnym členením na slová, niekedy latinský ekvivalent nápisu, niekedy preklad alebo výklad textu, či aspoň interpretáciu identifikovateľných tvarov a na záver stručný prehľad zachovanej slovnej zásoby. Rozbor sa vecne sústreďuje na to, čo v italickej jazykovede predstavuje názorový konsenzus. Tam, kde text ponúka priestor pre viaceré interpretácie, kde sa vyskytujú tvary, o ktorých vedú špecialisti na italicické jazyky spory, sa autorka obmedzí na čo najhutnejší komentár, kriticky vyhodnocujúci najdôležitejšie hypotézy. Umiešťa ho pod čiarou.

Faliština má jazykovú časť oprávnenne obohatenú o výpočet najdôležitejších zhôd a rozdielov so svojou najbližšou príbuznou – latinčinou (s. 116); skupinu sabelských jazykov ako veľkú a pomerne dobre doloženú skupinu v rámci italicických jazykov autorka uzatvára podkapitolou *Hlavné spoločné črty latinčiny a sabelských jazykov* (s. 168 – 170). Ku kapitole o Etruskoch sa zas pripája podkapitola venovaná etruským gramatickým kategóriám (s. 64 – 66). Každá kapitola sa končí bohatou, veľmi užitočnou bibliografiou.

Čo si možno odniesť z čítania knihy? Predovšetkým predstavu o jazykovo veľmi pestrom prostredí starovekej Itálie, spojenú vari aj s istým pocitom ľútosť, že táto pestrosť bola obetovaná latinskej jednote vyplývajúcej z rímskej hegemonie. Itália sa alfabetizovala v súlade s celým mediteránnym priestorom. Tento postupný proces sa začal v 8. storočí pred n. l.

gréckymi nápismi, na ktoré tesne nadväzujú etruské a italické nápisy zo 7. storočia pred n. l. V prvých storočiach písomníctva vystupujú italické jazyky popri gréčtine a etruštine prekvapujúco suverénne. Faliština, sabelské jazyky (a to nielen v oblasti Sabínska, ale aj v Kampánii a Lukánii), juhopicéncina a mesapčina sú prinajmenej rovnocenným partnerom latinského jazyka. Dokonca, pokiaľ zohľadňujeme len počet nápisov a nie aj ich rozsah, resp. lingvistickú závažnosť, má taký málo známy jazyk ako je mesapčina v 6. storočí pred n. l. počtom 55 nápisov omnoho bohatšie písomné pamiatky ako latinčina. O kultúrnej autonómnosti nositeľov týchto jazykov vypovedajú napokon práve ich písma, zachovávajúce vždy nejaké vlastné špecifikum.

Už Antonín Bartoněk v štúdiu *Schriftsprache, Umgangssprache, Dialekt im Latein* (Actes du V. Colloque International sur le latin vulgaire et tardif. Heidelberg, 2000. s. 1 – 11), poukázal na mimoriadnu skromnosť a roztrúsenosť raných latinských nápisov. Z prvých troch storočí používania ranej latinčiny, t. j. asi z rokov 650 – 350 pred n. l., sa dodnes zachovalo len 35 písomných dokladov, z ktorých len 10 – 12 je syntakticky relevantných a pritom každý pochádza z inej lokality. Znamená to, že v procese rozvíjania latinského písomníctva zohrávalo v najstaršom období veľmi dôležitú úlohu prostredie mimo mesta Ríma, resp. v jeho vzdialenejšom okolí. A. Bartoněk poukázal na divergentnosť archaického jazykového vývinu v rámci Latia a rovnocenné postavenie viacerých latinských miest v porovnaní s Rímom. D. Urbanová a V. Blažek v monografii *Národy starovekej Itálie* potvrdzujú na základe vlastných zistení i na základe práce s najaktuálnejšou odbornou literatúrou podobnú jazykovú divergenciu aj v širšom rámci celej Itálie.

V rámci italických jazykov čitateľa popri známejšej oskickej a umbrijskej určite upúta juhopicéncina. Pokladá sa za samostatný italický jazyk, pomerne blízky umbrijskej, pričom je súvisle doložená už v 6. – 5. storočí pred n. l., t. j. cca o 150– 200 rokov skôr ako jadro oskic-koumbrijskej dokumentácie. Hoci aj počet juhopicénskych nápisov nie je vysoký, D. Urbanová hovorí o 23 nápisoch z Picéna a 2 z mimopicénskeho územia, vzhľadom na ich typ a rozsah je ich význam obrovský. Svojím typologickým zaradením medzi monumentálne náhrobné a oslavné nápisy vysokopostavených aristokratov alebo náčelníkov sa totiž zásadne odlišujú od archaických etruských, latinských a faliských dokladov, medzi ktorými v prvých storočiach písomníctva dominujú kratšie nápisy na menších predmetoch, patriaciach do súkromnej sféry.

Niektoré italické jazyky zas zaujmú tým, že sú najlepšie doložené vo svojich najstarších vývinových štádiách. Nápisy vo falištine a venéčtine zo 7., resp. 6. storočia pred n. l. sú najdlhšie a najzložitejšie, a preto gramaticky najzávažnejšie, kým mladšie obdobia okolo 4. storočia prinášajú hlavne kratšie, fragmentárne nápisy, často obsahujúce len mená (s. 125).

Ďalšie významné poučenie z monografie platí pre rímsku literatúru. Pri čítaní a interpretácii stylisticky i metricky vypracovaných nápisov možno sledovať proces kryštalizácie jednotného italického básnického jazyka svedčiaceho o oprávnenosti používania pojmu italická koiné. Pôvabné, vtipné nápisy – či už je to nápis latinský, tzv. Duenov nápis zo 6. storočia pred n. l., alebo juhopicénsky POSTIN VIAM VIDETAS..., ktorého datovanie sa neuvádza (s. 142) alebo faliský PROPRAMOM... zo 7. storočia pred n. l. (s. 111) – hovoria umelecky presvedčivou rečou. Sú svedectvom toho, že v dôsledku rímskej politickej dominancie nielenže latinský jazyk prevzal moc nad inými italickými jazykmi, ale aj rímska literatúra, ktorá sa tak veľmi nadchla pre grécke vzory, potlačila sľubné zárodoky domácej, italickej umeleckej literatúry a dnes možno len ľutovať, že po nej ostali iba nepatrné stopy.

Na každom kroku sa presvedčame o zodpovednej a precíznej filologickej i epigrafickej práci D. Urbanovej, ktorej neuberá na kvalite ani náhodný lapsus či drobná chybička, ktorá sa nebadane votrela napr. pri prepise faliského ekvivalentu mena rímskeho rodu VIPI a VIPIA raz ako Vibii, s grafémou , raz ako Vipia, s grafémou <p>. Etruskému božstvu FUFLUNS je prisúdený rímsky ekvivalent Bacchus (s. 60), ale raz prekvapujúco aj Apollo (s. 65).

V kapitolách venovaných len celkom fragmentárne doloženým, ťažko klasifikovateľným jazykom, v ktorých okrem vlastných mien prakticky niet čo analyzovať, ich autor, V. Blažek, nedostatok materiálu niekedy kompenzuje obsiahlejšími pasážami z dejín príslušných národov. Je to pochopiteľný postup, predsa však tieto exkurzy prinášajú azda aj informácie pre charakteristiku etnika a jeho jazyka redundantné – napr. údaje o zápase Rimanov o Sardíniu a o narastaní ich vplyvu, o opakovaných povstaniach Sardínčanov proti rímskej moci a o rokoch, v ktorých k nim došlo (s. 215), či nesystematické uvádzanie životopisných údajov pri enumerácii mien gréckych a rímskych autorov v časti o Lepontoch (s. 181).

Pre lingvistu sú určite prínosné prílohy, t. j. tabuľky a stručné prehľady o najdôležitejších gramatických kategóriách: I. *Vývoj indoevropského hláskosloví v italických jazykoch* (s. 220 – 226), II. *Jmenná deklinace v italických jazykoch* (s. 227 – 241), III. *Pronomina a numeralia v italických jazykoch* (s. 242 – 251), IV. *Sloveso v italických jazykoch* (s. 252 – 276). Tieto tabuľky môžu aspoň do istej miery suplovať aktuálnu gramatiku sabelských, resp. italicých jazykov, reflektujúcu najnovšie epigrafické nálezy.

Autorstvo prílohovej časti osobitne vyznačené nie je, domnievam sa však, že rozhodujúci podiel má na nej V. Blažek. Autor sa snažil na čo najmenšej ploche predstaviť fonologický a morfológický systém italicých jazykov. Pri zostavovaní prehľadového textu komentujúceho ten či onen gramatický jav sa musel prikloniť k jednému konkrétnemu stanovisku, argumentačne ho podložiť a pokiaľ možno objektívne informovať aj o najzávažnejších protichodných názoroch. V problematike historickej a porovnávacej lingvistiky italicých jazykov to bola pochopiteľne ťažká úloha – názorov a hypotéz na vznik a vývoj mnohých gramatických tvarov je množstvo, pričom aj celkom protichodné hypotézy sú podložené veľmi presvedčivými argumentmi najrenomovanejších lingvistov. Ak k tejto úlohe pridáme ešte tlak minimálneho priestoru niekoľkých strán, tak je to úloha, ktorá sa dá len ťažko zvládnuť bez istých strát na informačnej nosnosti. Navyše pri zostavovaní tabuliek už priestor na diskusiu nie je vôbec, tam sa autor musí rozhodnúť pre jeden tvar, jeden konštrukt atď., ktorý bude mať podľa neho najväčšiu výpovednú silu. Kým na jednej strane tabuľky svojou názornosťou a prehľadnosťou umožňujú orientačný vhľad do fonológie a morfológie italicých jazykov, na druhej strane sú pri nutnom zovšeobecnení, pri zarovnávaní časových vývinových stupňov a pod. vždy výsledkom istého zjednodušenia, a to zvlášť vtedy, ak sa jednotlivé formy nekomentujú.

Pri zostavovaní tabuliek a prehľadov boli pre V. Blažeka asi najväčšími autoritami Andrew L. Sihler a jeho *New Comparative Grammar of Greek and Latin* (New York – Oxford: Oxford University Press, 1995) a Gerhard Meiser, v ktorého monografii *Historische Laut- und Formenlehre* (Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1998) sa však priamo premietajú rekonštrukty Gerta Klingenschmitta (*Die lateinische Nominalflexion*. In: Latein und Indogermanisch, ed. O. Panagl, Innsbruck, s. 89 – 135). Kým v tabuľkách a komentároch slovesných paradigiem sa na týchto, ale aj iných autorov V. Blažek viackrát odvoláva, v tabuľkách venovaných mennej a zámennej flexii, ku ktorým nie je pripojený sprievodný text, nie je priestor na priame citovanie.

Tabuľky rozlišujú dôsledne starolatinskú fázu od klasickej latinskej fázy. Dobré známý význam autorov archaického obdobia pre dejiny latinského jazyka sa zviditeľňuje v tabuľkách o. i. napr. podobou nominatívu sg. ā-kmeňov zakončenou na dlhé -ā, pre ktorú V. Blažek uvádza doklad Lūnā z Plautových Bakchíd, (Pl. Ba 254). Táto informácia je pomerne nová. Predpokladám, že ju autor získal z monografie Roberta Gerschnera *Die Deklination der Nomina bei Plautus* (Heidelberg: Karl Winter 2002). Pri vyhodnocovaní tohto dokladu však treba starostlivo zvážiť, či naozaj má právo na zaradenie do tabuľky ako doklad rovnocenný napr. s oskickým *MOLTO*, **VÍŮ**, alebo či ho prinajmenej netreba komentovať. V tabuľke má mať totiž miesto iba vtedy, ako hovorí o nespochybniteľnej existencii koncovky -ā v nominatíve sg. ā-kmeňov v latinskom jazyku. Presvedčivý dôkaz o takejto dĺžke by mohol veľmi zásadným spôsobom posunúť naše vedomosti o latinskom mennom systéme!

Nominatív sg. latinských ā-kmeňov má totiž prekvapujúco podobu s krátkym -a, čím sa zásadne odlišuje nielen od mnohých ide. jazykov (stgr., stind., got., lit., stsl.), ale aj časti italských jazykov, konkrétne od oskičtiny. Latinský nominatív sg. s krátkym -a sa vysvetľuje ako forma prevzatá z pôvodného vokatívu, prípadne sa počíta s tzv. jambickým krátením, pričom pôvodná dĺžka nie je historicky doložená. Napriek nespornému významu, ktorý Plautus pre mennú flexiu má, sa domnievam, že tento Plautov doklad nehovorí jednoznačne o dĺžke v latinskom nominatíve sg. 1. deklinácie. Pri čítaní Gerschnerovej monografie¹ zistíme, že hoci u Plauta vskutku možno nájsť niekoľko dokladov na -ā, sú to napospol grécke vlastné mená, ktoré sa podľa R. Gerschnera do Plautovho textu dostali z gréckych predlôh v dôsledku Plautovej prekladateľskej techniky spolu s pôvodnými, t. j. gréckymi dĺžkami. K latinským vlastným menám sa dĺžka preniesla analogicky v jedinom prípade, a to v spomínanom doklade z Bakchíd.

Preto treba zdôrazniť, že téza o krátkosti latinského nominatívneho -a naďalej platí. O dĺžke môžeme hovoriť len ako o ojedinelom sa vyskytujúcom špecifiku Plautovho básnického jazyka ovplyvnenom gréckou predlohou.

K triede ā-kmeňov smeruje aj moja ďalšia poznámka. V tabuľke nefiguruje doklad pre dat. sg. -ā, doložený v latinských nerímskych dialektoch (napr. ... FORTUNA DIOUO FILEA PRIMOGENIA DONOM DEDI(t)) popri typickej rímskej koncovke -āi (FILEAI), neskôr -ae. Dôvodom, prečo sa datív s dlhým -ā neuvádza, môže byť skutočnosť, že V. Blažek sa v otázkach mennej flexie prikláňa k A. L. Sihlerovi, pre ktorého tieto datívy ostávajú záhadou, kým G. Meiser a G. Klingenschmitt v nich vidia potvrdenie existencie sándhiového variantu -ā popri dominantnom druhom variante -āi. Druhým dôvodom môže byť, že datív -ā nie je v súlade s autorovou predstavou o italskej jednote, keďže preň nielo dokladov v sabelských jazykoch. Datív v podobe na -ā sa považuje pre latinčinu za dosť významný vzhľadom na to, že zapadá do predpokladaného pôvodnému paralelizmu medzi spríbuznenými triedami ā-kmeňov a o-kmeňov. V oboch týchto triedach existovali v pralatinčine sándhiové varianty, t. j. -ō/-ōi a -ā/-āi, z ktorých sa v o-kmeňoch napokon presadil variant -ō a v ā-kmeňoch variant -āi, pričom starolatinské obdobie ešte uchováva kolísanie. Preto sa domnievam, že doklad datívu sg. -ā by mal mať v tabuľkách svoje miesto.

¹ Gerschnerovu monografiu som mala k dispozícii len v pôvodnej podobe rukopisu doktorskej práce, v ktorej je nom. sg. ā-kmeňov spracovaný na s. 16 – 22.

V morfológii mena sa latinčina správa niekedy dosť odlišne od oskičtiny a umbrijčiny, preto môže byť hľadanie spoločného italského predchodcu problematické. O úskaliach spojených so zostavovaním tabuliek vypovedá aj hľadanie italského predchodcu pre ēr- kmene. Priradením lat. dokladu *patris* spolu s oskickým a umbrijským dokladom **MAATREÍŠ, MATRES** k spoločnému predchodcovi *-r-eijs* vzniká dojem, akoby aj koncovka latinského genitívu nadväzovala na pôvodnú proterokinetickú i-kmeňovú koncovku. Zatiaľ čo nemožno spochybniť, že oskičtina a umbrijčina v podtriede pre príbuzenské mená prevzala v gen. sg. pôvodnú koncovku proterokinetických i-kmeňov (má ju napokon aj v triede pre i-kmene typu *mēns mentis*, kde je zdedenou, a okrem triedy konsonantických kmeňov aj v o-kmeňoch), v latinčine sa takéto mená správajú dôsledne konsonanticky a po proterokinetickej koncovke niet stopy. Tabuľky však hovoria o tom, že kým v triede i-kmeňov, v podtype *mēns mentis*, by sa koncovka nadväzujúca na proterokinetické i-kmene v latinčine neuchovala, uchovala by sa v konsonantickom podtype *pater*. V italských i-kmeňoch typu *mēns mentis* priraduje totiž autor latinský genitív sg. *mentis* k italskému rekonštruovanému koncovke v podobe *-jes*, ktorý je premietnutím rekonštruovaného pre koncovku pôvodného ide. i-kmeňa amfikinetického typu, ktorá sa podľa Sihlera – a o toho sa tu autor asi opiera – uplatnila v slovách typu *mēns* miesto pôvodnej proterokinetickej koncovky.

Prílišná hutnosť tabuľkového vyjadrovania môže ísť niekedy na úkor informatívnosti textu. V kapitole o Oinotroch, komentujúc doložené oinotrijské tvary $\text{fuf}\text{u}\text{f}\text{o}\text{d}$ a $\text{fuf}\text{f}\text{o}\text{d}$, autor odkazuje: „perf. od ie. **b^hueH₂*: srov. osk. pret. FUFENS a FUFANS“ (s. 147). Bez presnejšieho označenia gramatických kategórií pôsobí táto formulácia neúplne. Môže vzniknúť dojem, že prirovnávané oskické tvary sú dva bližšie nešpecifikovateľné préteritálne útvary – snád' len varianty toho istého tvaru (?). V skutočnosti by mal byť prvý tvar označený ako perfektnum a druhý ako imperfektnum (podľa G. Meisera vlastne préteritum perfektného kmeňa, t. j. plusquamperfektnum, ktoré pri danom lexikálnom význame nadobudlo význam imperfekta) a oba sú v 3. osobe plurálu.

Napriek drobným výhradám, ktoré mám voči interpretácii niektorých latinských gramatických tvarov a ktoré môžu byť niekedy dané len preferovaním iných lingvistických autorít, hodnotím monografiu *Národy staroveké Itálie, jejich jazyky a písma* ako mimoriadne kvalitnú a informačne veľmi prínosnú, lebo zaujímavou doplnia obraz o kultúrnej situácii starovekej Itálie v storočiach, pre ktoré len latinský materiál nestačí.

Aj po formálnej stránke je publikácia dobre prístupná a prehľadná, s náležitým vysvetľovacím aparátom. Príťažlivosť získava aj vďaka kvalitným vyobrazeniam predmetov dennej potreby, antropomorfných stél, náhrobkov a pod. s najvýznamnejšími nápismi v jazykoch tohto regiónu, ktoré sa v takejto ucelenej podobe dostávajú k českému a slovenskému záujemcovi po prvý raz. Vďaka spojeniu zodpovednej filologickej, epigrafickej a lingvistickej práce s pútavou formou si kniha nájde čitateľov z veľmi rozmanitých oblastí.

Eudmila Buzássyová

BLANKE, Detlev: *INTERLINGUISTISCHE BEITRÄGE. ZUM WESEN UND ZUR FUNKTION INTERNATIONALER PLANSPRACHEN*. Frankfurt am Main: Peter Lang 2006, 407 s.

Kniha, vydaná pri príležitosti 65. narodenín autora, je komprimáciou jeho štúdií novšieho dáta (okrem jedného príspevku z roku 1973), ktoré sú rozčlenené do štyroch tematických oblastí: I. Interlingvistika a plánové jazyky, II. Vedecko-historické aspekty interlingvistiky, III. Lexikológia a lexikografia plánových jazykov, IV. Prekladovo-vedecké aspekty plánových jazykov. Kniha obsahuje celkovo 14 vybraných príspevkov, ktoré predstavujú ťažisko záujmu jubilanta, jedného z najvýznamnejších interlingvistov a esperantológov Nemecka a Európy.

V prvej časti knihy nás autor uvádza do predmetu interlingvistiky a jej terminológie, objasňujú sa motívy vytvárania medzinárodných plánových jazykov a vývoj známych plánových jazykov od návrhu až po fungujúci jazyk, pričom v stredobode stojí esperanto. Záver tejto časti tvorí obzvlášť cenný príspevok – *Cesta k odbornej literatúre* – v ktorom Detlev Blanke vyhodnocuje rozmanité zdroje (od klasických monografií cez bibliografie až po internet), ktoré sú aktuálne pre vedecké výskumy zamerané na plánové jazyky.

Druhá časť knihy sa venuje historickým aspektom interlingvistiky. Opisuje sa pôsobenie pionierov plánových jazykov Ernsta Beermana, Wilhelma Ostwalda a Eugena Wüsterera a skúma sa ich prínos pre vývoj interlingvistiky. Pritom autor ukazuje predovšetkým na príklade E. Wüsterera, zakladateľa vedy o medzinárodnej terminológii, v akej vysokej miere poskytuje *jazykovoplánové* myslenie cenné podnety pre iné oblasti poznania.

Tretia časť sprostredkúva pohľady do morfológických charakteristík plánových jazykov – esperanta, volapüku a interlingvy, ako aj do ich lexikálnych zvláštností. Autor analyzuje využitie známych plánových jazykov v odbornej jazykovej komunikácii a vývojový stav nemeckej lexikografie vzťahujúci sa na esperanto.

Vo štvrtej časti stojí v centre pozornosti prekladanie. Špecifiká *jazykovoplánovej* teórie prekladu sa objasňujú na porovnávaní s prekladami v etnických jazykoch a zdôvodňuje sa osobitná úloha prekladu pre vývoj plánového jazyka. Výskum Zamenhofovej prekladateľskej činnosti objasňuje vyjadrovacie potencie esperanta, ako aj vývinové schopnosti tohto jazyka.

Záver knihy tvorí súhrnný zoznam literatúry uvádzanej v jednotlivých príspevkoch, ktorý predstavuje svojou formou usporiadania obsahu bibliografiu k téme interlingvistika/esperantológia.

V prvej časti knihy pokladáme za užitočné zastaviť sa pri termíne interlingvistika. Autor sprevádza čitateľa veľmi detailne vývojom a „kryštalizáciou“ jej predmetu, pričom vydeľuje štyri skupiny jeho vnímania (s. 22): 1. veda o medzinárodných pomocných jazykoch (a to tak etnických v ich funkcii *lingua franca*, ako aj plánových, resp. iba plánových jazykov); 2. veda o medzinárodnej jazykovej komunikácii; 3. kontrastívna lingvistika, lingvistika viacjazykovosti, výskum jazykových kontaktov; 4. veda o plánových jazykoch *interlingue* a *interlingua*.

Z uvedených možností sa autor prikláňa k druhému ponímaniu interlingvistiky ako interdisciplinárneho odvetvia jazykovedy, ktoré skúma všetky prostriedky a aspekty medzinárodnej jazykovej komunikácie. Pritom tieto aspekty člení na politické, ekonomické, kultúrno-politické, psychologické, právne, technologické, informačno-politické a iné. Toto vnímanie implikuje funkciu, štruktúru, vývoj a použitie etnických a plánových jazykov ako komunikač-

ných prostriedkov. Interlingvistika môže tým prispieť k optimalizácii medzinárodnej jazykovej komunikácie. Autor odporúča rozlišovať všeobecnú a špeciálnu interlingvistiku, pričom pod špeciálnou interlingvistikou treba rozumieť vedu o plánových jazykoch. Upozornenie na esperantológiu ako odvetvie (špeciálnej) interlingvistiky, ktorá skúma zdroje a princípy výstavby, štruktúru, vývoj, funkcie, oblasti použitia, komunikačnú potenciú, ako aj jazykové spoločenstvo esperanta, je iba logickým ukončením výkladu termínov, v rámci ktorých sa autor pohybuje v príspevku nazvanom *K predmetu interlingvistiky*.

V druhom príspevku prvej časti sa D. Blanke venuje starým jazykom a problému svetového pomocného jazyka. V centre jeho pozornosti stojí latinčina, ktorej úloha v medzinárodnom živote sa napriek trvalým snahám o jej oživenie považuje za ukončenú. Zdôrazňuje však význam jej lexiky pre terminológiu mnohých vedných odvetví. Viac pozornosti venuje pokusom o modernizáciu a zjednodušenie latinčiny (napr. *Latino sine flexione*, Peano, 1903) a predchádza, treba podotknúť, že trochu stručne, k pokusom o vytvorenie latinooidných plánových jazykov koreniacich v latinčine, predovšetkým v jej lexike. Jeho členenie plánových jazykov (správne označených ako projekty) na naturalistické a autonómne (resp. schematické) je najmä pre nového čitateľa spoľahlivo orientujúce. Časté ukážky textov z hlavných projektov plánových jazykov výrazne prispievajú k vnímaniu ich podstatných charakteristík. Vychádzajúc zo skutočnosti, že autonómny princíp tvorby je v porovnaní s naturalistickým bližšie k potrebnej požiadavke neutrálnosti medzinárodného komunikačného prostriedku, prezentuje D. Blanke v štyroch bodoch najdôležitejšie vlastnosti esperanta: 1. fonologická ortografia; 2. pravidelná, relatívne jednoduchá gramatika s prehľadnými pravidlami; 3. lexika budujúca na internacionálnom, prevažne románskom slovnom fonde; 4. pravidelný, aktívne použiteľný a prehľadný, teda autonómny slovotvorný systém (s. 45).

V treťom príspevku prvej časti knihy nazvanom *Od návrhu k jazyku* sa autor na 50 stranách usiluje dokázať (podľa nás veľmi úspešne), že často v lingvistických kruhoch ignorované, ba priam zavrhané poznatky z tvorby a fungovania plánových jazykov získané takpovediac v laboratórnych podmienkach, najmä už viac než sto rokov prebiehajúceho lingvistického experimentu (na príklade esperanta), môžu poskytnúť podstatné poznatky pre všeobecné jazykovedné myslenie. Oporu pre to hľadá napr. u Otta Jespersena (inak autora plánového jazyka novial z r. 1928), ako aj u Andrého Martina. Týka sa to najmä problému vzťahu medzi vedomým a spontánnym v jazykových procesoch a v podstate otázky jazykového plánovania vôbec. Ako autor zdôrazňuje, aj plánové jazyky samotné sú výsledkom jazykového plánovania a ich konštrukcia, fungovanie a uvedenie do praxe sú predmetom principiálneho záujmu o objasnenie základných otázok jazykového plánovania (s. 51). Z priestorových dôvodov ani okrajovo neuvádzame zaujímavý výklad o motívoch vytvárania plánových jazykov, nemožno tu však obísť klasifikáciu plánových jazykov, v ktorej D. Blanke podáva na základe predchádzajúcej 28-stupňovej klasifikácie praktického uplatnenia svoje originálne členenie všetkých doteraz známych (900–1000) pokusov na projekty plánových jazykov, semiplánové jazyky a plánové jazyky (s. 71), pričom k semiplánovým jazykom, t. j. jazykom s určitým, myslí sa obmedzeným, stupňom praktického použitia zaraďuje autor volapük, *latino sine flexione*, ido, *occidental-interlingue*, *interlinguu* (IALA), príp. *Basic-English* a ako jediného reprezentanta plánových jazykov predstavuje esperanto. Jazykovoštruktúrne a mimojazykové odôvodnenia relatívneho úspechu esperanta podávajú plastický obraz problematiky esperantológie v celej jej šírke (s. 88–98).

Ďalší príspevok tejto časti knihy obsahuje cenný súbor poskytujúci vysoko kvalifikovaný prehľad odbornej literatúry, v ktorom sa nachádzajú podstatné fakty o stave interlingvistikých aktivít. Ide z veľkej časti o ťažšie prístupné pramene (monografie, bibliografie, periodiká, knižné katalógy, archívy a elektronické médiá) a snahu autora priblížiť ich lingvistickej, ale i ostatnej odbornej verejnosti treba hodnotiť ako cennú prácu využiteľnú na seriózne výskumy v tejto oblasti.

Druhá časť knihy nazvaná *Vedecko-historické aspekty interlingvistiky* (lepšie by hľadalo bolo *Jazykovo-filozofické aspekty...*) sa venuje zhodnoteniu práce troch vedúcich osobností jazykovopolitického vývoja plánových jazykov: Wilhelma Ostwalda, Eugena Wüstera a Ernsta Beermana.

Z Lotyšska pochádzajúci chemik a nositeľ Nobelovej ceny Wilhelm Ostwald (1853 – 1932) dostáva v knihe, snáď preto, že jeho dielo je pomerne málo známe, veľa priestoru (s. 133 až 162). Bol pionierom vo svojom odbore a sociálnopoliticky orientovaným súčasníkom, ktorý sa pasoval s problémami internacionalizácie vedy a kultúry a bol dieťaťom svojej doby. W. Ostwald sa usiloval vysvetľovať svojmu publiku zisk energie pri zavedení plánového jazyka. Ostwaldova kritika esperanta, najmä v oblasti pravopisu, viedla tohto mnohostranného vedca k príklonu k reforme tohto jazyka, konkrétne plánovému jazyku *ido*. Jeho cesta k tomu viedla cez aktivity *Délegation pour l'adoption d'une langue auxiliaire internationale*, ktorá bola vytvorená v roku 1901. Jej komitét mal za úlohu navrhnúť vládam sveta prijať najlepší z mnohých už známych projektov plánového jazyka. Jeho členmi boli aj známi lingvisti Jan Baudouin de Courtenay, Otto Jespersen, Hugo Schuchardt, ďalej Wilhelm Ostwald, matematik Giuseppe Peano, logik Louis Couturat, zaoberajúci sa výskumom diela W. Leibniza, ako aj matematik Léopold Léa. Až do roku 1907 sa v komitáte diskutovalo o mnohých projektoch plánových jazykov, až sa nakoniec diskusia ustálila na voľbe esperanta, avšak s istými odchýlkami od platnej normy. Tieto odchýlky však jazykový výbor esperanta (Lingva Komitato) neprijal a „reformované esperanto“ sa stalo ďalším projektom plánového jazyka pod názvom *ido*. Vzájomné dorozumievanie sa medzi používateľmi oboch jazykov je bez problémov možné (s. 138) a podľa niektorých autorov (napr. E. Drezena) predstavujú rozdiely medzi idom a esperantom (v lexike a gramatike) nie viac než 15% materiálu. Preto je označenie jazyka *ido* za dialekt esperanta úplne namieste.

Interlingvistické myslenie a aktivity W. Ostwalda môžeme pochopiť, ak sa zoznámime s jeho niektorými náhľadmi na jazyk vo všeobecnosti. V jazyku napr. videl „centrálny nervový systém“, ktorý umožňuje a zabezpečuje spoluprácu národa (s. 145). Ostro sa staval proti teórii mladogramatikov, podľa ktorej je jazyk organizmom, prírodným výtvorom, výrazom ducha národa, ktorý vychádza z mystickej teórie jazyka podľa Wilhelma von Humbolda. Po rozsiahlej analýze náhľadov W. Ostwalda na jazyk autor v závere hodnotenia jeho „jazykovoplánového“ diela vyzdvihuje jednak jeho pozitívne, ale aj kriticky ponímateľné názory. K pozitívnym u neho patrí základné vnímanie, že využívanie neutrálneho jazyka lingua franca v medzinárodných vzťahoch by umožnilo enormnú úsporu nákladov, rovnako i vedomie nebezpečenstva pre iné etnické jazyky a kultúry, ktoré vychádzajú z dominancie jedného etnického jazyka ako „svetového“ lingua franca (s. 160), ku kriticky vnímateľným patria podľa D. Blankeho názory W. Ostwalda, podľa ktorých pre plánový jazyk je polysémia, synonymia a homonymia nevýhodou, ďalej napr. preceňovanie úlohy jazykovej štruktúry pre úspešné uplatnenie jazyka v komunikácii, resp. jeho presvedčenie, že plánový jazyk môže „vedecky“ vytvoriť autoritatívna inštitúcia (s. 162).

Ďalej sa D. Blanke venuje dielu Eugena Wüsterera, ktorého práca *Internationale Sprachnormung in der Technik, besonders in der Elektrotechnik* (1931) sa pokladá za základné dielo terminologickej vedy (s. 168). Ako sa dozvedáme v tejto časti, práve v tomto diele sa po prvýkrát objavuje označenie *plánový jazyk*, ktorý E. Wüster ako aktívny esperantológ vytvoril, podľa vlastného vyjadrenia, ako zodpovedajúcejšie pomenovanie pre O. Jespersenom používané „constructed language“ v jeho práci o noviale. Zaujímavé je konštatovanie autora, že Wüsterove analýzy o *stave je* (Ist-Zustand) nástroja odborného dorozumenia a jeho *stave má byť* (Soll-Zustand) sú silne ovplyvnené jeho jazykovoplánovými skúsenosťami a jazykovoplánová racionalita, kvázi ako porovnávací veličina, je súčasťou jeho výskumov v terminologickej oblasti (s. 169). D. Blanke venuje pozornosť aj ďalšiemu významnému dielu E. Wüsterera *Encyklopedickému slovníku esperantsko-nemeckému* (1923 – 1929), ktorý, i keď zostal nedokončený, patrí k najvýznamnejším lexikografickým dielam z esperanta. Má význam tak pre všeobecnú jazykovedu, ako aj terminológiu, interlingvistiku a esperantológiu. Všeobecnej jazykovede tento slovník ukazuje, ako sa za 40 rokov z projektu plánového jazyka môže stať jazyk; jeho význam pre terminológiu spočíva v problémovom a podnecujúcom pôsobení; interlingvistika v ňom nachádza bohatý materiál, ktorý dovoľuje principiálnu interpretáciu podstaty plánového jazyka; esperantológia môže dodnes čerpať z tohto diela podnety, čo neplatí len pre lexikografiu a slovtvorbu esperanta, ale aj pre názory E. Wüsterera o vzťahu spontánneho a riadeného vývoja plánového jazyka.

Tretou osobnosťou, ktorú autor predstavuje je Ernst Beer mann. Všíma si jeho interlingvistické názory a dva ním navrhnuté „novolatinské“ projekty plánových jazykov – *novilatini* (1895) a *novilatin* (1907).

Jeho interlingvistické myslenie koncentruje autor do niekoľkých bodov (s. 188 – 193): 1. medzinárodný (v jeho terminológii *svetový*) jazyk by mal slúžiť uľahčeniu medzinárodnej komunikácie; 2. tento jazyk by nemal nahradiť materinské jazyky, ale by sa mal používať popri nich ako medzinárodný komunikačný prostriedok; 3. takýto jazyk by nemal byť žiadny z prirodzených (t. j. národných) jazykov; 4. vývoj jazyka by mali jeho používatelia vedome ovplyvňovať; 5. pri konštruovaní svetového jazyka by vedci i laici mali úzko spolupracovať; 6. konštrukcia svetového jazyka by mala principiálne bazírovať na prirodzených jazykoch (prítomne myslí na indoeurópske a v ich rámci na latinčinu); 7. svetový jazyk by mal byť mnohostranne použiteľný, t. j. nielen pre „racionálnu“ komunikáciu, ale napr. aj pre literatúru.

Tretia časť knihy sa venuje lexikológii a lexikografii plánových jazykov. Autor sa zaoberá porovnaním morfológie volapüku, esperanta a interlingvy. Ako konštatuje na s. 203, porovnávajú sa morfológické vlastnosti esperanta a interlingvy s vlastnosťami volapüku, pretože sa oba tieto jazyky nachádzajú v ostrom kontraste k Schleyerovmu jazyku, ale súčasne stelesňujú navzájom dve protikladné tendencie v konštrukcii jazykovoplánových systémov.

Pokiaľ ide o pôvod tzv. kmeňových morfém, vo volapüku pochádzajú predovšetkým z angličtiny, nemčiny a francúzštiny, ako aj z latinčiny, ich výsledná podoba sa však často výrazne líši od originálu (napr. z angl. *knowledge* prešlo do volapüku *nol*, zo *speak* – *pük*; z lat. *animal* – *nim*, *angulus* – *gul*; z franc. *université* – *niver*, *compliment* – *plim*. Už táto „úprava“ pôvodných morfém stavia volapük na rozdiel od ostatných dvoch porovnávaných jazykov na hranicu apriorizmu, keď sa stráca „aposteriórny“ pôvod konkrétneho jazykového materiálu, čo sa v esperante a najmä v interlingve ako v typických aposteriórnych systémoch nestáva.

Pokiaľ ide o esperanto, autor uvádza (s. 204) toto zastúpenie kmeňových morfémov: 75% z latinoidných jazykov, 20% z germánskych a 5% z ostatných (aj slovanských) jazykov; v interlingve sa koncentrujú základové morfémy z taliančiny, španielčiny a francúzštiny, resp. z latinčiny.

Pri porovnaní slovotvorných systémov zaujme fakt, že pre esperanto je hlavnou metódou slovotvorby kompozícia. Zdôrazňuje sa skutočnosť, že 10 prefixov a 31 sufixov, ktoré fungujú ako afixoidy, t. j. ako samostatné lexikálne jednotky, umožňuje dosahovať v esperante ich vzájomnou kombinovateľnosťou vysoko produktívny slovotvorný systém. Takto môžu vzniknúť slová zložené iba z afixoidov, napr. *an-ar-o*, *an-ar-ej-o*, *an-ig-i* atď. Z tohto pohľadu je esperanto autonómne, ale aposteriórny princíp výstavby jeho slovnej zásoby zostáva neporušený. Volapük uplatňuje kompozíciu i deriváciu, pričom derivácia prevažuje. Je v ňom 56 prefixov a 85 sufixov. V interlingve je hlavnou slovotvornou metódou derivácia, ktorá je „viac náukou o etymológii románskych zdrojových jazykov než produktívny slovotvorný systém“ (s. 210). Uvádza sa v nej 124 aktívnych slovotvorných afixov, z toho 44 prefixov a 80 sufixov. Okrem toho interlingva uprednostňuje pred nominálnou kompozíciou používanou v esperante syntaktické výrazy (*syntaktische Ausdrücke*), ako napr. *station de omnibus*, *lumine solar*, *fortia hydraulica*.

Z porovnania týchto systémov vychádza autorovi záver (s. 207), že interlingva kopiruje slovotvorné vzory románskych jazykov, a tak vytvára človeku vzdelanému v románskych jazykoch prirodzenejší dojem než esperanto a najmä volapük. Táto „prirodzenosť“ zvyšuje pasívnu zrozumiteľnosť textov, je to však na úkor pravidelnosti slovotvorby. D. Blanke logicky dochádza k hodnoteniu (s. 217), že typologicky je volapük lexikálne apriórne-aposteriórny zmiešaným jazykom aglutinačného typu. Interlingva je lexikálne čisto románska a má, rovnako ako jej zdrojové jazyky, flektívne črty. Esperanto vykazuje vysoký stupeň aglutinácie, má však aj izolačné črty. Niektoré zvláštnosti jeho štruktúry vychádzajú z napätia medzi európskym pôvodom morfémoveho materiálu a jeho spracovaním, ktoré preukazuje ázijské črty.

Za zmienku iste stojí krátka úvaha autora o lingvistickom význame zaoberania sa plánovými jazykmi (s. 217), v ktorej sa zdôrazňuje nielen možnosť nachádzať nové cesty riešenia praktických medzinárodných komunikačných problémov, ale aj to, že má aj heuristický význam pre lingvistické poznatky; uvádza sa napr. otázka plánovitosti jazykových štruktúr a procesov a úloha vedomého vo vývine jazykov, prehodnotenie jazykových vlastností (čo je „ľahké“ a čo „ťažké“ v jazyku a pod.). Ako sa ďalej zdôrazňuje, zahŕňa to aj časté reflexie o spoločných vlastnostiach všetkých jazykov (univerzáliách); pre terminológiu – jej vznik a rozvoj – mali jazykovoplánové impulzy veľký význam a nakoniec, skúsenosti s plánovými jazykmi sa prejavili na rozvoji jazykovedných teórií mnohých lingvistov.

Predmetom ďalšieho príspevku je problematika zvláštností slovnej zásoby plánových jazykov, pričom autor podáva stručný, ale veľmi výstižný výklad podstatných vlastností lexiky apriórnych jazykov (nezávislých od etnojazykových vzorov) a aposteriórnych jazykov (budujúcich na materiáli jedného alebo viacerých etnických jazykov, príp. klasickej latinčiny). Najrozsiahlejšou časťou tohto príspevku je vyčerpávajúca analýza lexikálneho materiálu esperanta, pričom nechýba ani sociolingvistický pohľad na vývinové tendencie tohto plánového jazyka, kde sa uplatňujú v istom napätíovom poli tak centrifugálne, ako aj centripetálne faktory.

Ďalej D. Blanke prezentuje svoju obľúbenú tému: *Plánové jazyky ako odborné jazyky*, opätovne so zvláštnym ohľadom na esperanto. Hneď v úvode sa podáva prehľad o odborných

periodikách a bulletinoch, ako aj o monografiách, pozornosť sa venuje aj informácii o odborných organizáciách a podujatiach, konferenciách, kolokviách a seminároch jednotlivých odborných odvetví.

Treba sa zastaviť pri poznámke o jazykovoplánových impulzoch pre terminologickú vedu (s. 247), pričom sa prirodzene zvyrazňuje práca E. Wüster, ktorej výsledky možno považovať za predvoj terminologickej vedy vôbec.

V ďalšom príspevku sa rozoberá problematika lexicografie esperanta. Je vynikajúcim prehľadom – s potrebným kritickým prístupom – o doteraz vydaných slovníkoch (vychádzajúc z dostupných bibliografií sa uvádza celkom 1061 slovníkov pre 83 jazykov), s osobitným ohľadom na esperantsko-nemecké a nemecko-esperantské slovníky. Práve tento príspevok zreteľne naznačuje, ako sa môže plánový jazyk, analogicky ako etnický jazyk, systematicky budovať. K prvým konštatovaniam autora patrí upozornenie na to, že autori esperantských slovníkov sú v prvom rade praktici, len zriedkavo teoretici. Rovnako chýba kolektívna práca, lebo autori radi pracujú individuálne a výmena skúseností o metodologických otázkach sa vyskytuje iba zriedka. To vytvára neuspokojivú situáciu, v rámci ktorej sa však dosahujú pozoruhodné výsledky a naznačujú, čo by bolo možné dosiahnuť v prípade inštitucionálnej podpory (s. 251). Aj keď sa esperanto môže „popýšiť“ dielom pod názvom *Nova Plena Ilustrita Vortaro de Esperanto* (2005), ktorý registruje aktuálnu slovnú zásobu 63 670 lexikálnych jednotiek a vykladá ich významy v esperante, slovník akademického rozsahu v esperante ešte nie je.

V ďalšom príspevku sa autor venuje klasifikácii slovníkov podľa bežných lexicografických kritérií. Ich orientácia je hlavne preskriptívna a synchronná. Treba vyzdvihnúť myšlienku autora (s. 264), že ďalekosiahle pravidelná slovotvorba esperanta viedla k tomu, že vo väčšine slovníkov typu esperanto – etnický jazyk sa k hlavnému heslu (leme) pripája slovná rodina hniezdovaním. Nasleduje retrospektívny prehľad o slovníkovej tvorbe typu esperanto – nemčina, s osobitným upozornením na Encyklopedický slovník esperantsko-nemecký od E. Wüster, ktorý vznikol v rokoch 1923 – 1929 (vyšla, žiaľ, iba jeho prvá časť) a obsahuje aktuálnu lexiku 20. rokov minulého storočia a aj s ohľadom na lexicografické a technické spracovanie dodnes neexistuje porovnateľné dielo. Zo súčasnej lexicografickej tvorby D. Blanke upozorňuje na veľký slovník esperantsko-nemecký, ktorého autorom je Erich-Dieter Krause a ktorý obsahuje asi 80 000 hesiel a spojení, vytvorených z približne 20 000 lém. Tento slovník je podľa názoru recenzenta najmodernejším slovníkom svojho druhu preukazujúcim profesionálnu úroveň. Pikantná je poznámka, že tento autor pripravuje na vydanie nový slovník nemecko-esperantský, ktorý má obsahovať asi 130 000 lexikálnych jednotiek vrátane frazeologizmov. Slovníková práca pre esperanto sa úspešne realizuje aj na internetovom portáli – tzv. *Reta Vortaro* (REVO) obsahoval koncom decembra 2005 do 30 000 lexikálnych jednotiek.

Po prezentácii hlavných odborných slovníkov, ktoré sú prevažne viacjazyčné, napr. medicínsky slovník je sedemjazyčný (ale uvádzajú sa i 10- až 14-jazyčné slovníky), uzatvára D. Blanke túto časť vyjadrením potreby, aby sa esperantskí lexicografi priklonili k systematickej výmene skúseností, s využitím elektronických prostriedkov, čo by mohlo byť základom pre vytvorenie akademického slovníka reálne používaného esperanta.

Ako autor podotýka v úvode štvrtej časti knihy (s. 290), prekladateľov a tlmočníkov spája s prívržencami plánových jazykov želanie prekonať jazykové bariéry, ktorého možnú

realizáciu jedni vidia v sprostredkovej (= preklad), iní v nesprostredkovej (jazykovoplá-
novej) komunikácii.

Pretože problém prekladania v plánových jazykoch bol dosiaľ spracúvaný iba vo vzťahu
k esperantu, D. Blanke venuje pozornosť viacerým jeho zvláštnostiam z pohľadu na tento
problém. Dôležité je jeho upozornenie na neurčitost' adresáta esperantského textu (vzhľadom
na jeho sociokultúrne pozadie), pričom sa zdôrazňuje, že skutočnosť viacjazykovosti používa-
teľov esperanta a s tým spojená ich interkultúrna aktivita prispieva k tomu, že recepcia espe-
rantského textu ako cieľového jazyka je v konečnom dôsledku oveľa menej spätá s ťažkosťami,
ako by sa mohlo predpokladať (s. 293).

Snáď za podstatné v autorovom výklade o výrazne aglutinujúcom esperante ako cieľo-
vom jazyku prekladu možno pokladať jeho dôraz na prevažne románsku stavbu morfémi, fon-
ematickú ortografiu a najmä vysoko produktívny a dokonale pravidelný systém tvorenia
slov. Zdôrazňuje sa rozvíjajúca sa frazeológia esperanta, predsa však otázka dialektizmov pri
preklade do esperanta sa prezentuje ako zložitý problém. Prírodné, analýza prekladateľ-
ských možností pokračuje i v línii esperanto – etnický jazyk, etnický jazyk – esperanto – et-
nický jazyk, plánový jazyk – plánový jazyk, esperanto a automatický preklad a tiež v otázke
flmčenia z esperanta a do neho.

Zrejme treba spomenúť autorovo konštatovanie, že jazykovoplánová prekladateľská ak-
tivity, reprezentovaná esperantom, je natoľko intenzívna, že jej výsledky a špecifické problé-
my by boli hodné toho, aby boli skúmané so zvýšenou pozornosťou (s. 298).

V kapitole nazvanej *K niektorým funkciám prekladania v esperante* D. Blanke rozoberá
esperanto z hľadiska významu prekladania preň. Uvádza o. i. jeho vývojovú funkciu, kultúrno-
sprostredkovateľskú funkciu, didaktickú funkciu, kreatívnu funkciu, sprostredkovateľskú funk-
ciu (esperanto ako premostujúci jazyk pri preklade z jedného jazyka do iného – napr. Eugen
Onegin cez esperanto do čínštiny), demonštratívnu funkciu a kriticko-analytickú funkciu.

Posledná, 14. kapitola knihy si všíma Ludwika L. *Z a m e n h o f a* ako plodného prekla-
dateľa. Bližšia pozornosť sa venuje jeho prekladom Hamleta a Starého zákona. Za všetky
hodnotenia uvádzame citát od Williama Aulda (s. 321)“ „... má svoju vlastnú umeleckú integ-
ritu, t. j. číta sa ako umelecky homogénne dielo, akoby bolo originálne napísané v esperante.“

V závere kapitoly a vlastne celej knihy autor prezentuje názor, že časté tvrdenie, že espe-
ranto nemá vlastnú kultúru, je nezmyselné. Preklady (okrem nich aj originálne diela) patria
k rozhodujúcim faktorom, ktoré umožnili stabilitu a jednotný vývoj esperanta. Myslíme si, že
treba súhlasiť s konštatovaním autora, že „... nositeľom kultúry je vždy jazykové spoločen-
stvo, ktorého kultúra sa odráža v jazyku, ktorý sám je kultúrnym fenoménom.“ (s. 330).
A rovnako aj s týmto: „Jazykové spoločenstvo (esperanta, pozn. autora recenzie) je mnoho-
kultúrne, produkuje a konzumuje kultúru (o. i. i literatúru) a disponuje vlastnou históriou
a tradíciami, teda aj vlastnými kultúrnymi elementmi. To všetko sa odráža v jazyku ...“
(s. 330). Na tomto mieste, pravda, nevyklúčujeme isté pochybnosti čitateľa recenzie, príp. i ce-
lého diela – nie je iba dosť jasné, či pramena zo skutočnej znalosti problematiky alebo čo
skúsenosť autora recenzie neraz potvrdila, z nepodloženého stereotypu odmietania (v našich
lingvistických kruhoch, žiaľ, dosť módného).

Čo treba uviesť na záver? Hádám to, že prezentovaná kniha môže byť potrebným dopl-
nením knižnice každého moderného lingvistu v oblasti, ktorej poznanie by malo mať v diapa-
zónе jeho znalostí dôležité miesto. Zjednodušená ignorácia problematiky interlingvistického

bádania, ktorého vyspelou prezentáciou recenzované dielo nepochybne je, totiž už asi nebude stačiť.

Bibliografia, ktorá na 51 stranách uvádza do 800 titulov, môže výrazne pomôcť v orientácii v interlingvistike a esperantológii, rovnako tak i vecný a menný register na konci knihy, ako aj zoznam publikácií Detleva Blankeho za roky 2001 – 2005.

Stanislav Košecký

AUTORI

Doc. PhDr. Ján Bosák, CSc. Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, Panská 26, 813 64 Bratislava

Mgr. Gabriela Múcsková, PhD. Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, Panská 26, 813 64 Bratislava; Katedra slovenského jazyka Filozofickej fakulty UK, Gondova 2, 818 01 Bratislava

Mgr. Patrik Mitter, PhD. Katedra bohemistiky Pedagogickej fakulty UJEP, České mládeže 8, 400 03 Ústí nad Labem, Česká republika

Prof. PhDr. Vincent Blanár, DrSc. Grösslingova 67, 811 09 Bratislava

Mgr. Marek Brieška, Ministerstvo zahraničných vecí SR. Odbor Blízkeho a Stredného východu a Afriky, Hlboká cesta 2, 833 36 Bratislava

KRONIKA

SEDEMDESIATKA JÁNA BOSÁKA

Teoreticko-metodologická vývinová línia doc. PhDr. Jána Bosáka, CSc., jedného z najznámejších a zároveň najvýznamnejších súčasných lingvistov na Slovensku, ktorý sa práve dožíva 70 rokov, je v mnohom podobná ceste iných moderných jazykovedcov na Slovensku. Smerovala od systémovej jazykovedy, na ktorú však nikto z nich celkom nezanevrel, k poznávaniu jazyka v komunikácii, k poznávaniu jazyka ako sociálneho javu sui generis. V prvých bádateľských fázach sa náš jubilant pohyboval, ako je známe, v oblasti morfématickej analýzy a jeho monografia o východiskách morfémovej analýzy (1984), ktorú pripravil spolu s Klárou Buzássyovou, predstavuje fundamentálnu prácu v danej oblasti. Najmä však rozvoj sociolingvistiky a povestný komunikačno-pragmatický obrat v lingvistike poskytli Jánovi Bosákovi vytúžený priestor, ktorý potreboval, priestor, ktorý si žiadal jeho naturel a inštinkt. Vtiahlo ho to do skúmania živej reči a do centra jeho záujmov sa dostala slovenčina (najmä spisovná) v sociálno-komunikačnom aspekte. Zmysel pre živý jazyk ho priviedol rýchlo najmä k výskumu hovorovej podoby jazyka, čoho odrazom je kolektívna monografia o dynamike slovej zásoby súčasnej slovenčiny (1989), kde bol spoluautorom koncepcie i spoluredaktorom. Do analýz fungovania spisovnej slovenčiny vniesol Ján Bosák pojem bežného hovorového jazyka a hovorovosti, a to nielen v štylistickom zmysle, ale o hovorovej slovenčine uvažoval ako o novo sa utvárajúcej variete v súčasnej jazykovej situácii.

Od začiatku 90. rokov 20. storočia bol jedným zo systematických rozvíjateľov (ale aj iniciátorov) sociolingvistického výskumu na Slovensku. Sústredil sa pritom najmä na sociolingvistickú interpretáciu variantov, aby sa neskôr veľmi invenčným spôsobom venoval stratifikácii slovenčiny. Zo sociolingvistickej pozície tvorivo prehodnocuje teóriu spisovného jazyka, jeho normu a kodifikáciu, ako aj otázky jazykovej kultúry i možnosti jej kultivovania. Vymedzil komunikačné sféry a ich vzťah k funkčným štýlom. Chtiac-nechtiac sa pritom odklonil od tradičnej jazykovednej teórie najmä vo videní rozmanitosti, pestrosti a variabilnosti jazyka, lebo, ako aj sám hovorí, normu nemožno stotožňovať s kodifikáciou (najmä tou rigidnou), ani ju podriaďovať minulému stavu.

Náš jubilant má nespornú zásluhu na tom, že sa v slovenskej jazykovede rozšíril a presadil nový pohľad na spisovnú slovenčinu a že sa slovenská jazykoveda „prestratifikovala“ do jednoty v rozmanitosti, že vznikla názorová diferencovanosť, čo je nevyhnutným predpokladom každého pokroku v poznávaní, a teda aj v poznávaní súčasného spisovného jazyka. Ani spisovný jazyk by nemal byť, ako sugestívne dokazuje náš jubilant vo viacerých štúdiách, iba teoretickým konštruktom, ale predovšetkým reálnym komunikačným systémom. Predpokladom dobrej kodifikácie je teoretické poznanie systému, ale aj rešpektovanie úzu. V tomto kontexte oprávnené spochybňuje uplatňovanie národnoreprezentatívnej funkcie jazyka ako jeho najprioritnejšej hodnoty.

Ján Bosák venoval pozornosť aj významným postavám dejín slovenskej jazykovedy (najmä Samovi Czamblovi), ktoré hodnotí podľa očakávania najmä zo sociolingvistických pozícií. Pripomeňme, že náš jubilant sa okrem toho venoval aj pedagogickej práci na univerzitách v Banskej Bystrici, v Trnave i v Bratislave, bol organizátorom viacerých konferencií a editorom významných zborníkov o dynamických tendenciách v jazykovej komunikácii a o internacionalizácii v súčasných slovanských jazykoch, ale postaral sa aj o vydanie vybraných spisov profesora Ľubomíra Ďuroviča. Známy je svojim skúseným redaktorským okom predovšetkým ako dlhoročný hlavný redaktor Jazykovedného časopisu, ale aj ako člen ďalších domácich a zahraničných redakcií a v posledných rokoch sa dostal do povedomia aj ako predseda Slovenskej jazykovednej spoločnosti. Domáce hranice prekročil okrem iného i svojou činnosťou v Medzinárodnej komisii pre slovanské spisovné jazyky pri Medzinárodnom komitete slavistov, ktorej bol dlhý čas aj predsedom. Má značnú zásluhu na zapájaní slovakistických výskumov do slovanského výskumného kontextu (bol napr. koordinátorom medzinárodného slavistického projektu Súčasné slovanské jazyky 1945 – 1995), ale zároveň prispel aj k inkorporácii progresívnych myšlienok zo slovanského sveta do slovakistického diskurzu. Najmä v poslednom desaťročí významne rozšíril svoju činnosť ešte o lexikografické iniciatívy najmä ako redaktor veľkého a ťažko skúšaného výkladového Slovníka súčasného slovenského jazyka.

Slovenská jazykoveda si cení vklad Jána Bosáka do bázy poznatkov o slovenčine, o jazyku a jazykovede (môžeme si však vzdychnúť, že škoda, že tých príspevkov nebolo ešte viac) a cení si aj jeho hlboké poznanie slovenského jazyka, ktoré zúročuje pri redigovaní Slovníka súčasného slovenského jazyka. Vyslovujeme nádej, že náš jubilant bude môcť svoj potenciál a tvorivé sily uplatniť ešte aj v ďalších iniciatívach na prospech slovenskej jazykovedy.

Ad multos annos!

Slavomír Ondrejovič

SÚPIS PRÁC JÁNA BOSÁKA ZA ROKY 1999 – 2008

Táto bibliografia nadväzuje na Súpis prác doc. Jána Bosáka za roky 1989 – 1998 od Ladislava Dvonča, ktorý vyšiel v Jazykovednom časopise, 1999, roč. 50, č. 2, s. 147 – 155.

1999

Encyclopaedia Beliana. 1. zv. A – Belk. Bratislava: Encyklopedický ústav SAV a Veda 1999. 696 s. ISBN 80-224-0554-X (spoluautor).

Domáce, cudzie, internacionálne v postojoch slovenských lingvistov. In: Studia Academica Slovaca. 28. Prednášky XXXV. ročného seminára slovenského jazyka a kultúry. Red. J. Mlacek. Bratislava: Stimul – Centrum informatiky a vzdelávania FF UK 1999, s. 31 – 38. – Znovu publikované: In: Internacionalizácia v súčasných slovanských jazykoch: za a proti. Ed. J. Bosák. Bratislava: Veda 1999, s. 157 – 163. ISBN 80-224-0599-X.

- Spisovný jazyk a nárečia – ambivalentnosť ich vzťahu.** In: **Nárečia a národný jazyk. Materiály z medzinárodnej vedeckej konferencie (Budmerice 24. – 28. septembra 1997).** Ed. J. Ferenčíková. Bratislava: Veda 1999, s. 225 – 229. ISBN 80-224-0595-7.
- Sociolingvistické aspekty jazykovej situácie na prelome 19. a 20. storočia.** In: **Slovensko na začiatku 20. storočia. (Spoločnosť, štát a národ v súradniciach doby.) Zborník štúdií.** Ed. M. Podrimavský – D. Kováč. Bratislava: Historický ústav SAV 1999, s. 216 – 222. ISBN 80-88780-31-4.
- K oneskorenému úvodu. In: **Internacionalizácia v súčasných slovanských jazykoch: za a proti.** Ed. J. Bosák. Bratislava: Veda 1999, s. 7 – 8.
- Štylistik v textoch aj v iných kontextoch. [Findra, J.: *Jazyk, reč, človek.* Bratislava 1998.] In: *Jazykovedný časopis*, 1999, roč. 50, č. 2, s. 120 – 121 (rec.).
- Dvonč, L.: *Slovenskí jazykovedci. Súborná personálna bibliografia slovenských slovakistov a slavistov (1986 – 1995).* Bratislava 1998. In: *Jazykovedný časopis*, 1999, roč. 50, č. 1, s. 50 – 52 (rec.).
- Slovník, ktorý by vám nemal chýbať. [Krátky slovník slovenského jazyka. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková. 2., oprav. vyd. Bratislava 1989.] In: *Rodina a škola*, 1999, roč. 47, č. 1, s. 4 (ref.).
- Tri jazykové príručky na jednom cédečku. SLEX '99. Elektronický slovník slovenského jazyka. [Krátky slovník slovenského jazyka. Synonymický slovník slovenčiny. Pravidlá slovenského pravopisu. Bratislava 1998.] In: *Rodina a škola*, 1999, roč. 47, č. 5, s. 4 (ref.).
- Frazeologický darček pod stromček. [Skladaná, J.: *Slová z hlbín dávnych vekov.* Bratislava 1999.] In: *Rodina a škola*, 1999, roč. 47, č. 10, s. 4 (ref.).
- Starosti s eurami. In: *Rodina a škola*, 1999, roč. 47, č. 2, s. 4. – Tamže: Eurá, ecu a doláre (č. 3, s. 4). – Jazykové starosti s cudzími menami (č. 4, s. 4). – Nie je slovník ako slovník, nie je klik ako „klik“ (č. 6, s. 4). – Prázdňinovanie s jazykom (č. 7, s. 4). – O niektorých „cudzotách“ (č. 8, s. 4). – A všetko sa hýbe (č. 9, s. 4).
- Vzdialená i blízka jubilanťka doc. Viera Budovičová. In: *Jazykovedný časopis*, 1999, roč. 50, č. 1, s. 71 – 72 (k 70. narodeninám V. Budovičovej).

2000

- Slovenčina a slovanské jazyky na prelome storočí.** In: **Studia Academica Slovaca. 29. Prednášky XXXVI. letného seminára slovenského jazyka a kultúry.** Red. J. Mlacek. Bratislava: Stimul – Centrum informatiky a vzdelávania FF UK 2000, s. 227 – 233. ISBN 80-88982-25-1. – Znovu publikované: In: **Z vývinových tendencií a zmien súčasnej slovenčiny.** Studia Academica Slovaca. Separát. Red. J. Mlacek. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského 2000, s. 227 – 233.
- Funkčné kvalifikátory v nových výkladových slovníkoch.** In: **Nová slovní zásoba ve výkladových slovníkách. Sborník příspěvků z konference.** Praha, 31. 10. – 1. 11. 2000. Red. O. Martincová – J. Světlá. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR 2000, s. 75 – 83. ISBN 80-86496-00-7.
- Morfematické reminiscencie.** In: **Človek a jeho jazyk. 1. Jazyk ako fenomén kultúry. Na počesť profesora Jána Horeckého.** Red. K. Buzássyová. Bratislava: Veda 2000, s. 339 – 347. ISBN 80-224-0641-4.

- O jazyku našich najmenších. [Slančová, D.: Reč autority a lásky. Reč učiteľky materskej školy orientovaná na dieťa – opis registra. Prešov 1999.] In: Rodina a škola, 2000, roč. 48, č. 2, s. 4 (ref.).
- O darčekom a Danajcoch. In: Rodina a škola, 2000, roč. 48, č. 1, s. 4. – Tamže: V reklame je (vraj) všetko možné (č. 3, s. 4). – Nie je to také ľahké ako v reklame (č. 4, s. 4). – Vzdelanie – alebo peniaze? Príspevok do diskusie o legislatívnom zámere zákona o financovaní základných a stredných škôl a školských zariadení (č. 4, s. 12). – V inzeráte nájdete (skoro) všetko (č. 5, s. 4). – Aká je vaša pozícia na konci školského roku? (č. 6, s. 4). – Otvárame/začínáme nový školský rok (č. 7, s. 4). – Vyučovanie sa začalo (č. 8, s. 4). – Chyby, nechyby, návyky (č. 9, s. 4). – O chvíľu tu máme Vianoce (č. 10, s. 4).
- Konferencia na počesť významného životného jubilea profesora Jána Horeckého. In: Jazykovedný časopis, 2000, roč. 51, č. 1, s. 74 – 76 (správa o konferencii konanej v dňoch 13. – 14. 3. 2000 v Kongresovom centre SAV v Smoleniciach).
- Odišiel dobrý a vzácny človek. Profesor Alois Jedlička (20. 6. 1912 – 13. 6. 2000). In: Jazykovedný časopis, 2000, roč. 51, č. 2, s. 155.

2001

- Encyclopaedia Beliana. 2. Bel – Czy. Bratislava: Encyklopedický ústav Slovenskej akadémie vied – Veda 2001. 686 s. ISBN 80-224-0671-6 (spoluautor).**
- Profesionalizmy: produktívne v komunikácii, nerešpektované v lexicografii. In: Lexicographica '99. Zborník na počesť Kláry Buzássyovej. Ed. S. Ondrejovič – M. Považaj. Bratislava: Veda 2001, s. 103 – 107. ISBN 80-224-0604-X.**
- Inovácie v slovanských jazykoch a problematika ich štandardizácie. In: Slovenská reč, 2001, roč. 66, č. 5, s. 286 – 291, angl. abstrakt s. 286.**
- Listy Ľudovíta Štúra. 4. Dodatky. Na vydanie pripravil V. Matula. Bratislava, Národné literárne centrum 1999. 338 s. In: Slavica Slovaca, 2001, roč. 36, 2001, č. 2, s. 178 – 179 (rec.).
- Orgoňová, O.: Galicizmy v slovenčine. Bratislava: Stimul – Centrum informatiky a vzdelávania FF UK 1998. 126 s. In: Jazykovedný časopis, 2001, roč. 52, č. 2, s. 148 – 149 (ref.).
- Slovenčina v kontaktoch a konfliktoch s inými jazykmi. Sociolinguistica Slovaca. 4. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava: Veda 1999. 200 s. In: Jazykovedný časopis, 2001, roč. 52, č. 2, s. 121 – 124 (rec.).
- Ľný pohľad na jazykovú kultúru. [Dolník, J.: Spisovná slovenčina a jej používatelia. Bratislava: Stimul – Centrum informatiky a vzdelávania FF UK 2000. 216 s.] In: Rodina a škola, 2001, roč. 49, č. 3, s. 4 (ref.).
- Prežili sme rok 2000. In: Rodina a škola, 2001, roč. 49, č. 1, s. 4. – Tamže: Sviatky sa nám skončili (č. 2, s. 4). – Čo s nami spraví internet? (č. 4, s. 4). – Internet nás nezamori (č. 6, s. 4). – Čo na police do knižnice (č. 7, s. 4). – Pokračujeme i začíname (č. 8, s. 4). – Závislosti, šialenstvá i ohýbacie patálie (č. 9, s. 4). – Pravopisné starosti so sviatkami (č. 10, s. 4).

2002

- Štandardizácia ako aktuálny problém slovanských spisovných jazykov. In: Möglichkeiten und Grenzen der Standardisierung slavischer Schriftsprachen in der Gegenwart. Hrsg. K. Gutschmidt. Dresden: Thelem 2002, s. 9 – 13. ISBN 3-935712-09-X.**

Sto rokov od vyjdenia Rukováti spisovnej reči slovenskej. In: Studia Academica Slovaca. 31. Prednášky XXXVIII. letnej školy slovenského jazyka a kultúry. Red. J. Mlacek. Bratislava: Stimul – Centrum informatiky a vzdelávania FF UK 2002, s. 25 – 30. ISBN 80-88982-59-6.

O rómčine na Slovensku. In: Rodina a škola, 2002, roč. 50, č. 2, s. 12.

Zásadný príspevok k počítačovému spracovaniu slovenského jazyka. [Benko, V. – Hašanová, J. – Kostolanský, E.: Počítačové spracovanie slovenského jazyka. Časť: Morfológia podstatných mien. Bratislava: Pedagogická fakulta Univerzity Komenského 1998. 87 s.]. In: Slovenská reč, 2002, roč. 67, č. 1, s. 44 – 46 (rec).

Pútavo a fundovane o bilingvizme. [Štefánik, J.: Jeden človek, dva jazyky. Dvojazyčnosť u detí – predsudky a skutočnosti. Bratislava: Academic Electronic Press 2000. 146 s.]. In: Rodina a škola, 2002, roč. 50, č. 2, s. 4 (ref.).

Bilingvizmus na pokračovanie. [Štefánik, J.: Jeden človek, dva jazyky. Dvojazyčnosť u detí – predsudky a skutočnosti. Bratislava: Academic Electronic Press 2000. 146 s.]. In: Rodina a škola, 2002, roč. 50, č. 3, s. 4 (ref.).

Predsudky a skutočnosť o bilingvizme. [Štefánik, J.: Jeden človek, dva jazyky. Dvojazyčnosť u detí – predsudky a skutočnosti. Bratislava: Academic Electronic Press 2000. 146 s.]. In: Rodina a škola, 2002, roč. 50, č. 4, s. 4 (ref.).

Komu veriť pri písaní veľkých písmen? In: Rodina a škola, 2002, roč. 50, č. 1, s. 4. – Tamže: O náhradách za cudzoty (č. 5, s. 4). – Končí sa nám školský rok (č. 6, s. 4). – „Mobilčina“ proti slovenčine (č. 7, s. 4). – Koľko máme slovenčin? (č. 8, s. 4). – Rozrastá sa nám naša slovenčina (č. 9, s. 4). – Každoročné rituály (č. 10, s. 4).

Tradícia a perspektívy gramatického výskumu na Slovensku. In: Jazykovedný časopis, 2002, roč. 53, č. 1, s. 78 – 79 (správa o medzinárodnej konferencii konanej v dňoch 7. – 9. októbra 2001 v Smoleniciach).

Profesor Miroslav Dudok – náš nový päťdesiatnik. In: Jazykovedný časopis, 2002, roč. 53, č. 2, s. 153 – 154 (spoluautor J. Horecký).

2003

Encyclopaedia Beliana. 3. Č – Eg. Bratislava: Encyklopedický ústav Slovenskej akadémie vied – Veda 2003. 702 s. ISBN 80-224-0761-5 (spoluautor).

Vplyv inovačných procesov na status funkčných kvalifikátorov. In: Procesy innowacyjne w językach słowiańskich. Red. Z. Rudnik-Karwatowa. Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy 2003, s. 9 – 15. ISBN 83-89191-11-3.

Morfémy a morfematika v morfológických opisoch. In: Tradícia a perspektívy gramatického výskumu na Slovensku. Ed. M. Šimková. Bratislava: Veda 2003, s. 49 – 52. ISBN 80-224-0732-1.

Môžu médiá zahatať rozvoj slovenčiny? In: Médiá na prahu tretieho tisícročia. Človek v sieti mediálnej recepcie. Zborník príspevkov z odborného seminára, Trnava 21. 11. 2002. Ed. J. Vopálenský. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda 2003, s. 121 – 129. ISBN 80-89034-34-9.

Samo Cambel v Slovenskej reči. In: Slovenská reč 1932 – 2002. Vedecká konferencia. Bibliografia. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava: Veda 2003, s. 81 – 84. ISBN 80-224-0777-1.

- Procesy internacionalizácie dnes. In: Jazykovedný časopis, 2003, roč. 54, č. 1 – 2, s. 3 – 5.**
 Studia Academica Slovaca. 30. Prednášky XXXVII. letnej školy slovenského jazyka a kultúry. Red. J. Mlacek. Bratislava: Stimul – Centrum informatiky a vzdelávania FF UK 2001. 540 s. In: Slovenská reč, 2003, roč. 68, č. 1, s. 34 – 38 (ref.).
- Prakticky o rétorike. [Slančová, D.: Základy praktickej rétoriky. Prešov: Náuka 2001. 212 s.].
 In: Rodina a škola, 2003, roč. 51, č. 2, s. 4 (ref.).
- Rétorika na pokračovanie. [Slančová, D.: Základy praktickej rétoriky. Prešov: Náuka 2001. 212 s.].
 In: Rodina a škola, 2003, roč. 51, č. 3, s. 4 (ref.).
- Niekoľko užitočných pojmov hneď na začiatku. [Švec, Š. a kol.: Jazyk vied o výchove. Bratislava: Gerlach Print – Filozofická fakulta Univerzity Komenského 2002. 120 s.].
 In: Rodina a škola, 2003, roč. 51, č. 7, s. 4 (ref.).
- Pohyby v pedagogickej terminológii. [Švec, Š. a kol.: Jazyk vied o výchove. Bratislava: Gerlach Print – Filozofická fakulta Univerzity Komenského 2002. 120 s.].
 In: Rodina a škola, 2003, roč. 51, č. 8, s. 4 (ref.).
- Nové slová v slovníku. [Krátky slovník slovenského jazyka. Ved. red. J. Kačala. 4., dopl. a upr. vyd. pripravili J. Kačala, M. Pisárčiková, M. Považaj. Bratislava: Veda 2003. 988 s.].
 In: Rodina a škola, 2003, roč. 51, č. 9, s. 4 (ref.).
- Na začiatku roka o názvoch mesiacov. In: Rodina a škola, 2003, roč. 51, č. 1, s. 4. – Tamže: Niekoľko jubileí slovenského pravopisu (č. 4, s. 4). – Skúsme sa otestovať (č. 5, s. 4). – Vakácie a edukácie (č. 6, s. 4). – Vianoce a reklama (č. 10, s. 4).
- O čom bol XII. medzinárodný zjazd slavistov. In: Jazykovedný zápisník. Bulletin Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV, 1998/1999, roč. 17/18, s. 14 – 16 (bez vročenia [2003]).

2004

- Druhá etapa medzinárodného výskumného programu *Komparácia systémov a fungovania súčasných slovanských jazykov*. In: Jazykovedný časopis, 2004, roč. 55, č. 2, s. 111 – 127 (spoluautorka K. Buzássyová).**
- Obert, V.: Rozvíjanie literárnej kultúry žiakov. Bratislava: OG – Poľana 2003. 398 s. In: Rodina a škola, 2004, roč. 52, č. 2, s. 4 (ref.).
- Just, V.: Slovník floskulí. Praha: Academia 2003. 222 s. In: Rodina a škola, 2004, roč. 52, č. 3, s. 4 (ref.).
- Prvý dobrý nález. [Hevier, D.: Heviho Diktátor: 138 veselých diktátov Daniela Heviera, s ktorými zvíťaziš nad gramatikou! Bratislava: Hevi 2001. 75 s.]. In: Rodina a škola, roč. 52, č. 8, s. 4 (ref.).
- Čo všetko sme naznašali a podovážali. [Dašková, K.: Slová z dovozu. 2., upr. a rozš. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo Q 111 2002. 472 s.]. In: Rodina a škola, 2004, roč. 52, č. 10, s. 4 (ref.).
- Povianočné zastavenia. In: Rodina a škola, 2004, roč. 52, č. 1, s. 4. – Tamže: O materinskom jazyku (č. 4, s. 4). – Ešte raz o tzv. eurožargóne (č. 5, s. 4). – Sme v Európskej únii (č. 6, s. 4). – O jazykových stratách, nálezočoch a návratoch (č. 7, s. 4). – Blíži sa to, traste sa! (č. 9, s. 4).
- Štandard a subštandard – diachronické a synchronické aspekty. In: Jazykovedný časopis, 2004, roč. 55, č. 2, s. 161 – 164 (spoluautorka E. Tibenská; správa o zasadnutí

Medzinárodnej komisie pre slovanské spisovné jazyky pri Medzinárodnom komitáte slavistov konanom v dňoch 15. – 17. septembra 2004 vo Varne, spojenom s rovnomenou konferenciou).

Ladislav Dvonč v jazykovede, v bibliografii, v nás, 24. 9. 1926 – 31. 8. 2003. In: Jazykovedný časopis, 2004, roč. 55, č. 1, s. 77 – 79.

Životné jubileum Jany Sokolovej. In: Jazykovedný časopis, 2004, roč. 55, č. 2, s. 145 – 146 (spoluautor J. Horecký).

Pekné životné jubileum doc. Marty Patákovéj. In: Slovenská reč, 2004, roč. 69, č. 5 – 6, s. 369 – 371.

Nielen učiteľ učiteľov. In: Rodina a škola, 2004, roč. 52, č. 5, s. 8 – 9 (rozhovor s prof. PhDr. Jánom Findrom, DrSc., pri príležitosti jeho 70. narodenín).

2005

Encyclopaedia Beliana. 4. Eh – Gala. Bratislava: Encyklopedický ústav Slovenskej akadémie vied – Veda 2005. 698 s. ISBN 80-224-0847-6 (spoluautor).

Dynamika subštandardov. In: Studia Academica Slovaca. 34. Prednášky XLI. letnej školy slovenského jazyka a kultúry. Ed. J. Mlacek – M. Vojtech. Bratislava: Stimul – Centrum informatiky a vzdelávania FF UK 2005, s. 21 – 28. ISBN 80-88982-95-2.

Akademický Slovník cudzích slov. [Slovník cudzích slov. Akademický. 2. dopl. a upr. slov. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo – Mladé letá 2005. 1054 s.]. In: Rodina a škola, 2005, roč. 53, č. 6, s. 4 (ref.).

Čo som nedopovedal v rozhlase. In: Rodina a škola, 2005, roč. 53, č. 1, s. 4. – Tamže: Aj tak sa môže, aj tak sa môže...? (č. 2, s. 4). – Cunami a kurikulum (č. 3, s. 4). – Cunami máme už aj na Slovensku (č. 4, s. 4). – Čo sme „neustáli“, to rozchodíme... (č. 5, s. 4). – Na veselo-neveselú septembrovú nótu (č. 7, s. 4). – Internacionalizácia a globalizácia (č. 8, s. 4). – Zvykajme si na varianty v jazyku, nie na reality show/šou v živote (č. 9, s. 4). – Bude to kapor? (č. 10, s. 4).

Pri čínorodom životnom jubileu profesora Eubomíra Ďuroviča: Odídienia a návraty. In: Slovenská reč, 2005, roč. 70, č. 1 – 2, s. 107 – 110.

Docent Emil Tvrdoň sedemdesiatročný. In: Slovenská reč, 2005, roč. 70, č. 3, s. 185 – 187.

2006

Východiská a zásady spracovania slovníka. In: Slovník súčasného slovenského jazyka. A – G. Hlavná redakcia K. Buzássyová – A. Jarošová. Bratislava: Veda 2006, s. 13 – 47. ISBN 80-224-0932-4 (spoluautori A. Jarošová, K. Buzássyová).

Zmeny v štruktúre materinského jazyka ako dôsledok jazykových kontaktov. In: Wielojęzyczność – kontakty językowe w rozwoju komunikacji kultur słowiańskich. Pułtusk 13. – 16. września 2006 r., s. 6 – 7.

„Roztváranie nožníc“ medzi normou a kodifikáciou. In: V. Jazykové dni Gramma. Tézy referátov. 26. – 28. októbra 2006 Štúrovo, s. 4.

Poznámky recenzenta. In: Slovenská reč, 2006, roč. 71, č. 2, s. 90 – 91. [Reakcia na článok J. Kačalu *Eugen Paulíny a smolenická konferencia r. 1965 alebo o strate jazykovednej pamäti*. – Slovenská reč, 2006, roč. 71, č. 2, s. 83 – 89].

Jazyk a štýl súčasnej slovenskej publicistiky. [Juraj Vaňko – Ábel Král' – Eubomír Kralčák.

- Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre – Filozofická fakulta 2006. 152 s.]. In: Jazykovedný časopis, 2006, roč. 57, č. 1, s. 44 (ref.).
- Sociologický časopis – Czech Sociological Review 2006, roč. 42, č. 2. In: Jazykovedný časopis, 2006, roč. 57, č. 2, s. 124 (ref.).
- A je to tu. In: Rodina a škola, 2006, roč. 54, č. 1, s. 4. – Tamže: Rok Ludovíta Štúra a slovenčina (č. 2, s. 4). – „Ustát“, obstať – alebo aj prestať s chybami (č. 3, s. 4). – Vyriešili to vtáky? (č. 4, s. 4). – Ochraňujme, bráňme, bojujme, štrajkujme...? (č. 5, s. 4). – Pred prázdninami čosi o pravopise (č. 6, s. 4). – Čo všetko sa udialo pred prázdninami (č. 7, s. 4). Aká bude: znalostná, vedomostná, poznatková? (č. 8, s. 4). – Nauka reči slovenskej (č. 9, s. 4).
- Pozdrav jubilantke Mirke Nábělkovej. In: Jazykovedný časopis, 2006, roč. 57, č. 1, s. 72.
- Jubilant Viktor Krupa. Od interdisciplinarity k excelentnosti. In: Jazykovedný časopis, 2006, roč. 57, č. 2, s. 155 – 158.

2007

- Encyclopaedia Beliana. 5. Galb – Hir. Bratislava: Encyklopedický ústav Slovenskej akadémie vied – Veda 2007. 670 s. ISBN 80-224-0982-7 (spoluautor).**
- Ološtiak, Martin – Bilá, Magdaléna – Timková, Renáta: Slovník anglických vlastných mien v slovenčine. 1. vyd. Bratislava: Jazykové vydavateľstvo Kniha-spoločník 2006. 265 strán. ISBN 80-8814-47-2. In: Jazykovedný časopis, 2007, roč. 58, č. 1, s. 36 (rec.).
- Do nového roku s novým slovníkom slovenčiny. In: Rodina a škola, 2007, roč. 55, č. 1, s. 4 (ref.). – Tamže: Slovník súčasného slovenského jazyka (č. 2, s. 4) (ref.). – Do tretice o slovníku (č. 3, s. 4) (ref.). Krok za krokom k maturite. [Ološtiak, Martin – Ološtiaková-Gianitsová, Lucia: Krok za krokom k maturite. Slovenský jazyk. Bratislava: Fragment 2007.] (č. 4, s. 4) (ref.).
- Médiá a text. Editori Juraj Rusnák – Michal Bočák. Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Prešoviensis. Jazykovedný zborník 17 (AFPhUP 111/193). Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity 2005. 323 strán. ISBN 80-8068-408-1. In: Jazykovedný časopis, 2007, roč. 58, č. 1, s. 20 (ref.).
- Ološtiak, Martin – Bilá, Magdaléna – Timková, Renáta: Slovník anglických vlastných mien v slovenčine. Bratislava: Jazykové vydavateľstvo Kniha-spoločník 2006. 265 strán. ISBN 80-88814-47-2. In: Jazykovedný časopis, 2007, roč. 58, č. 1, s. 36 (ref.).
- International Journal of the Sociology of Language. 183. Small and Large Slavic Languages in Contact. Issue Editors Roland Marti and Jiří Nekvapil. Berlin – New York: Mouton de Gruyter 2007. 172 strán. In: Jazykovedný časopis, 2007, roč. 58, č. 1, s. 46 (ref.).
- Európska únia v slovenskom jazyku. In: Rodina a škola, 2007, roč. 55, č. 6, s. 4. – Tamže: O chytrákoch piatakoch – aj o televízii (č. 7, s. 4). – Čo so ženami našimi? [Podpora návrhu Ministerstva vnútra SR na možnosť výberu koncovky -ová v ženských priezviskách.] (č. 8, s. 4). – Za tú našu slovenčinu. [Komentár k návrhu Ministerstva kultúry SR o opatreniach na zvyšovanie jazykovej kultúry.] (č. 9, s. 4). – Naša pravopisná tradícia a dnešok (č. 10, s. 4).
- Jubilejné storočnice dvoch najvýznamnejších slovenských jazykovedcov [Samo Czambel 1856 – 1909; Henrich Bartek 1907 – 1986]. In: Rodina a škola, 2007, roč. 55, č. 5, s. 4.
- Žiak nie je len obsadená lavica. Rozhovor s Mgr. Alenou Sklenárikovou pri príležitosti udele-

nia Ceny primátora hlavného mesta Slovenskej republiky Bratislavy za prácu s deťmi na prvom stupni základnej školy. In: *Rodina a škola*, 2007, roč. 55, č. 8, s. 8 – 9.

2008

Variantnosť v jazyku a jej odraz v slovníku. In: *Współczesna komunikacja językowa. Najnowsze zmiany w leksyce i słowotwórstwie języków słowiańskich.* Red. Z. Rudni-Karwatowa. Warszawa: Instytut slawistyki Polskiej Akademii Nauk 2008, s. 31 – 38. ISBN 978-83-89191-76-2.

Odraz dynamiky jazyka v sústave funkčných kvalifikátorov. In: *Lexikografie v kontextu informační spoločnosti. Sborník příspěvků z pracovního setkání.* Praha, 4. – 6. 6. 2007. Red. A. Rangelova – J. Světlá – A. Jarošová. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR 2008, s. 123 – 131. ISBN 978-80-86496-41-2.

Paradigmatika a syntagmatika. In: *Iugī observatione ... Jubilejný zborník na počesť Ľubomíra Ďuroviča.* Ed. S. Ondrejovič. Bratislava: Veda 2008, s. 57 – 61. ISBN 978-80-224-1043-4.

Kodifikácie a reálny jazyk. In: *Jazyk a jazykoveda v pohybe. Zborník štúdií z konferencie venovanej S. Ondrejovičovi, ktorá sa konala v Kongresovom centre SAV v Smoleniciach 26. – 27. apríla 2006.* Ed. S. Mislovičová. 1. vyd. Bratislava: Veda 2008, s. 240 – 244. ISBN 978-80-224-1026-7.

Metodologický prínos Medzinárodnej komisie pre slovanské spisovné jazyky. In: *Jazykovedný časopis*, 2008, roč. 59, č. 1 – 2, s. 3 – 8, angl. abstrakt s. 3.

Studia Academica Slovaca 36. Prednášky XLIII. letnej školy slovenského jazyka a kultúry. Ed. Ed. J. Pekarovičová – M. Vojtech. Bratislava: Stimul – Centrum informatiky a vzdelávania FF UK 2007. 443 s. ISBN 978-80-89236-23-7. In: *Jazykovedný časopis*, 2008, roč. 59, č. 1 – 2, s. 64 [uverejnený obsah SAS] (ref.).

Najnovšie publikácie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove. In: *Jazykovedný časopis*, 2008, roč. 59, č. 1 – 2, s. 98 (ref.).

Západoslovanské jazyky v 21. storočí. I. Zborník vedecko-výskumných prác. Ed. Pavol Odaloš. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta Univezity Mateja Bela 2006. 268 s. ISBN 80-8083-154-8. In: *Jazykovedný časopis*, 2008, roč. 59, č. 1 – 2, s. 132 (ref.).

Naša pravopisná tradícia a dnešok. In: *Rodina a škola*, 2008, roč. 56, č. 1, s. 4. – Tamže: *Politika a jazyk* (č. 2, s. 4). – *Cunami máme aj na Slovensku* (č. 3, s. 4). – *Náš život s floskulami* (č. 4, s. 4). – *Euro, eurá, eur* (č. 5, s. 4). – *Ech, eurá – ech, kurikuly – ech, cudzoty – ech, skratky* (č. 6, s. 4). – *O tom našom pravopise* (č. 7, s. 4). – *Čo všetko v slovenčine máme a nemáme* (č. 8, s. 4). – *Aká by mala byť kodifikácia* (č. 9, s. 4). – *Vianoce, kukuku* (č. 10, s. 4).

Matica slovenská ako „hniezdo záchranu“ Slovákov a slovenčiny? In: *Literárny týždenník*, 2008, roč. 21, č. 11 – 12 (26. marca 2008), s. 11.

Siedme osmičkové decénium jubilanťky Kláry Buzássyovej. In: *Slovenská reč*, 2008, roč. 73, č. 6, s. 369 – 372.

Prekladateľská činnosť

- Slovník cudzích slov. Akademický. Sprac. kolektív autorov pod vedením J. Krausa. 2. dopl. a upr. slov. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo – Mladé letá 2005. 1054 s. ISBN 80-10-00381-6 (vedúci kolektívu, spoluprekladatelia E. Balážová, J. Genzor, I. Ripka, J. Skladaná).
- Ref.: Bosák, J.: Akademický Slovník cudzích slov. In: Rodina a škola, 2005, roč. 53, č. 6, s. 4.

Redakčná činnosť

- Jazykovedný časopis, 1999, roč. 50 – 2008, roč. 59 (hlavný redaktor a člen red. rady).
- Slovenská reč, 1999, roč. 64 – 2008, roč. 73 (člen red. rady).
- Rodina a škola, 1999, roč. 47 – 2008, roč. 56 (člen red. rady).
- Internacionalizácia v súčasných slovanských jazykoch: za a proti. Zborník referátov z medzinárodného vedeckého sympózia konaného v Bratislave 9. – 11. 10. 1997. Ed. J. Bosák. Bratislava: Veda 1999. 166 s. (redaktor).
- Najnowsze Dzieje Języków Słowiańskich. Kaszëbizna. Red. nauk. E. Breza. Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej 2001. 339 s. ISBN 83-86881-30-5 (člen red. rady).
- Najnowsze Dzieje Języków Słowiańskich. Język polski. Red. nauk. S. Gajda. Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej 2001. 540 s. ISBN 83-86881-31-3 (člen red. rady).
- Najnowsze Dzieje Języków Słowiańskich. Rusyňskij jazyk. Red. nauk. P. R. Magocsi. Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej 2004. 474 s. ISBN 83-86881-38-0 (člen red. rady).
- Đurovič, E.: O slovenčine a Slovensku. Vybrané štúdie. 1. Bratislava: Veda 2004. 428 s. ISBN 80-224-0806-9 (editor).
- Đurovič, E.: Všeobecná jazykoveda a slavistika. Vybrané štúdie. 2. Bratislava: Veda 2005. 492 s. ISBN 80-224-0881-6 (editor).
- Ref.: Horecký, J.: In: Jazykovedný časopis, 2005, roč. 56, č. 1, s. 67.
- Slovník cudzích slov. Akademický. Sprac. kolektív autorov pod vedením J. Krausa. 2. dopl. a upr. slov. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo – Mladé letá 2005. 1054 s. ISBN 80-10-00381-6 (editor, spolueditorka E. Balážová).
- Slovník súčasného slovenského jazyka. A – G. Hlavná redakcia K. Buzássyová – A. Jarošová. 1. vyd. Bratislava: Veda 2006. 1134 s. ISBN 80-224-0932-4 (redaktor).

Literatúra

- BUZÁSSYOVÁ, Klára: Ján Bosák šesťdesiatročný. In: Slovenská reč, 1999, roč. 64, č. 4, s. 249 – 252.
- DOLNÍK, Juraj: Vnímание reálnej spisovnej slovenčiny. Docent Ján Bosák šesťdesiatročný. In: Jazykovedný časopis, 1999, roč. 50, č. 2, s. 144 – 147.

DUDOK, Miroslav: Životní jubilej Jana Bosaka. In: Zbornik Matice srpske na slavistiku, 56 – 57, 1999, s. 207 – 208 (k 60. narodeninám J. Bosáka).

DVONČ, Ladislav: Súpis prác doc. Jána Bosáka za roky 1989 – 1998. In: Jazykovedný časopis, 1999, roč. 50, č. 2, s. 147 – 154.

Bosák, Ján, doc., PhDr., CSc. – lingvista – Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV. In: Macková, M.: Kto je kto v Slovenskej akadémii vied. Bratislava, Veda 2000, s. 20 (heslo).

Bosák, Ján. In: Encyclopaedia Beliana. 2. Bel – Czy. Bratislava: Encyklopedický ústav Slovenskej akadémie vied – Veda 2001, s. 226. ISBN 80-224-0671-6 (heslo).

Ján Bosák. In: Dvonč, L.: Slovenskí jazykovedci. Súborná personálna bibliografia slovenských slovakistov a slavistov (1996 – 2000). Bratislava: Veda 2003, s. 49 – 52. ISBN 80-224-0719-4 (súpis prác J. Bosáka za roky 1996 – 2000).

Bosák, J. – Balážová, L. In: Prehľad publikácií z jazykovedy, literárnej vedy, etnológie a histórie za roky 1998 – 2002 (výber). Ed. P. Žeňuch. Bratislava: Slovenský komitét slavistov – Slavistický kabinet SAV 2003, s. 13. ISBN 80-968971-1-X.

DOLNÍK, Juraj: Slovo na úvod. In: Jazyk v komunikácii. Medzinárodný zborník venovaný Jánovi Bosákovi. Ed. S. Mislovičová. Bratislava: Veda 2004, s. 9 – 11. ISBN 80-224-0809-3.

Životopis Jána Bosáka. In: Jazyk v komunikácii. Medzinárodný zborník venovaný Jánovi Bosákovi. Ed. S. Mislovičová. Bratislava: Veda 2004, s. 213 – 220. ISBN 80-224-0809-3.

DVONČ, Ladislav: Súpis prác Jána Bosáka za roky 1965 – 2003. In: Jazyk v komunikácii. Medzinárodný zborník venovaný Jánovi Bosákovi. Ed. S. Mislovičová. Bratislava: Veda 2004, s. 221 – 250. ISBN 80-224-0809-3.

Bosák, Ján. In: Kto je kto v Slovenskej akadémii vied 2004. Zost. M. Macková. Bratislava: Veda 2004, s. 44 – 45. ISBN 80-224-0792-5 (heslo).

Bosák, Ján. In: Biobibliografski rečnik MSC 1971 – 2000. Naučni sastanak slavista u Vukove dane 1 – 30. Učesnici. Red. Z. Bojović a i. Beograd: Medunarodni slavistički centar 2005, s. 30 – 31. ISBN 86-80607-07-X (heslo).

Bosák, J.: In: Prehľad publikácií z jazykovedy, literárnej vedy, etnológie a histórie za roky 2003 – 2007 (výber). Ed. P. Žeňuch. Bratislava: Slovenský komitét slavistov – Slavistický ústav Jána Stanislava SAV 2008, s. 12. ISBN 978-80-968971-8-6.

Ján Bosák. In: Behýlová, J. – Smetanová, Y.: Slovenskí jazykovedci. Súborná personálna bibliografia slovenských slovakistov a slavistov (2001 – 2005). Bratislava: Veda 2009, s. 41 – 44. ISBN 80-224-0719-4 (súpis prác J. Bosáka za roky 2001 – 2005).

S použitím záznamov Ladislava Dvonča (r. 1999 a 2000) zostavila Júlia Behýlová

JUBILEUM PROFESORA VLADIMÍRA PATRÁŠA

„Ten, kto chce byť prvý, nemôže stáť v rade“

Profesor PaedDr. Vladimír Patráš, CSc., sa narodil 26. 04. 1959 v Banskej Bystrici. Vysokoškolské štúdium učiteľskej kombinácie slovenčina – dejepis absolvoval na vtedajšej Pedagogickej fakulte vo svojom rodnom meste. Dizertačnú prácu úspešne obhájil v r. 1990, v roku 1996 sa habilitoval v odbore slovenský jazyk – jazykoveda. Ako 45 ročný (2004) sa po úspešnom vymenúvacom konaní na Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove stáva univerzitným profesorom v odbore Všeobecná jazykoveda.

Vladimír Patráš ukončil vysokoškolské štúdium s Cenou ministra školstva za vynikajúce študijné výsledky (1985) ako paedagogicae doctor (PaedDr.). Na Katedru slovenského jazyka a literatúry PF nastúpil ako interný aspirant profesora PhDr. Jána Findru, DrSc., po absolvovaní vojenskej služby (1987) a roky na poste asistenta a odborného asistenta od samého začiatku využil na to, aby nasával všetko to, čo mu ponúkala súčasná lingvistika.

Zodpovednosť a precíznosť, ale aj systémovosť a (post)štrukturalistické myslenie sa prejavili už v jeho dizertačnej práci *Hovorená podoba slovenčiny v Banskej Bystrici*, ktorá počtom citácií aj v súčasnosti potvrdzuje svoju kvalitu a nadčasovosť.

Do pedagogického procesu vstúpil s prednáškami a vedením seminárov zo štylistiky a z fonetiky a fonológie, o rok neskôr prednášal úvod do štúdia jazyka a teóriu komunikácie, viedol špecializované semináre pre nefilológov a v 90. rokoch výberové semináre z efektívneho čítania a začal prednášať sociolingvistiku a rétoriku, ktorú od akademického roka 2009/2010 ponúka fakulta ako univerzitné prednášky pre študentov všetkých fakúlt na UMB.

Na Katedre slovenského jazyka a literatúry sa profesijne venuje synchronnej lingvistike. Počas stáží a pôsobení vo funkcii hosťujúceho profesora sa s jeho prednáškami mohli a stále môžu zoznámiť nielen študenti Fakulty humanitných vied, ale aj študenti Právnickej fakulty a Filologickej fakulty UMB, slovakisti na Filozofickej fakulte UPJŠ v Košiciach, ale aj študenti Obchodno-podnikateľskej fakulty Sliezskej univerzity Opave v Karvinej a na Filozofickej fakulte Univerzity Palackého v Olomouci. Hostoval tiež v Inštitúte poľskej filológie Jagelovskej univerzity v Krakove, na Univerzite v Lodži, na Filozofickej fakulte Univerzity v Novom Sade a v ostatnom akademickom roku prijal pozvanie prednášať na Fakulte humanitných a sociálnych štúdií Karlovej univerzity v Prahe.

Orientácia na jazykovedu, ktorú výrazne obohatil nielen o pôvodný výskum v oblasti bežnej komunikácie v mestských podmienkach, ale aj o vypracované a vo vedeckej komunite všeobecne akceptované teoreticko-metodologické východiská aplikované vo výskume hovorenej podoby jazyka v mestách, dotvára profil jubilanta ako teoretického lingvistu, sociolingvistu s tesným prepojením na kognitívnu lingvistiku, pragmalingvistiku či aplikovanú lingvistiku.

Zdá sa, že tieto pedagogické aktivity opierajúce sa o kvalitné vedecké zázemie jubilanta sa nemohli zavŕšiť lepšie ako tým, že prof. V. Patráš po úspešnom vymenúvanom konaní na profesora v odbore Všeobecná jazykoveda (2001) koncepčne pripravil na Univerzite Mateja Bela na akreditáciu nový študijný program 3. stupňa Všeobecná jazykoveda, ktorý úspešne garantuje.

V novej edícii Jazykovedného ústavu L. Štúra SAV v Bratislave Sociolingvistica Slovaca 1. Sociolingvistické aspekty výskumu súčasnej slovenčiny (1995) publikoval vedeckú štúdiu *Sociolingvistický profil bežnej hovorenej komunikácie v Banskej Bystrici (90. roky)* a v Sociolingvistica Slovaca 2. Sociolingvistika a areálová lingvistika (1996) sa prezentoval štúdiou *Sekundárne pomenovania (prezývky) a ich sociolingvistický rozmer vo formalizovaných mikrospoločnosťach*. Už v tomto období badať Patrášovu snahu o syntetizáciu vedeckých výsledkov, resp. o ich komparáciu s podobnými projektami. Týmto sa vyznačujú jeho kapitoly v kolektívnych monografiách *Jazyk – komunikácia – spoločnosť* (1997) a *Jazyk v komunikácii vybraných spoločenských prostredí* (1999) a autorská monografia *Interdisciplinárne kooperácie* (2002).

K témam, ktoré sa tesne spájajú s osobnosťou jubilanta, patria tiež jeho vystúpenia na kolokviách mladých jazykovedcov, referáty na konferenciách, komparatívne štúdie vo vedec-

kých zborníkoch, či prednášky v Letnom seminári slovenského jazyka a kultúry Studia Academica Slovaca venované slovenskej mediálnej sfére, a to problematike reklamných textov v rozhlasu a v televízii a politickej komunikácii v predvolebných komunikátoch, napr. *O pragmatike súčasného (televízneho) reklamného textu* (1993), *Problém komerčnosti a profil komunikácie v neštátnej rozhlasovej sfére* (1996), *Pragmaticko-komunikačné vektory v politických predvolebných spotoch na vlnách Slovenského rozhlasu* (1999), *Služby odborného diskurzu na televíznej obrazovke a jeho kultúra v predvolebnom období* (1999), *Komunikačné úlohy humoru v televíznej politickej diskusii* (2000), *Expresivita ako usmerňovač komunikačnej stratégie v parlamentnej rozprave* (2000), *Predvolebný bilbord v mechanizme politickej persúázie* (2007) a i. Neprekvapuje teda, že záujem o túto komunikačnú sféru syntetizujúco predstavuje v kolektívnej vedeckej monografii *Jazyk, médiá, politika* (2003).

Profesor V. Patráš pružne reaguje aj na prudko sa rozvíjajúcu elektronickú komunikáciu, ktorá mu v posledných rokoch poskytuje dostatočne inšpirujúci priestor na sociolingvistickú analýzu, napr. v štúdiách *Chatmánie v internetovej tlači versus mediálna komunikačná kultúra?* (2002), *Elektronicky sprostredkovaná komunikácia a novinový text* (2003), *E-ziny: hra, či e-štyl?* (2006), *Podstata tzv. mediálnych amalgámov a ich funkcie v elektronicky sprostredkovej komunikácii* (2005), *O komunikačnej stránke e-prezentácií* (2008) a i.

Syntaktické a zovšeobecňujúce poznanie i vyznanie prináša jubilantova monografia *Sociolingvistické aspekty elektronicky podmienenej komunikácie* (Sliezska univerzita v Opave 2009), ktorá naznačuje, čo by malo aj vo výskume súčasnej slovenčiny dostať väčší priestor. Monografia je pozoruhodná aj tým, že má paralelnú anglickú verziu.

Hoci Patrášov výskumný záber je rozsiahly, zjednocuje ho jeho systémový vedecko-výskumný prístup sociolingvistu ku všetkým témam. Na pozadí týchto výsledkov možno povedať, že svojimi (z)realizovanými vedeckými ambíciami zásadne prispel k naplneniu sociolingvistickej koncepcie svojho učiteľa, školiteľa a priateľa profesora Jána Findru a k etablovaniu bansko-bystrickej sociolingvistickej školy a tak, ako sa to patrí na schopného žiaka, posúva ciele sociolingvistiky premyslene a múdro ďalej dopredu.

Je symbolické, že sa Vlado Patráš – podobne ako jeho školiteľ – počas vysokoškolského štúdia, ale aj neskôr, venoval a venuje aj literatúre, presnejšie poézii a próze, či už autorsky alebo ako posudzovateľ, hoci v súčasnosti už ide skôr o srdcové záležitosti. Dokumentuje to Chalupkovo Brezna, kde v roku 1997 získal za mimoriadny umelecký výkon ocenenie *Laureát Chalupkovho Brezna*, alebo dlhoročná spolupráca s Literárnym klubom *Litera 2*, ktorý mu vytvára priestor pre jeho osobnú reflexiu, ktorú ako typický introvert oblieka do svojich básnických a prozaických vyznaní.

Venovať sa pedagogickému pôsobeniu jubilanta by bolo iste zaujímavé a dokreslilo by jeho profil vysokoškolského pedagóga. Spomeniem aspoň tie oblasti synchronnej lingvistiky, ktoré primárne patria do jeho profesionálnej sféry. Na Univerzite Mateja Bela prednáša fonetiku a fonológiu, štylistiku, sociolingvistiku, teóriu komunikácie, masmediálnu komunikáciu, rétoriku a základy logickej argumentácie. V pedagogickej obci je V. Patráš známy aj ako spoluautor 18 učebníc a cvičebníc Slovenského jazyka pre 5. – 9. ročník základných škôl, ktoré vychádzali opakovane v nových vydaniach (1998 – 2005).

Pri dotváraní širokospektrálneho odborného záberu jubilanta by sme mohli pokračovať enumeráciou vyriešených a riešených vedeckovýskumných projektov, bohatou expertíznou a recenznou činnosťou, aktívnym pôsobením v redakčných radách odborných časopisov doma

i v zahraničí (*Stylistyka* – Poľsko; *Stil* – Srbsko a Čierna Hora), jeho členstvami vo vedeckých radách viacerých univerzít a fakúlt až po ocenenia týkajúce sa jeho vedeckej a pedagogickej činnosti.

Je stálym členom komisií pre habilitáciu docentov, vymenúvacie konania na profesorov a členom komisií v rámci doktorandského štúdia; pravidelne pôsobí v komisiách pre doktorandské, rigorózne a záverečné štátne skúšky. Vedie diplomové a záverečné práce a práce v rámci študentských vedeckých aktivít, predsedá komisiám na štátnych skúškach. Významne sa pričiňuje o uvádzanie nových zámerov, metód a postupov do všetkých stupňov vysokoškolského štúdia. Jeho koncepčné úsilia boli zúročené v piatich akreditovaných univerzitných študijných projektoch.

Bol vedúcim Katedry slovenského jazyka a literatúry FMV (1993 – 1998), ale aj prorektorom pre vedu na Univerzite Mateja Bela (1997 – 2000), roky stál pri prvom rektorovi univerzity ako osobný tajomník, ako člen akademického senátu na fakultnej alebo univerzitnej úrovni sa vyjadroval k strategickým a koncepčným otázkam fakulty a vysokej školy.

Akýkoľvek ďalší dodatok by vlastne len umocnil úprimný obdiv nad výsledkami doterajšej vedeckej, pedagogickej a riadiacej práce jubilanta a podčiarkol úctu k jeho práci.

Milý Vladko, Tvoje tohtoročné jubileum je dôvodom na prvé (vážne) pozastavenie sa nad Tvojím doterajším životom a obzretie sa za seba. Žiada sa mi pridať k Tvojmu menu epiteton *renesančný človek*. Evokujú ma k tomu Tvoje výsledky práce, aktivity, ľudské a etické princípy, vzťah k rodine a úcta ku každému človeku a k jeho práci. Ten, kto Ťa pozná, vie, že si zodpovedný, precízny, zdvorilý a/ale principiálny. Vie, že máš svoje priority a uctievaš svoje hodnoty. Dokážeš pracovať, ale aj relaxovať, máš rád svoju prácu, ale miluješ i svoju rodinu, a tak je Tvoj život ako dobrá pieseň, pretože má melódiu i harmóniu. Nech je teda i naďalej plný zmysluplnej práce a nech to, čo je Tvojím osobným zázemím, je aj v budúcnosti Tvojou oporou.

Za seba a za všetkých z Katedry slovenského jazyka a literatúry FHV UMB Ti pomyselnú čašu dvíham na dobré zdravie a pranie všetkého najlepšieho do ďalších desaťročí. Mnoha ľjeta, živjo!

Jana Klincková

SÚPIS PRÁC VLADIMÍRA PATRÁŠA ZA ROKY 1987 – 2008

Bibliografia prác Vladimíra Patráša je usporiadaná chronologicky a ďalej v rámci jednotlivých rokov podľa druhu príspevkov. Najprv sa v príslušnom roku uvádzajú knižné práce, vedecké štúdie a odborné články v odborných časopisoch a zborníkoch (polotučne), za nimi (obyčajným typom písma) iné články, referáty, recenzie, drobné príspevky, správy a pod. Drobné príspevky, ktoré vyšli v tom istom roku v tej istej publikácii, sa uvádzajú súhrnne v jednom hesle (hniezdujú sa). V prácach uverejnených od r. 2000 sa uvádza aj ISBN. V závere sa osobitne uvádza redakčná činnosť.

1987

Nad stránkami Mladých rozletov. [Mladé rozlety, 1987, roč. 1, č. 10.] In: Kultúra slova, 1987, roč. 21, s. 387 – 389 (posudok jazykovej stránky časopisu).

Naformovať (akumulátor). In: Kultúra slova, 1987, roč. 21, č. 4, s. 118 – 119.
Premiera (niečoho)? In: Smer, 27. 1. 1987, s. 3.

1988

- Vojenský slang. In: Príroda a spoločnosť, 1988, roč. 37, č. 12, s. 26 – 27.
Ako ďalej v jazykovednom výskume? In: Smer, 9. 8. 1988, s. 5 (o perspektívach jazykovedného výskumu na Katedre slovenského jazyka a literatúry Pedagogickej fakulty v Banskej Bystrici; spoluautorka A. Škapincová).
Nocovňa. In: Kultúra slova, 1988, roč. 22, č. 9, s. 310 – 311.
Osobitný nemusí byť vždy *osobitý*. In: Smer, 29. 6. 1988, s. 6. – Tamže: Ako správne používať značky sústavy SI (21. 9., s. 6). – Je melón vždy melón? (21. 10., s. 2; o slovách *melón* a *dyňa*).
Nové hľadiská pri výskume slovenčiny. In: Nové slovo, 1988, roč. 30, č. 27, s. 16 (správa o vedeckej konferencii o dynamických tendenciách v jazykovej komunikácii, konanej v dňoch 23. – 25. 5. 1988 v Domove vedeckých pracovníkov SAV v Smoleniciach; spoluautorka A. Škapincová).
Matica a súčasná slovakistika. In: Smer, 26. 7. 1988, s. 5 (správa o seminári k 125. výročiu Matice slovenskej, konanom v dňoch 24. – 26. 6. 1988 na Donovaloch).

1989

- Operatívnosť nie je vždy kvalita. In: Priekopník, 1989, roč. 17, č. 13, s. 3 (o jazykových chybách v reklamných textoch).
O nových slovách s časťou *narko-*. In: Kultúra slova, 1989, roč. 23, č. 7, s. 247 – 248. – Tamže: *Gofry – gófrý, gofra – gófra?* (č. 8, s. 278 – 280). – *Chala* (č. 9, s. 308 – 309).
Pozdrav z „Donovalov“? In: Nedel'ná Pravda, 1989, roč. 2, č. 8, s. 7. – Tamže: Rečnický prejav (č. 31, s. 7).
Ako určovať rod niektorých pomnožných názvov. In: Smer, 3. 2. 1989, s. 2.
Príjem možno bude príjemný. In: Televízia, 1989, roč. 24, č. 19, s. 7; o tvaroch slovesa *priať*. – Tamže: O tvaroch pomnožných zemepisných vlastných mien č. 23, s. 7).
Nitrianska konferencia o tektonike textu. In: Slovenský jazyk a literatúra v škole, 1989/90, roč. 36, č. 1 – 2, s. 24 – 26 (správa o konferencii konanej v dňoch 23. – 24. 5. 1989 v Nitre; spoluautor P. Odaloš). – Ďalšia správa autorov publikovaná v tom istom roku: Nové perspektívy vo výskume textu. – Učiteľské noviny, 1989, roč. 39, č. 29, s. 2.

1990

- Dres*, či *drez*? In: Ľudové noviny, 3. 5. 1990, s. 11. – Tamže: *Satelitár, satelitista* (24. 5., s. 11). – Futbalový sviatok aj v novinách (4. 7., s. 11). – *Malotriedna*, či *málotriedna škola?* (30. 8., s. 11). – Súvisí *nepotizmus* s *NEPom*? (13. 9., s. 11). – Možno *peniaze prať*? (31. 10., s. 10). – Musí byť žena vždy *-ová*? (29. 11., s. 10).
Vedecká konferencia o tektonike textu. In: Slovenská reč, 1990, roč. 55, č. 1, s. 57 – 60 (správa o konferencii konanej v dňoch 23. – 24. 5. 1989 v Nitre; spoluautor P. Odaloš).

1991

- Lingvoservis. Informačný spravodaj vedeckej konferencie Všeobecné a špecifické otázky ko-

munikácie. Banská Bystrica, 3. – 5. 9. 1991. Banská Bystrica, Pedagogická fakulta 1991. 26 s. (spoluautor P. Odaloš).

Exponovanie komunikačných noriem v hovorenej podobe slovenčiny v meste. In: Všeobecné a špecifické otázky jazykovej komunikácie. Komunikáty z vedeckej konferencie konanej v Banskej Bystrici 3. – 5. septembra 1991. 2. diel. Red. P. Odaloš – V. Patráš. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta 1991, s. 198 – 205, angl. res. s. 296 – 297.

Novotvary s časťou *agro-*. In: Kultúra slova, 1991, roč. 25, č. 10, s. 355 – 357.

O *extrasensoch*. In: Ľudové noviny, 10. 1. 1991, s. 19. – Tamže: O tvaroch slova *lobby* (7. 2., s. 19).

1992

Sociolingvistický vektor inojazyčných fragmentov a hovorená podoba slovenčiny. In: *Acta Universitatis Mathaei Bellii Banská Bystrica. Zborník vedecko-výskumných prác. Série spoločenskovedná. 1.* Red. M. Jurčo. Banská Bystrica, Univerzita Mateja Bela 1992, s. 81 – 94.

Anketové sondy do bežnej komunikácie v meste. In: *Slovenská reč*, 1992, roč. 57, s. 10 – 19.

Normatívny aspekt hovorenej podoby slovenčiny v meste. In: *Varia. 1. Materiály z Kolokvia mladých jazykovedcov (Modra-Piesok 21. – 22. októbra 1991).* Red. M. Nábělková – M. Šimková. Bratislava, Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV 1992, s. 85 – 89.

Jazyková mozaika futbalových majstrovstiev sveta 1990 v Taliansku. In: *Varia. 1. Materiály z Kolokvia mladých jazykovedcov (Modra-Piesok 21. – 22. októbra 1991).* Red. M. Nábělková – M. Šimková. Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV 1992, s. 102 – 108 (spoluautor P. Odaloš).

Publicistický štýl – podstata, funkcia, jazykovo-kompozičný profil; žáner. In: *Informačný bulletin pre školy a školské zariadenia (príloha Príspevky učiteľov a metodikov. Máj 1992).* Banská Bystrica, Metodické centrum 1992, s. 14 – 17.

Objatie ducha s predmetnosťou. In: *Priekopník*, 1992, roč. 20, č. 47, s. 7 (o pôvode a pravopise mena Matej Bel).

Sociolingvistický vektor inojazyčných fragmentov a hovorená podoba slovenčiny v meste. In: *Zápisník slovenského jazykovedca*, 1992, roč. 11, s. 36 (tézy prednášky konanej dňa 28. 3. 1992 v pobočke Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV v Banskej Bystrici).

Lingvistické kolokvium '92. In: *Jazykovedný časopis*, 1992, roč. 43, č. 1, s. 155 – 156 (správa o 27. lingvistickom kolokviu, konanom v dňoch 9. – 11. 9. 1992 v Münsteri; NSR; spoluautorka J. Klincková).

Vedecká konferencia o jazykovej komunikácii v Banskej Bystrici 3. – 5. septembra 1991. In: *Slovenská reč*, 1992, roč. 57, č. 4, s. 244 – 247 (spoluautor P. Odaloš). – Ďalšia správa autorov o tom istom podujatí publikovaná v tom istom roku: O jazykovej komunikácii. – *Slovenský jazyk a literatúra v škole*, 1991/92, roč. 38, s. 377.

1993

Generačno-sociálne charakteristiky hovoriacich a individuálna/skupinová platnosť frazém v bežnej komunikácii. In: *Frazeológia vo vzdelávaní, vede a kultúre.*

Phraseology in Education, Science and Culture. Zborník materiálov z II. medzinárodnej frazeologickej konferencie. Nitra 14. – 16. september 1992. Red. E. Krošláková. Nitra: Vysoká škola pedagogická v Nitre – Fakulta humanitných vied 1993, s. 314 – 318.

Televízna reklama versus komunikačné potencie školskej mládeže. In: Zborník z vedeckého sympózia Moderné technológie vzdelávania. Časť 4. Komunikačný program výučby materinského jazyka. Súčasné trendy vo vyučovaní cudzích jazykov. (Na obálke: Medacta '93. Vysoká škola pedagogická Nitra. Zborník 4.) Red. A. Hašková et al. Nitra: Vysoká škola pedagogická 1993, s. 66 – 69, angl. res. s. 69.

O pragmatike súčasného (televízneho) reklamného textu. In: Varia. 2. Materiály z II. kolokvia mladých jazykovedcov (Modra-Piesok 26. – 27. októbra 1992). Red. M. Nábělková – P. Odaloš. Bratislava – Banská Bystrica: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV, Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela 1993, s. 74 – 78.

Televízna reklama a školská populácia. In: Slovenský jazyk a literatúra v škole, 1993/94, roč. 40, č. 1 – 2, s. 27 – 31.

Baráž, barážový zápas. In: Kultúra slova, 1993, roč. 27, č. 9 – 10, s. 305 – 306.

1994

Die Pfeiler der Pragmatik in Fernsehwerbungskommunikaten. In: Sprache – Sprechen – Handeln. Akten des 28. Linguistischen Kolloquiums Graz 1993. Zv. 2. Red. D. W. Halwachs – I. Stütz, Tübingen: Max Niemeyer Verlag 1994, s. 133 – 138.

Metatextovosť ako jazykovo-kompozičný princíp (A. Solženicin: Súostrovie GULAG). – In: Varia. 3. Materiály z III. kolokvia mladých jazykovedcov (Modra-Piesok 2. – 3. XII. 1993). Red. M. Nábělková – P. Odaloš. Bratislava – Banská Bystrica: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV – Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela 1994, s. 27 – 32.

Reklama – útok na slovenčinu? In: Studia Academica Slovaca. 23. Prednášky XXX. letného seminára slovenského jazyka a kultúry. Red. J. Mlacek. Bratislava: Stimul – Centrum informatiky a vzdelávania FF UK 1994, s. 180 – 188.

Germanismenspuren in der gesprochene Urbanomform des Slowakischen. In: Satz – Text – Diskurs. Akten des 27. linguistischen Kolloquiums, Münster 1992. Zv. 1. Red. S. Bechmann – S. Frilling, Tübingen: Max Niemeyer Verlag 1994, s. 283 – 289.

Bodovací systém, bodovník, bodník. In: Kultúra slova, 1994, roč. 28, č. 2, s. 100 – 101.

„(Ľahko)vážne o slangu.“ In: Večerník (Banská Bystrica), 18. 3. 1994, s. 4; 24. 3., s. 6; 31. 3., s. 5.

K jubileu profesora Jána Findru. In: Slovenská reč, 1994, roč. 59, č. 2, s. 108 – 110 (k 60. narodeninám J. Findru). – Ďalší jubilejný článok pri tej istej príležitosti: Jubileum profesora Jána Findru. – Slovenský jazyk a literatúra v škole, 1993/94, roč. 40, č. 7 – 8, s. 248 – 250.

1995

Sociálne vektory a dynamika variet v komunikácii obyvateľov miest. In: Wielkie miasto. Czynniki integrujące i dezintegrujące. Red. D. Bińkowska. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu łódzkiego 1995, s. 179 – 185.

- Konflikt konvenčnosti a efektívnosti v bežnej komunikácii.** In: *Jazykovedný časopis*, 1995, roč. 46, č. 1, s. 12 – 16.
- Sociolingvistický profil bežnej hovorenej komunikácie v Banskej Bystrici (90. roky).** In: *Sociolingvistické aspekty výskumu súčasnej slovenčiny*. Red. S. Ondrejovič – M. Šimková. Bratislava: Veda 1995, s. 119 – 131, angl. res. s. 230.
- Kommunikationsstereotypen und Rhetorische Figuren.** In: *Aspekte der Sprachbeschreibung. Akten des 29. Linguistischen Kolloquiums*, Aarhus 1994. Red. P. Baerentzen. Tübingen: Max Niemeyer Verlag 1995.
- Synkretizácia žánrov ako didaktická nevyhnutnosť?** In: *Zborník z vedeckej konferencie. Technológie vzdelávania tretieho tisícročia. Časť 3. (Paralelný angl. názov.)* Red. V. Obert et al. Nitra: Slovidiac 1995, s. 70 – 73, angl. res. s. 74.
- K expresivite Urbanovho štýlu.** In: *Biografické štúdie*. 22. Red. A. Maťovčík. Martin: Matica slovenská 1995, s. 84 – 94.
- „Hybridné“ žánre a ich využitie v školskej praxi.** In: *Slovenský jazyk a literatúra v škole*, 1995/96, roč. 42, č. 1 – 2, s. 72 – 74.
- Sociolingvistické kontexty školských prezývok.** In: *Zápisník slovenského jazykovedca*, 1995, roč. 14, s. 42 – 43 (tézy prednášky konanej dňa 27. 11. 1995 v pobočke Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV v Banskej Bystrici).

1996

- „Switching of code“ v komunikácii obyvateľov súčasných miest.** In: *Wokól społecznego zróżnicowania języka*. Red. S. Kania. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego 1996, s. 151 – 159.
- Generačno-sociálne súvislosti a bežná hovorená komunikácia v Banskej Bystrici.** In: *Banská Bystrica. Sociokultúrne obrazy a portréty. Acta Universitatis Matthiae Belii. Vedecko-výskumný ústav regionalistiky. Zborník*. 2. Red. J. Darulcová. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela 1996, s. 125 – 135.
- Kríza hovorového štýlu?** In: *Stylistyka*. 5. Red. S. Gajda. Opole: Uniwersytet Opolski 1996, s. 198 – 209.
- Problém komerčnosti a profil komunikácie v neštátnej rozhlasovej sfére.** In: *Sociolingvistické a psycholingvistické aspekty jazykovej komunikácie. Komunikáty z 2. medzinárodnej vedeckej konferencie konanej v Banskej Bystrici* 6. – 8. 9. 1994. 1. diel. Red. V. Patráš. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela 1996, s. 159 – 167, angl. res. s. 209.
- Sekundárne pomenovania (prezývky) a ich sociolingvistický rozmer vo formalizovaných mikrospoločenstvách.** In: *Sociolingvistika a areálová lingvistika. Sociolinguistica Slovaca*. 2. Red. S. Ondrejovič. Bratislava: Veda 1996, s. 45 – 56.
- Uwagi o aktualnych zadaniach socjolingwistyki na Słowacji.** In: *Nowe czasy, nowe „języki“, nowe (i stare) problemy*. Książka streszczeń z międzynarodowej konferencji naukowej, Katowice 21. 9. – 2. 10. 1996. Katowice: Uniwersytet Śląski 1996, s. 25.
- Predslov.** In: *Sociolingvistické a psycholingvistické aspekty jazykovej komunikácie. Komunikáty z 2. medzinárodnej vedeckej konferencie konanej v Banskej Bystrici* 6. – 8. 9. 1994. 1. diel. Red. V. Patráš. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela 1996, s. 11 – 12, angl. znenie s. 13 – 14.

Ďalšie sociolingvisticky orientované stretnutie na severe Poľska. In: Jazykovedný časopis, 1996, roč. 48, č. 2, s. 151 – 154 (správa o konferencii o spoločenskej diferenciacii súčasnej poľštiny konanej v dňoch 19. – 20. 9. 1995 vo Świnoujści).

1997

Jazyk – komunikácia – spoločnosť. 1. vyd. Red. V. Patráš. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela 1997. 118 s. (spoluautori J. Klincková, P. Odaloš).

Slovenský jazyk pre 5. ročník základných škôl. Učebnica. 1. diel. 1. vyd. Bratislava: Orbis Pictus Istropolitana 1997. 64 s. – 2. vyd. 1999 (spoluautori E. Tibenská, M. Sedláková, J. Sabol).

Ref.: Benčatová, L.: Slovenský jazyk pre 5. ročník základných škôl. – Slovenský jazyk a literatúra v škole, 1997/98, roč. 44, č. 3 – 4, s. 124 – 125. – 2. Ligoš, M.: Prvá z generácie nových učebníc slovenského jazyka. Učiteľské noviny, 1998, roč. 48, č. 5, s. 9. – 3. Tibenská, E.: Slovenský jazyk pre 5. ročník ZŠ (učebnica a cvičebnica). – Slovenský jazyk a literatúra v škole, 1997/98, roč. 44, č. 5 – 6, s. 171 – 175.

Sociolingvistické kontexty školských prezývok. In: Spoleczne zróżnicowanie współczesnej polszczyzny. Red. S. Kania. Szczecin: Wydawnictwo naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego 1997, s. 97 – 108.

Jazyk – text – dorozumievanie (slohové pohľady). In: Jazyk a sloh. Prípravný kurz pre záujemcov o vysokoškolské štúdium slovenského jazyka a literatúry. Red. J. Krško – E. Geletová. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela 1997, s. 33 – 42. – 2. vyd. 1998, s. 43 – 56.

Die Kommunikation deutschsprachiger und slowakischer Partner im Unternehmen. In: Interkulturelle Kommunikation. Programm der 24. Öffentlichen Fachtagung der DOSS, Berlin 9. – 12. Oktober 1997. Berlin: Humboldt-Universität zu Berlin, Philosophische Fakultät 4, 1997, s. 26 (spoluautorka K. Miková).

Obscénnosť a jej sociolingvistické parametre. (Na fragmentoch slovenskej prózy 90. rokov.) In: Studia Academica Slovaca. 26. Prednášky XXXIII. letného seminára slovenského jazyka a kultúry. Red. J. Mlacek. Bratislava: Stimul – Centrum informatiky a vzdelávania FF UK 1997, s. 127 – 136.

Katedra slovenského jazyka a literatúry Pedagogickej fakulty v Banskej Bystrici (do r. 1992), Fakulty humanitných a prírodných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici (1992 – 1995) a Fakulty humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici (1995 – doteraz) In: Dvonč, L.: Slovenskí jazykovedci. Súborná personálna bibliografia slovenských slovakistov a slavistov (1976 – 1985). Bratislava: Veda 1997, s. 651.

1998

Slovenský jazyk pre 5. ročník základných škôl. Učebnica. 2. diel. 1. vyd. Bratislava: Orbis Pictus Istropolitana 1998. 64 s. (spoluautori E. Tibenská, vedúca autorského kolektívu, M. Sedláková, J. Sabol).

Slovenský jazyk pre 5. ročník základných škôl. Cvičebnica. 1. vyd. Bratislava: Orbis Pictus Istropolitana 1998. 64 s. 2. vyd. 1999. – 3. vyd. 2000 (spoluautori J. Sabol, E. Tibenská, M. Sedláková).

Die Kommunikation deutschsprachiger und slowakischer Partner im Unternehmen. In:

- Sprache und Sprechen. 34. Interkulturelle Kommunikation. Red. I. Jonas. München – Basel: Ernst Reinhardt 1998, s. 229 – 235 (spoluautorka K. Miková).**
- Poznámky o aktuálnych úlohách sociolingvistiky na Slovensku. In: Nowe czasy, nowe języki, nowe (i stare) problemy. Red. E. Jędrzejko, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego 1998, s. 276 – 285.**
- Štýlové konfrontácie v nábožensky ladenom rozhlasovom žánri. In: Czlowiek – dzieło sacrum. Red. S. Gajda – H. J. Sobeczko. Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej 1998, s. 335 – 339.**
- Bežná komunikácia obyvateľov súčasných miest vo svetle slovenských sociolingvistic- kých výskumov. In: Acta Universitatis Lodziensis. Folia Linguistica. 37. Red. M. Kamińska. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego 1998, s. 101 – 108.**
- Vulgarizmy v postmodernom čase (slovensko-poľské lexikografické paralely). In: Slovo i czas. Red. S. Gajda – A. Pietryga. Opole: Uniwersytet Opolski 1998, s. 116 – 123.**
- Jazyky tzv. malých národov v súčasnom európskom kontexte (na príklade slovenčiny). In: Acta Linguistica, č. 2. Ekonomika a cudzie jazyky. Cudzie jazyky a odborná jazyková výučba v krajinách strednej a východnej Európy. Red. R. Muhr – K. Mihová. Banská Bystrica: Ekonomická fakulta Univerzity Mateja Bela 1998, s. 327 – 333.**
- Biblicky profilovaný text v štátnom rozhlasovom vysielaní. In: Literatura a liturgia. Red. J. Okoň – M. Kwiek – M. Wichowa. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego 1998, s. 132 – 144.**
- Dôstojný príspevok k multidisciplinárnym bádaniam. [Slovenčina na konci 20. storočia, jej normy a perspektívy. Sociolinguistica Slovaca. 3. Red. S. Ondrejovič. Bratislava 1997.] In: Jazykovedný časopis, 1998, roč. 49, č. 1 – 2, s. 109 – 119 (ref.).**
- Esejisticky o medzilidskej komunikácii. [Findra. J.: Jazyk, reč, človek. Bratislava 1998.] – In: Slovenský jazyk a literatúra v škole, 1998/99, roč. 45, č. 1 – 2, s. 50 – 55 (ref.).**

1999

- Jazyk v komunikácii vybraných spoločenských prostredí. 1. vyd. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela – Pedagogická fakulta, Fakulta humanitných vied 1999. 150 s. (spoluautori P. Odaloš, I. Očenáš, M. Stejskalová).**
- Slovenský jazyk pre 6. ročník základných škôl. Učebnica. 1. diel. 1. vyd. Bratislava: Orbis Pictus Istropolitana 1999. 66 s. (spoluautori E. Tibenská, J. Sabol).**
- Estetizačné tendencie ako zdroj nedorozumenia v jazykovej komunikácii. In: Retrospektívne a perspektívne pohľady na jazykovú komunikáciu. Materiály z 3. konferencie o komunikácii. Banská Bystrica – Donovaly 11. – 13. septembra 1997. 1. diel. Red. P. Odaloš. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela, Banská Bystrica – Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela Banská Bystrica 1999, s. 72 – 80.**
- Metodologické špecifiká pri výskumoch živej komunikácie v (slovenských) mestách. In: Miesto – teren koegzystenciji pokoleń. Red. Z. Staszewska. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego 1999, s. 162 – 169.**
- Pragmaticko-komunikačné vektory v politických predvolebných spotoch na vlnách Slovenského rozhlasu. In: Acta Universitatis Matthiae Belii. Zborník Fakulty hu-**

manitných vied UMB. Sekcia filologická. 3. Red. J. Krško – H. Bálintová. Banská Bystrica: Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela 1999, s. 9 – 27, angl. res. s. 27 – 28.

Služby odborného diskurzu na televíznej obrazovke a jeho kultúra v predvolebnom období. In: Dyskurz naukowy – tradycja i zmiana. Red. S. Gajda. Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej 1999, s. 289 – 298.

V čom spočíva (ne)praktickosť príručky. [Horecký, K. – Horecká, K. – Kortman, B.: Slovensko-český, česko-slovenský slovník rozdielnych výrazov. Žilina 1997.] In: Jazykovedný časopis, 1999, roč. 50, č. 2, s. 135 – 138 (rec.).

K životnému jubileu docentky Janky Klinckovej. In: Slovenská reč, 1999, roč. 64, s. 368 – 371 (k 50. narodeninám).

2000

Slovenský jazyk pre 6. ročník základných škôl. Učebnica. 2. diel. 1. vyd. Bratislava: Orbis Pictus Istropolitana 2000. 64 s. (spoluautori E. Tibenská, M. Sedláková, J. Sabol).

Slovenský jazyk pre 6. ročník základných škôl. Cvičebnica. 1. vyd. Bratislava: Orbis Pictus Istropolitana 2000. 64 s. (spoluautori E. Tibenská, M. Sedláková, J. Sabol).

Slovenský jazyk pre 7. ročník základných škôl. Učebnica. 1. diel. 1. vyd. Bratislava: Orbis Pictus Istropolitana 2000. 64 s. (spoluautori E. Tibenská, M. Sedláková, J. Sabol).

Spolupráca jazykových štýlov v ranných zamysleniach. In: Dubiny, J.: Dotyky slova. Banská Bystrica: Spektrum Grafik 2000, s. 230 – 238.

Synergia štýlov v rozhlasových ranných zamysleniach. In: Modlitba a jej literárne, jazykové a komunikačné hodnoty. Red. S. Očenášová-Štrbová. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela – Fakulta humanitných vied – Inštitút sociálnych a kultúrnych štúdií 2000, s. 148 – 158.

Persuázia v politických predvolebných spotoch šírených rozhlasom. – In: Regulacyjna funkcja tekstów. Red. K. Michalewski. Łódź, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego 2000, s. 349 – 362.

Komunikačné úlohy humoru v televíznej politickej diskusii. In: Świat humoru. Red. S. Gajda – D. Brzozowska. Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej 2000, s. 243 – 252.

„Jazyk mesta“ na domovských komerčných stránkach v slovenskej sieti internetu? In: Mesto a jeho jazyk. Sociolinguistica Slovaca 5. Red. S. Ondrejovič. Bratislava: Veda 2000, s. 242 – 250.

„Niky v chate“. (Pohľad na internetovské prezývky cez okienko sociolingvistiky.) In: Vlastné mená v jazyku. Zborník referátov. Red. J. Krško – M. Majtán. Bratislava – Banská Bystrica: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV – Fakulta humanitných vied a Pedagogická fakulta UMB 2000, s. 209 – 221.

Pilierové dielo chorvátskej jazykovedy. [Anić, V.: Rječnik hrvatskoga jezika. 3. rozšírené vyd. Zagreb 1998.] In: Filologická revue, 2000, roč. 3, č. 3, s. 71 – 74 (ref.).

O neuralgických miestach v súčasnej (mediálnej) češtine. [Svozilová, N.: Jak dnes píšeme/mluvíme a jak hřešíme proti dobré češtině. Jinočany 2000.] In: Filologická revue, 2000, roč. 3, č. 4, s. 69 – 73.

Dali sme sa do služieb ducha... (Profesorovi Jánovi Findrovi.) In: Hruzová, M. – Némethová, M.: Ján Findra. Personálna bibliografia. Banská Bystrica: Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici 2000, s. 5 – 7.

2001

Slovenský jazyk pre 5. ročník základných škôl. Učebnica. 1. diel. 3. vyd. Bratislava: Orbis Pictus Istropolitana 2001. 64 s. ISBN 80-7158-328-6 (vedúca autorského kolektívu E. Tibenská, spoluautori J. Sabol, M. Sedláková).

Slovenský jazyk pre 5. ročník základných škôl. Cvičebnica. 4. vyd. Bratislava: Orbis Pictus Istropolitana 2001. 64 s. ISBN 80-7158-355-3. – 5. vyd. 2002. ISBN 80-7158-373-1. – 6. vyd. 2003. ISBN 80-7158-474-6 (vedúca autorského kolektívu E. Tibenská, spoluautori J. Sabol, M. Sedláková).

Slovenský jazyk pre 5. ročník základných škôl pre nevidiacich. Učebnica. 1. časť. 1. vyd. Bratislava: Orbis Pictus Istropolitana 2001. 64 s. ISBN 80-7158-323-5 (vedúca autorského kolektívu E. Tibenská, spoluautori J. Kesselová, J. Sabol, M. Sedláková).

Slovenský jazyk pre 5. ročník ZŠ pre nevidiacich. Gramatická príručka. 1. vyd. Bratislava: Orbis Pictus Istropolitana 2001. 64 s. ISBN 80-7158-324-3 (vedúca autorského kolektívu E. Tibenská, spoluautori J. Kesselová, J. Sabol, M. Sedláková).

5. Slovenský jazyk pre 6. ročník základných škôl. Učebnica. 1. diel. 2. vyd. Bratislava: Orbis Pictus Istropolitana 2001. 64 s. ISBN 7158-327-8 (vedúca autorského kolektívu E. Tibenská, spoluautori J. Sabol, M. Sedláková).

Slovenský jazyk pre 6. ročník základných škôl. Cvičebnica. 2. vyd. Bratislava: Orbis Pictus Istropolitana 2001. 64 s. ISBN 80-7158-356-1. – 3. vyd. 2003. ISBN 80-7158-475-4 (vedúca autorského kolektívu E. Tibenská, spoluautori J. Sabol, M. Sedláková, E. Sokolová).

Slovenský jazyk pre 7. ročník základných škôl. Učebnica. 2. diel. 1. vyd. Bratislava: Orbis Pictus Istropolitana 2001. 64 s. ISBN 80-7158-299-9. – 2. vyd. 2003. ISBN 80-7158-458-4 (vedúca autorského kolektívu E. Tibenská, spoluautori E. Frühaufová, J. Kesselová, J. Sabol, M. Sedláková).

Slovenský jazyk pre 7. ročník základných škôl. Cvičebnica. 1. vyd. Bratislava: Orbis Pictus Istropolitana 2001. 64 s. ISBN 80-7158-300-6. – 2. vyd. 2002. ISBN 80-7158-376-6. – 3. vyd. 2003. ISBN 80-7158-459-2. – 4. vyd. 2005. ISBN 80-7158-587-4 (vedúca autorského kolektívu E. Tibenská, spoluautori E. Frühaufová, J. Kesselová, J. Sabol, M. Sedláková).

Slovenský jazyk pre 8. ročník základných škôl. Učebnica. 1. diel. 1. vyd. Bratislava: Orbis Pictus Istropolitana 2001. 64 s. ISBN 80-7158-310-3. – 2. vyd. 2003. ISBN 80-7158-460-6 (vedúca autorského kolektívu E. Tibenská, spoluautori E. Frühaufová, J. Kesselová, J. Sabol, M. Sedláková).

Ref.: 1. Sedláková, A.: Slovo o slove. Zborník Katedry slovenského jazyka a literatúry Pedagogickej fakulty Prešovskej univerzity. 9. Red. E. Sičáková. Prešov: Pedagogická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2003, s. 206 – 209. ISBN 80-8068-119-6. – 2. Sedláková, A.: „Klebeta“ o typografickej úprave textu. – Učiteľské noviny, 2001, roč. 51, 10. 5. 2001, č. 19, s. 4 (rec.).

Expresivita ako usmerňovač komunikačnej stratégie v parlamentnej rozprave. In: Jazyková komunikácia v 21. storočí. 4. medzinárodná vedecká konferencia o komunikácii, Banská Bystrica 13. – 14. september 2000. Zost. J. Klincková. Banská Bystrica: Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela 2001, s. 145 – 160. ISBN 80-8055-464-1.

Svetlá a tieň kontaktovej komunikácie v elektronických verziách slovenských periodík. In: Studia Academica Slovaca. 30. Prednášky XXXVII. letnej školy slovenského jazyka a kultúry. Ved. red. J. Mlacek. Bratislava: Stimul – Centrum informatiky a vzdelávania FF UK 2001, s. 186 – 210. ISBN 80-88982-42-1.

Koniec porozumenia – začiatok nedorozumenia? Publicistické texty v tzv. mladých demokraciách. In: Konec a začátek v jazyce a literatuře. Acta Universitatis Purkynianae. 71. Studia litteraria et linguistica. Red. D. Moldanová. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně 2001, s. 37 – 44. ISBN 80-7044-370-7.

The Problem of Commercialism and Communication in Non-state Radio Broadcasting. In: Filološki pregled (Filological Review), 2001, roč. 28, č. 1 – 2, s. 169 – 176.

Interview s... doc. PaedDr. Vladimír Patráš, CSc. In: Literaria, študentský časopis Univerzity Mateja Bela, 2001, roč. 1. (3.), č. 1, s. 8 – 10 (rozhovor s V. Patrášom).

2002

Interdisciplinárne kooperácie. 1. vyd. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela 2002. 103 s. ISBN 80-8055-684-9.

Ref.: Forróová, M.: Jazykovedný časopis, 2004, roč. 55, č. 1, s. 57 – 61.

Slovenský jazyk pre 5. ročník základných škôl. Učebnica. 2. diel. 3. vyd. Bratislava: Orbis Pictus Istropolitana 2002. 64 s. ISBN 80-7158-397-9 (vedúca autorského kolektívu E. Tibenská, spoluautori J. Sabol, M. Sedláková).

Slovenský jazyk pre 6. ročník základných škôl. Učebnica. 2. diel. 2. vyd. Bratislava: Orbis Pictus Istropolitana 2002. 64 s. ISBN 80-7158-394-4 (vedúca autorského kolektívu E. Tibenská, spoluautori J. Sabol, M. Sedláková).

Slovenský jazyk pre 7. ročník základných škôl. Učebnica. 1. diel. 2. vyd. Bratislava: Orbis Pictus Istropolitana 2002. 64 s. ISBN 80-7158-395-2 (vedúca autorského kolektívu E. Tibenská, spoluautori J. Kesselová, J. Sabol, M. Sedláková).

Ref.: Kašiarová, N.: Didaktická analýza učiva v príprave učiteľa slovenského jazyka na 2. stupni ZŠ. Pedagogické rozhľady, 2002, roč. 11, č. 3, s. 9 – 10.

Slovenský jazyk pre 8. ročník základných škôl. Učebnica. 2. diel. 1. vyd. Bratislava: Orbis Pictus Istropolitana 2002. 64 s. ISBN 80-7158-311-1. – 2. vyd. 2004. ISBN 80-7158-529-7 (vedúca autorského kolektívu E. Tibenská, spoluautori E. Frühaufová, J. Kesselová, J. Sabol, M. Sedláková).

„Chatmánia“ v internetovej tlači versus mediálna komunikačná kultúra? (Nad elektronickými stránkami slovenských a poľských periodík.) In: Tekst w mediach. Red. K. Michalewski. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego 2002, s. 163 – 184. ISBN 83-7171-506-4.

Ambície odborného štýlu v súčasnej interkultúrnej komunikácii. In: Odborná komunikácia v zjednotenej Európe. Zborník referátov z medzinárodného seminára, Banská Bystrica 2. – 3. októbra 2002. Ed. A. Ďuricová – V. Křečková. Praha –

Banská Bystrica: Jednota tlmočníkov a prekladateľov – Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela 2002, s. 76 – 83. ISBN 80-8055-693-8. [Publikované aj na rovnomennom CD – EAN 9788080556938].

- Lokálne hodnoty v medziľudskej komunikácii a v školskom vzdelávaní. [Lomenčík, J.: Regionalizmus – prostriedok komunikácie v škole. Banská Bystrica, Univerzita Mateja Bela – Filologická fakulta 2000. 112 s. ISBN 80-8055-411-0.] In: Pedagogické rozhlady, 2002, roč. 11, č. 3, s. 34 – 35 (rec.).
- Čechová, Marie. Komunikační a slohová výchova. Praha, Institut sociálních vztahů-nakladatelství 1998. 226 s. In: Stil, medjunarodni časopis za lingvistiku, 2002, roč. 1, s. 391 – 393 (rec.).
- Breznianske akordy. In: Chalupkovo Brezno v pamäti. 2. 35 rokov Chalupkovho Brezna. Brezno: Organizačný výbor Chalupkovho Brezna 2002, s. 33 – 34.

2003

- Politická komunikácia v slovenských mediálnych podmienkach na konci 90. rokov. In: Jazyk, médiá, politika. Ed. S. Čmejrková – J. Hoffmannová. Praha: Academia 2003, s. 174 – 216. ISBN 80-200-1034-3.**
- Slovenský jazyk pre 8. ročník základných škôl. Zbierka úloh. 1. vyd. Bratislava: Orbis Pictus Istropolitana 2003. 64 s. ISBN 80-7158-421-5. – 2. vyd. 2004. ISBN 80-7158-574-2 (vedúca autorského kolektívu E. Tibenská, spoluautori E. Frühaufová, J. Kesselová, J. Sabol, M. Sedláková).**
- Slovenský jazyk pre 9. ročník základných škôl. Učebnica. 1. diel. 1. vyd. Bratislava: Orbis Pictus Istropolitana 2003. 64 s. ISBN 80-7158-419-3. – 2. vyd. 2005. ISBN 80-7158-628-5 (vedúca autorského kolektívu E. Tibenská, spoluautori E. Frühaufová, J. Kesselová, J. Sabol, M. Sedláková).**
- Ref.: Sedláková, A.: Slovo o slove. Zborník Katedry slovenského jazyka a literatúry Pedagogickej fakulty Prešovskej univerzity. 10. Red. L. Sičáková. Prešov: Pedagogická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2004, s. 206 – 210. ISBN 80-8068-290-9.
- Inojazykové osobné mená v žurnalistickej komunikácii. In: Vlastné meno v komunikácii. 15. slovenská onomastická konferencia Bratislava 6. – 7. septembra 2002. Zborník referátov. Zost. P. Žigo – M. Majtán. 1. vyd. Bratislava: Veda 2003, s. 65 – 73. ISBN 80-224-0791-7.**
- Elektronicky sprostredkovaná komunikácia a novinový text. In: Komunikácia a text. Zborník materiálov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou organizovanej pri príležitosti životného jubilea doc. PhDr. Františka Ruščáka, CSc., v dňoch 15. – 16. novembra 2001 v Prešove. Ved. red. Z. Stanislavová. Prešov: Náuka 2003, s. 244 – 257, angl. res. s. 257. ISBN 80-89038-21-2.**
- Marketingový pôdorys jazykovej komunikácie v predvolebnom období (Markíza – Sito). In: Jazykovedný zápisník. Bulletin Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV, 17/18, 1998/1999, s. 41 – 43 (bez vročenia [2003]).
- Druhé banskobystrické stretnutie mladých filológov. (Recenzia 2. zborníka mladých filológov UMB v Banskej Bystrici.) In: Jazykovedný časopis, 2003, roč. 54, č. 1 – 2, s. 121 – 124 (rec.).
- Dnes je už informácií prebytok – treba ich selektovať. In: Universitas Matthiae Belii.

Spravodajca Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2003, roč. 10, č. 1, s. 11 – 12.
[Elektronická verzia:
www.rekt.umb.sk/test/index.php4?cat&res=800&target=sprav1_04#s12] (rozhovor).

2004

Komunikačný kanál verzus slovenčina? In: Slovenčina na začiatku 21. storočia. Na počesť profesora Ivora Ripku. Ed. M. Imrichová. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove – Fakulta humanitných a prírodných vied 2004, s. 143 – 149, angl. res. s. 149. ISBN 80-8068-271-2.

Kulturologické aspekty jazykovej komunikácie v elektronickom prostredí. In: Súčasná jazyková komunikácia v interdisciplinárnych súvislostiach. 5. medzinárodná konferencia o komunikácii, Banská Bystrica 3. – 4. 9. 2003. Ed. V. Patráš. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela 2004, s. 56 – 65. ISBN 80-8055-979-1.

Textový model v multimediálnom prostredí. In: Analytické sondy do textu. 1. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie dňa 20. 11. 2003 v Banskej Bystrici. Ved. red. I. Sedlák. Banská Bystrica: Filologická fakulta Univerzity Mateja Bela 2004, s. 5 – 16. ISBN 80-8055-944-9.

Predslov. In: Súčasná jazyková komunikácia v interdisciplinárnych súvislostiach. 5. medzinárodná konferencia o komunikácii, Banská Bystrica 3. – 4. 9. 2003. Ed. V. Patráš. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela 2004, s. 15 – 16. ISBN 80-8055-979-1. – Tamže: Preface (s. 17 – 18).

Doslov. In: Súčasná jazyková komunikácia v interdisciplinárnych súvislostiach. 5. medzinárodná konferencia o komunikácii, Banská Bystrica 3. – 4. 9. 2003. Ed. V. Patráš. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela 2004, s. 501 – 502. ISBN 80-8055-979-1. – Tamže: Epilogue (s. 503 – 504).

Človek v jazyku, jazyk v škole, škola v človeku. In: Milan Ligoš. Výberová personálna bibliografia. Ružomberok: Katolícka univerzita – Filozofická fakulta 2004, s. 5 – 6. ISBN 80-89039-86-3.

Nová monografia venovaná štýlu a štylistike. [Findra, J.: Štylistika slovenčiny. Martin, Osveta 2004. 232 s.] In: Jazykovedný časopis, 2004, roč. 55, č. 2, s. 136 – 140 (rec.).

Jazyky v európskom priestore ako interkultúrny a multidisciplinárny fenomén. [Acta linguistica. 5. Interkultúrna komunikácia. Ved. red. Ľ. Mešková. Banská Bystrica, Ekonomická fakulta UMB 2003. 154 s.] In: Filologická revue, 2004, roč. 7, č. 3, s. 57 – 61 (rec.).

Interkultúrna komunikácia ako multidisciplinárna záležitosť. [Acta linguistica. 5. Interkultúrna komunikácia. Ved. red. Ľ. Mešková. Banská Bystrica, Ekonomická fakulta UMB 2003. 154 s.] In: Acta Academica Karviniensia, 2004, roč. 10, č. 2, s. 169 – 173 (rec.).

Tretie vedecké jubileum prof. Jána Findru. Na jeho sedemdesiatku. In: Jazykovedný časopis, 2004, roč. 55, č. 1, s. 65 – 69.

2005

K rukopisnej verzii Jurkovičovej banskobystrickej epopoje. Poznámky upravovateľa. In: Dejiny kráľovského mesta Banská Bystrica. Na základe poverenia predstaviteľov mesta napísal v rokoch 1896 – 1922 Emil Jurkovič. Red. D. Jarina. Banská Bystrica: Občianske združenie Pribicer – 1. banskobystrická vzdelávacia a kultúrna spoločnosť pre Mesto Banská Bystrica 2005, s. 9 – 10. ISBN 80-969366-2-X.

Teoreticko-metodologické zdroje súčasných analýz diskurzu v interdisciplinárnych súvislostiach. In: *Współczesne analizy dyskurzu. Kognitywna analiza dyskurzu a inne metody badawcze.* Red. M. Krauz – S. Gajda. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego 2005, s. 21 – 29. ISBN 83-7338-216-X.

Podstata tzv. mediálnych amalgámov a ich funkcie v elektronicke sprostredkúvanej komunikácii. In: *Médiá a text.* Ed. J. Rusnák – M. Bočák. Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Prešovensis. Jazykovedný zborník. 17. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity 2005, s. 8 – 19. ISBN 80-8068-408-1.

Zvukové interferencie ako komplexná záležitosť. [Kráľová, Z.: Slovensko-anglická zvuková interferencia. Žilina, Žilinská univerzita – Fakulta prírodných vied 2005. 100 s. ISBN 83-7326-324-1.] In: *Filologická revue*, 2005, roč. 8, č. 1 – 2, s. 94 – 97 (rec.).

Pracovná komunikácia ako modelová záležitosť. [Skácel, J. – Sobčíková, J.: Interakční vzorce pracovní komunikace. Studia Oeconomica. Vědecké monografie Slezské univerzity v Opavě Obchodně podnikatelské fakulty v Karvině. Opava, Slezská univerzita v Opavě – Obchodně podnikatelská fakulta v Karvině 2004. 100 s. ISBN 80-7248-281-5.] In: *Ekonomika a spoločnosť. Journal of Economics and Social Research.* Vedecký časopis Ekonomickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela – Ekonomická fakulta 2005, s. 99 – 101. – Tamže: Súbor praktických návodov na pracovné komunikovanie. [Skácel, J. – Sobčíková, J.: Komunikační manuál pracovníka malé a střední firmy. Karviná, Slezská univerzita v Opavě – Obchodně podnikatelská fakulta v Karvině 2004. 84 s. ISBN 80-7248-282-3.] (s. 101 – 102) (rec.).

Findra, Ján: *Štylistika slovenčiny/Stylistics of the Slovak Language.* Martin, Vydavateľstvo Osveta, 2004. 232 s. ISBN 80-8063-142-5. In: *Stil, medzinárodný časopis za lingvistiku*, 2005, roč. 4, s. 405 – 409 (spoluautorka L. Urbancová) (rec.).

Človek v slove a slovo v človeku. In: *Verejná správa*, 2005, roč. 60, č. 21, s. 26 – 27. – Znovu publikované: *Človek v slove a slovo v človeku.* [elektronický zdroj] – www.civil.gov.sk/CASOPIS/2005/21/2126ho.htm.

Slovenské osobnosti o internete a informačných technológiách. In: www.osobnosti.sk/index.php?os=clanok&ided=810&view=a (anketa).

2006

E-ziny: hra, či e-štýl? In: *Komunikace – styl – text.* Ed. A. Jaklová. Sborník z mezinárodní lingvistické konference, České Budějovice 20. – 22. září 2005. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích – Filozofická fakulta, Ústav bohemistiky 2006, s. 41 – 48.

„Odležané texty“ na križovatke noriem: (cez priestor Jurkovičovej Banskó-Bystrickej epopeje). In: *Analytické sondy do textu. 2. ročník medzinárodnej vedeckej konferencie na Filologickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici.* Ed. H. Kubišová. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela 2006, s. 15 – 26.

The so called Glocalisation and Language Situation in Euroregions (an example of the Slovak Republic). In: *Czech and Slovak Culture and Science in International Context. 23rd World Congress of Czechoslovak Society of Arts and Sciences. University of South Bohemia České Budějovice, Czech Republic June 25 – July 2, 2006.* České Budějovice: Jihočeská univerzita 2006, s. 109.

2007

Poznámky k jazykovej kultúre a jej záujmovému areálu. In: *Sintaksička istraživanja* (dijachrono-sinchroni plan). Zost. J. Grković-Mejcor – V. Ružić – S. Pavlović. Novi Sad: Filozofski fakultet u Novom Sadu – Odsek za srpski jezik i lingvistiku 2007, s. 54 – 62. ISBN 978-86-802717-69-9.

Predvolebný billboard v mechanizme politickej persvázie. (Na príklade parlamentných volieb 2006 v Slovenskej republike.) In: *Mechanizmy perswazji i manipulacji*. Ed. G. Habrajska – A. Obrębska. Łódź: Wydawnictwo „Piktor“ 2007, s. 241 – 250.

Žánrové prieniky v internetovom novinárstve a tzv. (we)blogoslovenčina. In: *(Ko)médiá: monografia odborných a vedeckých štúdií*. Zost. K. Fichnová. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa 2007, s. 119 – 131. [Publikované aj na rovnomennom CD – EAN 9788080942137].

Politické strany a internetová predvolebná komunikácia (Slovensko 2006). In: *Zborník materiálov zo 6. medzinárodnej vedeckej konferencie o komunikácii Kontinuitné a diskontinuitné otázky jazykovej komunikácie*. Banská Bystrica 13. – 15. septembra 2006. Ed. P. Odaloš. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela 2007, s. 285 – 294. ISBN 978-80-8083-455-5.

V ústrety novým kontaktom (Zo zahraničnej cesty v Novom Sade). In: *Universitas Matthiae Belii*. Spravodajca Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2007, roč. 13, č. 5 (máj – jún 2007), s. 13. Publikované aj na: www.umb.sk (spoluautorky M. Kubealaková, I. Kuťová).

2008

Banska Bystrica: istorija i sovremenost'. 1. In: *Mecenat i mir. Literaturno-chudožestvennyj i kul'turologičeskij međunarodnyj žurnal*, 2008, č. 37, 38, 39, 40 (1. časť), s. 165 – 168.

Multimediálna prezentácia ako žáner? In: *Využitie informačných a komunikačných technológií v edukačnom procese*. Ed. J. Oravcová – Z. Vašašová. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela – Fakulta humanitných vied, 2008, s. 182 – 195.

O komunikačnej stránke e-prezentácií. In: *Analytické sondy do textu 3. Zborník príspevkov z 3. ročníka medzinárodnej konferencie Analytické sondy do textu, konanej v septembri 2007 na pôde Fakulty humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici*. Ed. E. Čulenová – L. György – I. Šuša. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela – Fakulta humanitných vied, 2008, s. 9 – 17.

Echo paradigmatickej zmeny a ďalšie výskumy bežnej komunikácie. In: *Jazyk a jazykoveda v pohybe. Na počesť Slavomíra Ondrejoviča*. Ed. S. Mislovičová. Bratislava: Veda, 2008, s. 83 – 90. ISBN 978-80-224-1026-7.

Ján Findra: Základné míľniky na ceste za univerzitou. Banská Bystrica, Univerzita Mateja Bela 2007. In: *Knižná revue*, 2007, roč. 18, č. 14 – 15 (2. 7. 2008), s. 11. Elektronická verzia:

http://www.litcentrum.sk/tmp/asset_cache/link/0000196121/kr_14-15_2008.pdf

Kniha o verbálnej komunikácii v súvislostiach. (Klincková, J.: *Verbálna komunikácia z pohľadu lingvist(i)ky*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela – Fakulta humanitných vied 2008. 155 s.). In: *Ekonomika a spoločnosť/Journal of Economics and Social Research*, 2008, roč. 9, č. 2, s. 190 – 191.

O komunikácii na medzinárodnej vedeckej konferencii v Karvinej. In: *Ekonomika a spoločnosť/Journal of Economics and Social Research*, 2008, roč. 9, č. 2, s. 174 – 186.

Redakčná činnosť

- Jazykovedný časopis, 1998, roč. 49 – 2008, roč. 59 (člen red. rady).
- Ludové noviny, 1990, roč. 1 – 1991, roč. 2 (vedúci jazykovej rubriky s P. Odalošom a A. Škapincovou).
- Všeobecné a špecifické otázky jazykovej komunikácie. Komunikáty z vedeckej konferencie konanej v Banskej Bystrici 3. – 5. septembra 1991. 1. – 2. diel. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta 1991. 338 s. (zostavovateľ, spoluzostavovateľ P. Odaloš).
- Sociolingvistické a psycholingvistické aspekty jazykovej komunikácie. Komunikáty z 2. medzinárodnej vedeckej konferencie konanej v Banskej Bystrici 6. – 8. 9. 1994. 1. – 2. diel. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela 1996. 214 + 224 s. (redaktor).
- Klincková, J. – Odaloš, P. – Patráš, V.: *Jazyk – komunikácia – spoločnosť*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela 1997. 118 s. (redaktor).
- Acta Universitatis Matthiae Belii. Zborník Fakulty humanitných vied UMB. Sekcia spoločenskovedná. 3. Banská Bystrica: Fakulta humanitných vied UMB 1999. 32 s. (spoluredaktor).
- Dubiny, J.: *Dotyky slova*. Banská Bystrica: Spektrum Grafik 2000. 238 s. (redaktor).
- Vladimír Patráš. Výberová personálna bibliografia. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela – Fakulta humanitných vied 2001. 64 s. ISBN 80-8055-512-5 (zostavovateľ).
- Ref.: Dolník, J.: *Jazykovedný časopis*, 2005, roč. 56, č. 2, s. 147 – 149.
- Súčasná jazyková komunikácia v interdisciplinárnych súvislostiach. 5. medzinárodná konferencia o komunikácii, Banská Bystrica 3. – 4. 9. 2003. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela 2004. 510 s. ISBN 80-8055-979-1 (editor).
- Dejiny kráľovského mesta Banská Bystrica. Na základe poverenia predstaviteľov mesta napísal v rokoch 1896 – 1922 Emil Jurkovič. Red. D. Jarina. Banská Bystrica: Občianske združenie Pribicer – 1. banskobystrická vzdelávacia a kultúrna spoločnosť pre Mesto Banská Bystrica 2005. 550 s. ISBN 80-969366-2-X (komplexná apretúra prelozenej slovenskej verzie).

Literatúra

ODALOŠ, Pavol: Výberová bibliografia prác členov Katedry slovenského jazyka Pedagogickej fakulty v Banskej Bystrici špecializovaných na slovakistiku. – In: *Všeobecné a špecifické otázky jazykovej komunikácie. Komunikáty z vedeckej konferencie v Banskej Bystrici 3. – 5. septembra 1991*. 2. diel. Red. P. Odaloš – V. Patráš. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta 1991, s. 329 – 331 (záznam prác V. Patráša za roky 1987 – 1990).

Vladimír Patráš. In: Dvonč, L.: *Slovenskí jazykovedci. Súborná personálna bibliografia slovenských slovakistov a slavistov (1986 – 1995)*. Bratislava: Veda 1998, s. 479 – 481 (súpis prác V. Patráša za roky 1987 – 1995).

Vladimír Patráš. Výberová personálna bibliografia. Zost. V. Patráš. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela – Fakulta humanitných vied 2001. 64 s. ISBN 80-8055-512-5.

Vladimír Patráš. In: Dvonč, L.: Slovenskí jazykovedci. Súborná personálna bibliografia slovenských slovakistov a slavistov (1996 – 2000). Bratislava: Veda 2003, s. 323 – 325. ISBN 80-224-0719-4 (súpis prác V. Patrása za roky 1996 – 2000).

Patráš, V. In: Prehľad publikácií z jazykovedy, literárnej vedy, etnológie a histórie za roky 1998 – 2002 (výber). Ed. P. Žeňuch. Bratislava: Slovenský komitét slavistov – Slavistický kabinet SAV 2003, s. 74 – 76. ISBN 80-968971-1-X.

Patráš Vladimír, univ. prof. PaedDr., CSc. In: Who is Who v Slovenskej republike. 3. vyd. Zug (Švajčiarsko): Who is Who Verlag 2006, s. 1040 – 1041. ISBN 3-7290-2257-8 (heslo).

Vladimír Patráš, univ. prof., PaedDr., CSc. In: www.osobnosti.sk.

Vladimír Patráš. In: Behýlová, J. – Smetanová, Y.: Slovenskí jazykovedci. Súborná personálna bibliografia slovenských slovakistov a slavistov (2001 – 2005). Bratislava: Veda 2009, s. 339 – 342. ISBN 80-224-0719-4.

S použitím záznamov Ladislava Dvonča zostavila Júlia Behýlová

PROFESOR FRANTIŠEK ČERMÁK JUBILUJE

Začiatkom roka 2010 sa akosi úplne nepozorovane priblížil k svojmu jubileu ďalší významný predstaviteľ modernej európskej lingvistiky PhDr. František Č e r m á k, DrSc., riaditeľ Ústavu Českého národného korpusu na Filozofickej fakulte Univerzity Karlovej v Prahe. Je to osobnosť, ktorá má významné kontakty a prepojenia aj s modernou slovenskou jazykovedou najmä v oblasti lexikológie, lexikografie a frazeológie, ako aj v korpusovom a metodologickom výkume.

Pripomeňme, že pražský rodák František Čermák (narodený 30. januára 1940) vyštudoval bohemistiku a anglistiku v r. 1962 a o rok neskôr aj holandistiku na Filozofickej fakulte KU. Po skončení sa zamestnal na svojej materskej fakulte, kde sa venoval koncepčne i aplikačne najprv výučbe češtiny ako cudzieho jazyka. Jeho študijné a vedecké záujmy boli však od začiatku mimoriadne široké a pestré. Ako žiak profesora Vladimíra Skaličku sa odborne venoval výskumu jazyka a jazykov z pohľadu značného množstva disciplín, ako to má dnes v programe tzv. integratívna lingvistika. Významné sú v tomto kontexte jeho teoretické a metodologické práce, ale aj práce z oblasti typológie, holandistiky a finistiky, lexikológie a lexikografie, frazeológie a idiomatiky, sémantiky, derivatológie, morfológie, korpusovej lingvistiky, v čom sa odrážajú aj jeho polyglotické schopnosti. F. Čermáka oddávna zaujal veľký počet konkrétnych jazykov sveta – okrem češtiny sa venoval germánskym jazykom, najmä holandčine a angličtine, škandinávskym jazykom, z nich predovšetkým zasa fínčine, ďalej slovanským, románskym i ďalším jazykom. O svojich schopnostiach a mimoriadnom polyglotizme presvedča už od začiatku svojej kariéry, no z mimolingvistických príčin mohol na vyššie méty pomýšľať až po roku 1989: kandidátsku dizertáciu obhájil v r. 1990, doktorát (DrSc.) získal v r. 1991 a hodnosť profesora mu bola udelená v r. 1994. V súčasnosti sa zameriava veľmi invenčne najmä na metodologické otázky jazykovedy a na korpusovú lingvistiku, ako aj na jej lexikografické aplikácie.

V r. 1994 sa nášmu jubilantovi podarilo spolu so svojimi pracovníkmi založiť spoločné pracovisko Ústav Českého národného korpusu na pražskej Filozofickej fakulte UK, ktorého cieľom bolo a doteraz ostáva budovať a rozvíjať Český národný korpus. Ten sa už dávnejšie stal

najväčšou databázou českého jazyka súčasnosti a predstavuje nenahraditeľný zdroj pre súčasné i budúce aktivity českej lexikografie a gramatického výskumu. Hojne sa využíva v domacom i zahraničnom výskume a má povest' popredného pracoviska svojho druhu v Európe. V rámci dobrých pracovných kontaktov podporoval v začiatkoch aj slovenský korpusový výskum, ktorý sa sústreďuje v Jazykovednom ústave E. Štúra SAV, a inšpiruje ho dodnes. V paralelnom Ústave Českého národného korpusu vychádzajú aj najnovšie rôzne originálne práce, pri ktorých je František Čermák spoluautorom a zvyčajne aj ich editorom. Sú to jednak rôzne slovníky, napr. *Frekvenčný slovník češtiny* (2004), *Frekvenčný slovník hovorovej češtiny* (2007), *Slovník Karla Čapka* (2007), *Slovník Bohumila Hrabala* (2009), *Štatistiky češtiny* (2009), a jednak viaceré monografie zo série *Studie z korpusové lingvistiky*.

Súpis publikačnej činnosti Františka Čermáka zahŕňa početné vysokoškolské učebné skriptá a knižné vydania. Sú to najmä slovníky, medzi ktorými dominuje viacväzbový *Slovník českej frazeológie a idiomatiky* (ocenený výročnou cenou ČSAV i cenou slovník roka), ďalej takisto ocenený *Nizozemsko-český slovník*, *Česko-fínsky a fínsko-český slovník* a ďalšie a ďalšie slovníky. František Čermák je, pravdaze, aj autorom iných knižných vydaní, napr. aj u nás dobre známej *Českej lexikológie*, ktorú napísal spolu s Josefom Filipcom (1985), a takisto u nás často využívaného *Manuálu lexikografie* (1998). Z teoretických a metodologických monografií spomeňme pomerne útle, ale veľmi inšpiratívne *Základy lingvistickej metodológie (Náčrt hlavných princípov na pozadí všeobecnej teórie vedy*, 1993, 1997), ďalej monografiu *Jazyk a jazykoveda* (1994, 1997, 2001), *Stručnú gramatiku fínčiny* (1982), ale publikoval aj ďalšie významné práce (štúdie a články), ktoré vyšli v domácich a zahraničných periodikách (vrátane slovenských). Je aj autorom veľkého počtu odborných recenzií zahraničných publikácií (zasa vrátane slovenských). V tomto kontexte spomeňme jeho brilantnú úvahu *Preskriptivizmus: variabilita vs. stabilita*, ktorú publikoval v bratislavskom zborníku *Iugi observatione* (2008). František Čermák je známy aj na domácej scéne publikovaním článkov o vzťahu štandardnej a "spisovnej" češtiny, má teda vyhranené postojie aj v tejto oblasti. Svoje predstavy o vlastnostiach dobrého slovníka demonštroval v analýzach slovenských lexikografických diel – *Krátkeho slovníka slovenského jazyka* (Slovo a slovesnosť, 1998) a 1. zväzku *Slovníka súčasného slovenského jazyka* (Slavia, 2009).

Dôležitou súčasťou diela prof. Františka Čermáka sú aj preklady klasických jazykovedných diel 20. storočia. Z dánčiny preložil známu prácu Luisa Hjelmsleva *O základoch teórie jazyka* (preklad vyšiel v r. 1972) a z francúzštiny jedno z najznámejších diel v dejinách lingvistiky *Kurz všeobecnej lingvistiky* Ferdinanda de Saussurea (3. vyd. 2007), za ktoré bol ocenený výročnou cenou nakladateľstva Odeon. F. Čermák tieto diela nielen preložil, ale aj vybavil rozsiahlym komentárom a bibliografiou. Mímoriadny z tohto pohľadu je predovšetkým Saussureov *Kurz*, v ktorom možno nájsť známe komentáre de Maura, ale aj jeho vlastné poznámky a komentáre, ako aj, samozrejme, bibliografiu a register. Tieto preklady s úžitkom využíva aj odborná lingvistická verejnosť na Slovensku. A nezabudnime ani na to, že František Čermák je jedným z editorov *Súborného diela Vladimíra Skaličku* (2004 – 2006), ktoré by mohlo byť aj inšpiráciou na vydanie súborných diel našich domácich klasikov (napr. diela Ľudovíta Nováka).

Náš jubilant je známy zároveň aj tým, že nezabúda ani na budúcnosť svojho odboru. Doteraz vedie rôzne doktorandské a asistentské kurzy a špecializované semináre pre domácich a zahraničných bohemistov a germanistov, ktorým prednáša lexikológiu, frazeológiu, sémantiku a základy lingvistiky. Tento jeho záujem sa odzrkadľuje aj v spolupráci s mladšími kolegami na viacerých lexikografických projektoch, účasťou v komisiách FF UK v odbore germanistiky, ma-

tematickej lingvistiky a ugrofinistiky. Mimoriadny je projekt tzv. paralelných korpusov, ktorý spracúva texty viac než 20 jazykov spárovaných s českými originálmi alebo prekladmi príslušných textov.

Dielo Františka Čermáka je pribojné, ale vo svojom celku pôsobí vzácnou vyváženou svojou teoretickou i praktickou zložkou. Svedčia o tom nielen jeho projekty, ktoré pripravuje koncepčne a potom vedie aj ich realizáciu, ale aj opisy jednotlivých jazykov, početné učebnice češtiny pre zahraničných študentov, *Stručná gramatika finčiny* (1982) a ďalšie. Niektoré knihy a štúdie Františka Čermáka vyšli aj v iných jazykoch, no o jeho významnosti svedčia i pozvania na prednášky a konzultácie na rôzne univerzity sveta, avšak, samozrejme, aj členstvo a vedúce posty v rôznych európskych korporáciách (napr. Euralex, Telri, Europhras a i.) a v redakčných radách zahraničných časopisov (*International Journal of Corpus Linguistics*, *Language Design* a i.). Od r. 1999 je členom Učenej spoločnosti Českej republiky.

Celkom nedávno (2009) prof. František Čermák zažiaril vydaním rozsiahleho štvorzväzkového viac ako 3500-stranového *Slovníka české frazeologie a idiomatiky*. Zdá sa, ako keby jeho energia a intelektuálne sily stále akcelerovali. Želáme preto tomuto obdivuhodnému autorovi, pedagógovi a intelektuálovi, ktorého záujmy ďaleko presahujú hranice lingvistiky, naďalej mnoho tvorivých síl a invencie, aby sa tento jeho vektor širil čo najdlhšie a aby mohol ďalej rozvíjať „svoje“ disciplíny a pestovať „svoje“ jazyky na prospech domácej, ale aj európskej (v tom aj slovenskej) lingvistiky.

Ad multos annos!

Slavomír Ondrejovič

XI. ZASADNUTIE MEDZINÁRODNEJ KOMISIE PRE SLOVANSKÚ SLOVOTVORBU PRI MEDZINÁRODNOM KOMITÉTE SLAVISTOV

24. – 26. marca 2009 zorganizovala Moskovská štátna univerzita M. V. Lomonosova v Moskve významné medzinárodné sympóziu *Славянские языки и культуры в современном мире*,¹ na ktorom sa zúčastnilo 352 hostí z 29 krajín (napr. z Ruskej federácie, Ukrajiny, Bieloruska, Poľska, Česka, Slovenska, Bulharska, Srbska, Slovinska, Chorvátska, Macedónska či západoeurópskych štátov, ba aj Ázie a Ameriky). Slovenskú republiku zastupovalo 18 účastníkov: Ján Čarnogurský (Bratislavská vysoká škola práva), Jana Pekarovičová, Ľubor Matejko (Filozofická fakulta Univerzity Komenského), Júlia Dudášová-Kriššáková, Miroslava Gavurová, Ján Gavura, Peter Karpinský, Anna Valcerová, Marta Vojteková (Filozofická fakulta Prešovskej univerzity), Dana Baláková (Filozofická fakulta Katolíckej univerzity, Ružomberok), Zdenka Gadušová, Eva Malá (Filozofická fakulta a Pedagogická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa, Nitra), Dagmar Podmaková (Kabinet divadla a filmu SAV, Bratislava), Dana Kršáková (Ústav slovenskej literatúry SAV, Bratislava), Mária Bátorová (Ústav svetovej literatúry SAV, Bratislava), Alexandra Jarošová, Nicol Janočková a Slavomír Ondrejovič (Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, Bratislava). Sympóziu bolo roz-

¹ Organizátori sympózia zriadili počas príprav tohto podujatia osobitnú internetovú stránku <http://www.philol.msu.ru/~slavmir2009/totals/>

delené do 13 tematických sekcií, v rámci ktorých sa riešili otázky jazykovej situácie a jazykovej politiky, gramatiky, slovtvorby, histórie, etymológie, dialektológie, lexikológie a lexikografie slovanských jazykov, ďalej postavenia slovanských jazykov v medzinárodnej komunikácii a v prostriedkoch masmediálnej komunikácie. Osobitná sekcia sa týkala teórie a metód vyučovania slovanských jazykov ako cudzích jazykov, jazykového obrazu sveta, slovanského umeleckému diskurzu či etnojazykových a etnokultúrnych problémov súčasnosti, ako aj postavenia macedónskeho jazyka, literatúry a kultúry v slavistickom kontexte.

Prvý deň patril otváracím príhovorom a okrúhlym stolom. Prítomných okrem iných privítal rektor Moskovskej štátnej univerzity M. V. Lomonosova prof. Viktor A. S a d o v n i č i j, DrSc., a dekanka filozofickej fakulty prof. Marina L. R e m ň o v a, DrSc. Na plenárnom zasadnutí vystúpil ako jeden z členov medzinárodného organizačného výboru sympózia a zároveň predseda Slovensko-ruskej spoločnosti JUDr. Ján Č a r n o g u r s k ý s referátom *Slovanské národy medzi vzájomnou solidaritou a členstvom v Európskej únii*.

Po otváracích príhovoroch nasledovali popoludňajšie rokovania za okrúhlymi stolmi. V rámci sympózia sa uskutočnilo zasadnutie dvoch komisií pri Medzinárodnom komitáte slavistov (MKS): Lexikologicko-lexikografickej komisie pri MKS a Komisie pre slovanskú slovtvorbu pri MKS. Novoprijatou členkou Lexikologicko-lexikografickej komisie pri MKS zo Slovenskej republiky sa stala Alexandra Jarošová (Bratislava). Pristavíme sa bližšie pri slovtvornej komisii a jej činnosti.²

Slovtvornej oblasti sa dotýkal osobitný okrúhly stôl *Diskusné otázky slovanskej slovtvorby a nominácie: vzťah domáce a prevzaté, úzus a tvorenie slov*, na ktorom sa diskutovalo o prehodnocovaní tradičných funkcií slovtvorby v súčasných slovanských jazykoch; o tom, aké sú perspektívy rozvíjania domácej slovtvorby; či sa slovanské slovtvorné systémy v súčasnosti obohacujú novými formantmi a slovtvornými spôsobmi a do akej miery hromadné lexikálne prevzatia vplývajú na typologický charakter slovanských jazykov.

Na rokovaní vystúpila ako prvá Ingeborg O h n h e i s e r (Innsbruck), ktorá sa na základe porovnania ruských a poľských slovníkov neologizmov zamýšľala nad prehodnocovaním vzťahu tradičných funkcií slovtvorby. Autorka uvažovala, či sa pri preberaní jednotiek z iných jazykov neupevňuje postavenie adaptačnej funkcie a či v ústnej komunikácii nezačína prevládať expresívna funkcia na úkor nominatívnej funkcie.

Úlohu neologizmov a okazionalizmov pri skúmaní zákonitostí slovtvorného systému zisťoval Igor S. U l u c h a n o v (Moskva) a okrem iného uviedol, že mnohé potenciálne jednotky sa niekedy v jazyku realizujú iba v rámci neologizmov alebo okazionalizmov, pričom práve tieto novotvary môžu signalizovať takú zákonitosť v systéme, ktorá nie je viditeľná pri

² V komisii pracuje 44 členov z Ruska, Poľska, Bieloruska, Ukrajiny, Nemecka, Rakúska, Francúzska, Bulharska, Bosny a Hercegoviny, Chorvátska, Slovinska, Macedónska, Srbska, Česka a Slovenska. Slovenskú republiku v komisii zastupujú Klára Buzássyová (Bratislava), Miloslava Sokolová (Prešov), Juraj Furdík (Prešov, † 2002). Správy o jednotlivých zasadaniach slovtvornej komisie publikovali napr. BUZÁSSYOVÁ, Klára: II. zasadnutie Medzinárodnej komisie pre výskum tvorenia slov slovanských jazykov pri Medzinárodnom komitáte slavistov. In: *Slavica Slovaca*, 1997, roč. 32, č. 2, s. 185 – 186; FURDÍK, Juraj: Súčasný stav výskumu slovanskej slovtvorby. In: *Slovenská reč*, 2001, roč. 66, č. 1, s. 52 – 56; BOZDĚCHOVÁ, Ivana: Deset konferencií Komisie pro slovanskou slovtvorbu při Mezinárodním komitétu slavistů. In: *Naše řeč*, 2008, roč. 91, č. 5, s. 260 – 266. Bližšie informácie o činnosti a členoch komisie prináša internetová stránka <http://ksl.mks.ap.siedlce.pl>

uzuálnych jednotkách. S rozširovaním slovotvorných prostriedkov počet potenciálnych jednotiek síce vzrastá, ale stupeň ich realizácie sa znižuje.

Predmetom vystúpenia Jevgenije A. K a r p i l o v s k e j (Kyjev) bola sémanticko-funkčná diferenciacia pôvodných a prevzatých slovotvorných zdrojov jazyka, napr. v ukrajinskom jazyku sa v dôsledku spoločenskej situácie začali sufixálne rozlišovať pomenovania typu majiteľ banky (*банкiр*) a zamestnanec banky (*банкивець*). Sémanticko-funkčnú diferenciaciu autorka ilustrovala aj na prevzatých základoch typu anglicizmu *шоу*, ktorý sa v ukrajinskom lexicóne využíva pri pomenovaní osôb, objektov a ich procesuálnych a neprocesuálnych príznakov (*шоу-балет, шоу-бізнесовий*).

Možnosti, funkcie a konkurenti slovotvorby v súčasnom ruskom jazyku zaujímali Jelenu V. P e t r u c h i n u (Moskva) podľa ktorej v posledných dvoch desaťročiach sa v ruskom jazyku znižuje počet odvodených slov s domácim koreňom a narastajú lexikálne prevzatia z iných jazykov. Napriek bohatým cudzojazyčným prevzatiam sa slovotvorné kategórie a typy v ruštine veľmi nenarúšajú, nemodifikujú a nedopĺňajú prevzatými derivačnými modelmi, no cudzojazyčné inovácie sa ľahko prispôsobujú ruskému slovotvornému systému. Stabilitu v derivačnom systéme zaručuje hniezdová a typová organizácia derivátov. Naopak, dynamickosť v slovotvornom systéme je zabezpečovaná napr. medzerovitosťou v tvorení niektorých typov a potenciálnou možnosťou ich dotvárania, asymetriou medzi formálnou a sémantickou štruktúrou derivátov, rozširovaním sémantiky motivovaných slov, nárastom dôležitosti analogickej derivácie. Podobne ako slovenčina, aj ruština sa vyrovnáva s dotváraním „módnych“ cudzích lexikálnych synonym k domácim jednotkám (*сервис – обслуживание*). Autorka si kladie otázku, či je v tejto rečovej praxi vôbec reálne vybudovať terminológiu jednotlivých odborov, ktorá by bola postavená na termínoch vytvorených z ruských koreňov (*бонус – дополнительное вознаграждение*).

Maxim A. K r o n g a u z (Moskva) sa zaoberal slovotvornými a sémantickými typmi sekundárnej nominácie typu angl. *ICQ – аська, мерседес – мерин*. Tento jav sa dotýka homonymie, osobnej sféry hovoriaceho, jazykovej hry, lexikálnych prevzatí, vlastného mena a pod.

Druhý rokovací deň prebiehal v rámci sekcie *Nové javy v slovanskej slovotvorbe: systém a fungovanie*. Na úvod predniesla referát Jelena S. Kubriakova (Moskva), v ktorom pozorovala reálne podmienky vzniku odvodených slov v texte, čo si podľa nej vyžaduje spresniť sémantiku novoutvorených slov v závislosti od ich výskytu s inými jazykovými jednotkami. Túto procedúru autorka nazvala synchronnou rekonštrukciou slovotvorného aktu a pristavila sa pri jednotlivých typoch analógie a jej úlohe v súčasnej slovotvorbe.

O vplyve jazykového purizmu na rozvoj domáceho slovotvorného systému v bieloruskom jazyku prednášal predseda slovotvornej komisie Alexandr A. L u k a š a n e c (Minsk). Tieto nacionalizačné tendencie sú dôsledkom historického pôsobenia susedných jazykov (ruštiny a poľštiny) na bieloruštinu a prejavujú sa napr. výberom slovotvorných prostriedkov národného jazyka (bielorus. *чыта-ч* namiesto rus. *чита-тель*), výskytom slovotvornej synonymie a dubletnosti, konkurenciou slovotvorných prostriedkov a spôsobov (*далькажык* namiesto *мабільнік*), sémantickou a štylistickou diferenciaciou slovotvorných prostriedkov.

Na tendenciu k jazykovej ekonómii ako faktora dynamiky spisovnej normy v slovanských jazykoch sa zamerala Galina P. N e š č i m e n k o (Moskva). Jazyková ekonómia súvisí so zmenou normatívneho základu spisovného jazyka – normatívnu úlohu strácajú texty ume-

leckej literatúry a naopak, normatívnosť sa posilňuje v textoch internetovej komunikácie, v ktorých prevláda výrazný hovorový prvok. S tým súvisí univerbizácia a verbalizácia substantív či vzťahových adjektív (porov. čes. *zprehlednit rozložení sil*). Oslabujú sa staršie slovtvorné modely, vytvárajú sa nové derivačné vzťahy. Tieto procesy sa v slovanských jazykoch realizujú v rozličnej miere a rozdielnym tempom. Autorka rozlišuje nomináciu so zreteľnou sémantickou kondenzáciou, ktorú sprevádza štruktúrna modifikácia (pri univerbizácii) a nomináciu so skrytou sémantickou kondenzáciou bez štruktúrnej modifikácie (napr. pri polysémii) alebo nomináciu s rôznymi odseknutiami, trunkáciou štruktúry slova (napr. využitie abreviatúr).

Alicja Na g ó r k o (Berlín) sa zaoberala ikonickosťou a motiváciou v slovtvorbe v konfrontačnom pohľade poľština – nemčina. Ikonickosť, majúca svoje miesto predovšetkým v kognitívnej lingvistiky, sa v jazyku prejavuje napr. pri onomatopojach a ich derivátoch (poľ. *tup tup* → *tupotać* → *tupot*). Základným prvkom ikonickosti je metafora (napr. pri slovtvorných similitívach typu čes. *koženka, kahanec, vidlička*), porovnanie (*po bratsky, otčim, elipsoid*) či metonymia (poľ. miesto – skupina: *gazeta* – „skupina ľudí pracujúcich v novinách“).

Julija Ba l t o v a (Sofia) sa venovala otázke odlišenia menných prefixov od prvých častí kompozít (typ *анти-, квази-, радио-*) a vzťahu medzi kompozitom a analytickým spojením adjektív a substantív. Predmetom vystúpenia Oľgy P. Je r m a k o v e j (Kaluga) boli korene s derivačne zviazanými významami. Ide o jeden typ viazaných koreňov (základov), ktoré existujú aj samostatne, ale už v inom význame, napr. *-глагол-*: *разглагольствовать*. Z dynamického modelu jazykového úzu podľa Ronalda Langackera (1988) a teórie konceptuálnej integrácie Gillesa Fauconniera a Marka Turnera (2002) vychádzala vo svojom referáte Krystyna Wa s z a k o w a (Varšava). Tieto metodologické základy pomohli autorke opísať, ako účastníci rozhovoru interpretujú kontextuálne slovtvorné inovácie. Autorka predstavila mechanizmy vzniku slovtvorných štruktúr ako zjednotenia dvoch mentálnych priestorov a určitých fonologických foriem, a tiež nové kognitívne domény, nové vyčlenené segmenty so slovtvornou funkciou. Rajna D r a g i ć e v i ć (Belehrad) prezentovala *Sémanticko-derivačný slovník srbského jazyka* (1. diel 2003, 2. diel 2005), ktorý zatiaľ obsahuje slovtvorné hniezda lexém vzťahujúcich sa na človeka (časti tela, orgány, psychofyzické stavy a pod.). Branko To š o v i ć (Graz) porovnával divergentné slovtvorné procesy v srbskom, chorvátskom a bosnianskom jazyku. Kým srbská slovtvorba sa nevyhýba odvodzovaniu od cudzích slov, chorvátska slovtvorba je pod silným puristickým tlakom a usiluje sa odstrániť srbizmy, bosnian-sky jazyk sa snaží dokázať svoju samostatnosť, no v mnohom sa inšpiruje chorvátskym jazykom. Osobitosti slovinskej okázionalnej slovtvorby analyzovala Irena Stramljič Breznik (Maribor).

Popoludňajší blok otvoril Gennadij A. Ni k o l a j e v (Kazaň) príspevkom *Aktívne procesy v súčasnej ruskej slovtvorbe*. Za aktívne považuje autor konfixáciu, medzistupňovú deriváciu, nulovú sufixáciu od sloviac (typ *доскок*), dekonfixáciu a kontaminovanú slovtvorbu typu *газовый автомобиль* → *газомобиль*. Konfrontačný charakter mal referát spoluautoriek Jeleny A. Ze m s k e j (Moskva) a Zofie Ru d n i k -K a r w a t o w e j (Varšava), ktorý bol zameraný na tzv. analytické modely typu rus. *рок-движение*, poľ. *euroentuzjasta*, ktoré sa prostredníctvom elektronických médií rozširujú z terminologickej oblasti do neoficiálnej sféry. Otázka zaradenia čistých kompozít k analytickému alebo polysyntetickému typu a charakteristika konštrukcií typu bulh. *рокконцерт, антиспин кампания*; rus. *бизнес-клуб*; čes. *technoyut-*

mus, DVD prehrávač/DVD-prehrávač zaujala Cvetanku Avramovu (Sofia). Krystyna Kleszcowa (Katovice) uvažovala o „pozitívnych jazykových chybách“, ktoré síce narušajú existujúce jazykové pravidlo, no ich opakovaný výskyt môže viesť v konečnom dôsledku k nahradeniu tohto jazykového pravidla novým, a teda k určitej jazykovej inovácii. „Jazykové chyby“ a pochybnosti o správnosti dokladala autorka napr. problémom tvorenia obyvateľských názvov v poľštine (*Londýn – londyńczyk* alebo *londynianin?*); podobný problém môžeme nájsť aj v slovenskom jazykovom prostredí. Ivana Bozděchová (Praha) sa zamerala na internacionalizačnú tendenciu v odbornej sfére v češtine, ktorá sa prejavuje napr. nárastom kompozičného tvorenia a hybridnosťou v lexike, čím vplýva na typologický charakter jazyka – posilňovanie aglutinačnosti a analytickosti. Valentina N. Vinogradova (Moskva) skúmala básnickú slovtvorbu ako faktor inovácií v jazyku. Elena I. Koriakowcowa (Siedlce) sa venovala porovnaniu ruských, poľských a českých nomina abstracta, a to slovtvorným typom: 1. modálne abstraktá so sufixom *-ость, -ość, -ost* a s významom pasívnej hypotetickej a aktívnej potenciálnej procesualnosti (*наблюдаемость, kontrolowalność, servi-sovateľnosť*); 2. denominálne abstraktá so sufixom *-изация, -izacja, -izace* (*символизация, symbolizacja, symbolizace*); 3. univerby so sufixom *-лка/-овка, -ka/-ówka, -ka/-ovka* (*развивалка „rozvíjacia hra“, przygodówka „hra, ktorej obsahom je viacnásobné dobrodružstvo“, stresovka „stresová situácia“*). Zákonitosti zapájania lexikálnych prevzatí do lexikálneho systému v slovanských jazykoch a ich účasť na derivačných procesoch v pozícii motívantov tematizovala Vasilka Rađeva (Sofia). Veľký počet slovtvorných homoným v srbskom jazyku, na vzniku ktorých sa výrazne podieľa univerbizácia, konštatoval Božo Ćorić (Belehrad). Renate Belentschikow (Magdeburg) na lexikografickom materiáli súčasného ruského jazyka a elektronických korpusov analyzovala paradigmatické vzťahy sloviess s prefixom *об-* a *о-*, ktoré môžu vystupovať ako fonetické varianty, slovtvorné synonymické páry alebo lexémy s rozdielnym významom. Lexikálne inovácie pri prefixálnych slovesách v slovenčine skúmala z gramatického (slovesný vid, spôsob slovesného deja, pasívum), štruktúrneho (významové posuny a prenosy) a pragmatického hľadiska Nicol Janočková (Bratislava), pričom vychádzala zo štyroch základných funkcií slovtvornej motivácie vyčlenených Jurajom Furdíkom (1984, 2004): systemizačnej, integračnej, kondenzačnej a adaptačnej funkcie.

Posledný rokovací deň bol venovaný slovtvorbe v podsystemoch slovanských jazykov. Nikolaj D. Golov (Kemerovo) sa zamýšľal nad veľkými možnosťami internetu ako zdroja potenciálnych slov, ktoré ešte nie sú zachytené lexikograficky. Vasilij V. Chimič (Petrohrad) sa venoval modifikačnej slovtvorbe, pri ktorej rozlišuje logické deriváty (menia signifikantný obsah motivovaného slova, napr. rod, veľkosť, podradenosť) a emocionálno-expressívne deriváty (zmena sa týka intenzívnosti, expresívnosti a kolokviálnosti). Otázku, či ide o chaos, slovtvornú jazykovú kreativitu alebo asociatívny nárast stabilizovaných stereotypov v ruskom jazyku na príklade rôznorodých reklamných názvov riešila Ludmila A. Arajeva (Kemerovo). Ruské grafoderiváty (napr. *Еюкна „eurookná“*) podrobila dôkladnej analýze Tatjana V. Popova (Jekaterinburg). Stupeň lexikalizácie potenciálnych, resp. okazionálnych slov a ich ne/zaradenie do normatívneho plánu jazyka sa pokúsila experimentálne zistiť Natalija B. Lebedeva (Kemerovo). Špecifiká nárečovej slovtvorby (napr. absencia skratiek, kompozít či internacionalizmov) a narastajúce rozdiely v porovnaní s tvorením slov v spisovnom jazyku sledoval Jerzy Sierocki (Poznaň). Derivačné mechanizmy v ruských dialektoch analyzoval metódou kognitívneho modelovania slovtvorného systému Michail A.

O s a d ě i j (Kemerovo). Na sociolektickú slovotvorbu, konkrétne na argot, sa sústredila Jelena G. L u k a š a n e c (Minsk). Autorka rozlišovala „vnútroargotické“ a „mimoargotické“ deriváty a konštatovala pri nich posuny od mutácie k transpozícii (*холодить* → *холодилка*) a od mutácie k modifikácii (*кожа* → *кожевич*).

Na záverečnom plenárnom rokovaní, ktoré zavŕšilo trojdňové sympóziu vystúpili ešte štyria účastníci: Viktor M. Š a k l e i n (Moskva) prednášal o kultúrno-historickom vplyve poľského a ruského jazyka na ukrajinský jazyk; Natalija V. U f i m c e v a (Moskva) upriamila pozornosť na odraz kultúry v jazykovom vedomí bieloruského, bulharského, poľského, ruského a ukrajinského jazyka; Ingeborg O h n h e i s e r (Innsbruck) predstavila výsledky zrealizovaných medzinárodných projektov pod vedením Stanislaw Gajdu: *Najnowsze dzieje języków słowiańskich 1996 – 2001*; *Komparacja systemów i funkcjonowania współczesnych języków słowiańskich* – v rámci tohto projektu vyšli 3 porovnávacie monografie: *Словообразование/номинация* (Ohnheiser, 2003), *Фонетика/фонология* (Sawicka, 2007) a *Фразеология* (Mokijenko – Walter, 2008); Galina A. B o g a t o v a (Rusko) sa venovala významnému slavistovi Olegovi N. Trubačovovi.

Okrem spomenutých referátov zaznelo v Moskve ešte viacero príspevkov so slovotvornou tematikou, ktoré sme však z časových a priestorových dôvodov nemohli na takom obrovskom podujatí fyzicky absolvovať. Organizátori sympózia zostavili pre účastníkov podujatia zborník stručných anotácií všetkých prihlásených referátov pod názvom *Труды и материалы*. Komisia pre slovanskú slovotvorbu pri MKS plánuje vydať aj osobitný zborník príspevkov z vlastnej sekcie. Počas zasadnutia slovotvornej komisie sa riešili organizačné otázky a bol prijatý návrh, aby sa nasledujúce XII. zasadnutie v roku 2010 konalo v Kyjeve a XIII. zasadnutie v roku 2011 v Poznani.

Všetkým organizátorom celého sympózia, za slovotvornú sekciu predovšetkým prof. Jeleny V. Petruchine (Moskva) a prof. Ingeborg Ohnheiser (Innsbruck), patrí veľké poďakovanie za hladký a úspešný priebeh celého podujatia.

Nicol Janočková

MENNÝ REGISTER / INDEX OF NAMES

- Abercrombie, D. 35, 37, 39, 48
 Al-[°]Ālamī, A. R. 76
 Al-Asad, N. al-Dīn. 75
 Al-Ġāḥiḏ, 161, 165
 Al-Džarima, [°]A. 165
 Al-Ḥāḡḡ Šāliḥ, [°]A. 82
 Aal-Ḥalīl, 161
 Al-Jāziġī, I. 81
 Al-Kasā[°]Ṭho, [°]A. 80
 Al-Madanī, [°]A. R. 79
 Al-Qur ṭubī, I. M. 164, 165
 Al-Šabībī, , M. R. 160
 Al-Ṭaḥṭāwī, R. 164, 165
 Al-Tāzī, [°]A. 80
 Altman, G. 127
 Amīn, M. 164, 165
 Andersenová, E. S. 180
 Arajeva, L. A. 233
 Auld, W. 197
 Avramova, C. 233
 Baláková, D. 229
 Baltova, J. 232
 Banášová, M. 120
 Bartoněk, A. 89, 187
 Baschewova, E. 121
 Batesová, E. 176
 Bátorová, M. 229
 Bauer, J. 134 – 138, 140
 Bažil, M. 117
 Beckman, M. E. 43
 Beer, A. 89
 Beermann, E. 191, 193, 194
 Behýlová, J. 98 – 114, 200 – 209, 212 – 227
 Belentschikow, R. 233
 Bell-Berti, F. 36, 45
 Benguerel, A. 35, 42, 44, 45
 Benko, V. 121, 169, 170
 Binšarīfa, M. 80
 Blanár, V. 24, 25, 128, 155 – 158
 Blanke, D. 191 – 198
 Blažek, V. 185 – 190
 Bloomová, L. 175
 Blumstein, S. 38
 Bogatova, G. A. 234
 Bogoczová, I. 115
 Bolinger, D. 89
 Bónová, I. 175, 178
 Borovičková, B. 35, 38
 Bosák, J. 28, 125 – 130, 184, 199 – 114
 Bowermanová, M. 175
 Bozděchová, I. 230, 233
 Breiteneder, E. 119
 Brendler, A. 155
 Brendler, S. 155
 Breznik, I. S. 232
 Brieška, M. 75 – 86, 159 – 168
 Brosnahan, L. F. 38
 Bronstein, A. J. 49
 Browman, C. 35, 43, 45
 Brückner, A. 137, 138
 Budovičová, V. 127
 Buffa, F. 29
 Buhofer, A. H. 119
 Buzássyová, K. 17, 19, 25, 128, 230
 Buzássyová L. 89 – 92, 185 – 190
 Bybee, J. 40, 116
 Byrd, D. 43
 Carney, P. 35
 Carrell, J. 38, 48
 Clark, J. 48
 Clements, G. N. 42
 Clumeck, H. 39
 Cmorej, P. 57 – 74
 Coleman, J. 40, 48
 Comrie, B. 116
 Cooper, F. S. 38
 Cortenay, J. B. de 193

- Couturat, L. 193
Cowan, H. A. 35, 42, 44, 45
Croft, W. 116
Czambel, S. 200
Čorić, B. 233
Čarnogurský, J. 229, 230
Černý, J. 93
Čermák, J. 115, 117, 120, 227 – 229
Čmejková, S. 117
Dahl, Ö. 141
Đajf, Š. 163, 164
Daneš, F. 88
Daniloff, R. G. 38 – 39, 40, 42, 44, 46, 48, 49
Davis, L. M. 47
De Jong, K. 43
Delattre, P. 38
Diehl, R. L. 47, 50
Dobrovoľskij, D. 118
Dokulil, M. 18, 115
Dolník, J. 3 – 12, 18, 19, 123, 124, 128, 131, 134, 139
Dragičević, R. 232
Drezen, E. 193
Dudášová-Kriššáková, J. 229
Đurčo, P. 11
Đurovič, L. 200
Dušková, L. 116
Dvonč, L. 127, 129, 169, 170
Dvončová, J. 35
Eichler, E. 157
Ellis, L. 35
Erhart, A. 89 – 92
Farnetani, E. 35, 36, 38, 39, 45, 49
Fauconnier, G. 232
Filipović, R. 183
Findra, J. 128, 210
Firbas, J. 89
Flemming, E. 45
Fowler, C. A. 36, 43
Frajha, A. 160, 162, 163
Fück, J. 80
Furdík, J. 13, 17-23, 25-30, 95, 115, 128, 182, 184, 230, 233
Āabarī, Š. 76
Gadušová, Z. 229
Gajda, S. 129
Āannī, I. 161
Gavura, J. 229
Gavurová, M. 229
Gay, T. 35, 44, 46
Gebauer, J. 134, 140
Gedeon, R. 128
Gerschner, R. 189
Giger, M. 131
Givón, T. 131
Goldsmith, J. 42
Goldstein, L. 36, 43, 45
Golev, N. D. 233
Gouws, R. H. 120
Green, H. 38
Greenberg, J. H. 116, 127
Gussenhoven, C. 37, 45, 46
Habovštiak, A. 126
Habovštiaková, K. 126
Hála, B. 38, 48
Ḥalifa, °A. 76
Halle, M. 39, 42
Hammarberg, R. E. 38 – 39, 40, 42, 44, 46 – 49
Hansack, E. 156
Hansen, B. 131, 137
Hanzlíčková, A. 120
Hardcastle, W. 35
Harris, K. S. 45
Harris, Z. 12,
Hašanová, J. 169 – 172
Haspelmath, M. 116
Hawkins, S. 48
Heine, B. 131 – 133, 141, 142
Henke, W. 42, 44
Herdan, G. 127

- Hirose, H. 39
 Hjelmslev, L. 91, 228
 Hockett, Ch. F. 37
 Hoffmannová, J. 116
 Holeš, J. 93
 Hollós, Z. 118
 Homolová, J. 118 – 122
 Horák, E. 129
 Horálek, K. 114 – 116
 Horecký, J. 28, 47, 95, 126, 127
 Horňáková, K. 174
 Hoskovec, T. 115
 Hrbáček, J. 26
 Humboldt, W. von 193
 Hura, S. L. 47, 50
 Hırsajn, T. 161, 162, 165
 Hymes, D. 47
 Chejne, A. G., 166, 168
 Chimik, V. V. 233
 Chistovich, L. A. 42
 Cho, T. 41
 Chomsky, N. 39, 42, 127, 175
 ibn Ḥamīs, °A. A. 85
 °Īsā, A. 76
 Ingrama, D. 178
 Isačenko, A. V. 35, 38, 126
 Ivanová, M. 131, 136 – 139
 Jacobs, H. 37, 45, 46
 Jakobson, R. 93, 114
 Janočková, N. 131, 229 – 234
 Jarošová, A. 120, 229, 230
 Jermakova, O. P. 232
 Jesenšek, V. 118, 122
 Jespersen, O. 192, 193
 Johnson, K. 35, 42, 45
 Jones, D. 35 – 38, 49
 Jun, S. 43
 Kačala, J. 8
 Kadlec, J. 93
 Kany, W. 156
 Kapalková, S. 174, 175, 177, 178
 Karpilovska, J. A. 231
 Karpinský, P. 229
 Keating, P. A. 45, 46
 Kesselová, J. 174, 175, 177
 Kišová, J. 182 – 185
 Klemensiewicz, Z. 135, 140
 Kleszcowa, K. 233
 Klincková, J. 209 – 212
 Klingenschmitt, G. 188, 189
 Kohler, K. 47, 50
 Kopp, G. 38
 Koriakowcewa, E. I. 233
 Košecký, S. 191 – 198
 Kořenský, J. 122 – 124
 Kořínek, J. M. 89, 126
 Kostolanský, E. 169, 170
 Kotulič, I. 126
 Kozhevnikov, V. A. 42
 Körner, S. 88
 Krajčovič, R. 134 – 136, 140
 Krakovský, M. 166
 Krakow, R. A. 36, 45
 Král, Á. 35, 37, 38, 43, 46 – 48, 96, 128
 Kraus, K. 119
 Krause, E. 196
 Krausová, N. 57
 Krčmová, M. 35
 Krongauz, M. A. 231
 Kršáková, D. 229
 Krško, J. 24
 Krupa, V. 127
 Křížková, H. 136, 137
 Kubiček, T. 117
 Kubriakova, J. S. 231
 Kuryłowicz, J. 155
 Kuteva, T. 132, 133, 141
 Kühnert, B. 41, 50
 Labov, W. 40, 87
 Lacerda, A. de 35, 38
 Ladefoged, P. 38, 41, 46
 Laheyová, M. 175

Lakoff, G. 127
 Langacker, R. 232
 Langendonck, W. van 155, 156
 Lamprecht, A. 134 – 138, 140
 Laver, J. 38, 46
 Leau, L. 193
 Lebedeva, N. B. 233
 Lee, S. 43
 Lehr-Splawiński, T. 135, 140
 Leibniz, W. 193
 Lemeškin, I. 116
 Leška, O. 114
 Liberman, A. M. 38
 Lindau, M. 46
 Lindblom, B. 39, 47, 50
 Liptáková, Ľ. 23, 30, 31
 Local, J. 48
 Löfqvist, A. 36
 Lubker, J. 44, 46
 Ludvíkovský, J. 89
 Lukašanec, A. A. 231,
 Lukašanec, J. G. 234
 Lyons, J. 127
 Machek, V. 89, 136 – 138
 Majchráková, D. 118 – 122
 Majtán, M. 24
 Malá, E. 229
 Maláč, V. 35, 38
 Malécot, A. 39
 Malmberg, B. 35, 38, 49
 Manuel, S. 41
 Martinet, A. 37, 192
 Masár, I. 28
 Matejko, Ľ. 229
 Mathesius, V. 91
 Meillet, A. 132
 Meiser, G. 188 – 190
 Menzerath, P. 35, 38
 Miko, F. 3, 126, 127
 Mikulajová, M. 174, 175
 Mirčev, K. 141
 Mitter, P. 145 – 153
 Mlacek, J. 21, 23, 24, 128, 134
 Molčanová, M. 23
 Moll, K. 35
 Múcsková, G. 131 – 144
 Murtād, °A. 76
 Muštafā, I. 164
 Nagórko, A. 19, 232
 Nakonečný, M. 3
 Neščimenko, G. P. 231
 Nāšifa, Ḥ 164, 165
 Nida, E. A. 127
 Nigro, G. N. 38
 Nikolajev, G. A. 232
 Nolan, F. 41, 42, 47, 48, 50
 Novák, Ľ. 114, 115, 126
 Nováková, J. 114, 116, 117
 Novotný, F. 89
 Odaloš, P. 28
 Ohala, J. J. 36, 38, 47, 49, 50
 Ohnesorg, K. 179
 Ohnheiser, I. 230, 234
 Ološtiak, M. 13 – 34, 114 – 117, 174 –
 182, 182 – 185
 Ondráčková, Z. 27, 174, 179
 Ondrejovič, S. 22, 87 – 89, 128, 199 –
 200, 227 – 229
 Ondruš, Š. 96, 126, 129
 Opavská, Z. 26
 Oravec, J. 126, 127, 129, 170, 171
 Orgoňová, O. 122, 123, 180
 Ortega y Gasset, J. 12
 Osadčij, M. A. 234
 Ostwald, W. 191, 193
 Öhman, S. 35
 Páleš, E. 169
 Palková, Z. 49
 Pastyřík, S. 24
 Patráš, V. 209 – 227
 Pauliny, E. 35, 37, 126, 170
 Pavlík, R. 35 – 56

- Peano, G. 193
 Peirce, Ch. S. 57, 61
 Pekarovičová, J. 229
 Peperkamp, S. 46, 50
 Petkov, P. 118
 Petkova-Kessanlis, M. 121
 Petruchina, J. V. 231, 234
 Piaget, J. 175
 Pierrehumbert, J. B. 45
 Pinker, S. 175
 Podmaková, D. 229
 Polívka, J. 125
 Popova, T. V. 233
 Potter, R. 38
 Quasthoff, U. 119
 Radeva, V. 233
 Recasens, D. 46
 Rechzieglová, A. 35, 48, 49
 Reichan, J. 29
 Remňova, M. L. 230
 Repp, B. H. 50
 Ripka, I. 128
 Roca, I. 35, 42
 Rudnik-Karwatowa, Z. 232
 Rūhī al-Fajṣal, S. 159, 160, 166, 167
 Ružička, R. 126, 127
 Rybák, J. 129
 Sabol, J. 35, 37, 38, 45 – 48, 95 – 97, 115, 128, 169
 Saʿd Allāh, A. 84
 Sadovničij, V. A. 230
 Saltzman, E. 36, 43
 Sapir, E. 48
 Saussure, F. de 61, 64, 67, 228
 Schultzová, O. 46
 Sedláková M. 95 – 97
 Sekvent, K. 57 – 74
 Sgall, P. 91
 Schendl, H. 132, 137
 Schuchardt, H. 193
 Sierociuk, J. 29, 233
 Sihler, A. L. 188 – 190
 Sisák, L. 27
 Skalička, V. 91, 114, 117, 126, 227
 Skaličková, A. 35
 Skinner, B. F. 175
 Sládek, O. 117
 Slančová, D. 27, 87 – 89, 174 – 176, 181
 Smiešková, E. 23
 Smrek, J. 87
 Sokolová, M. 18, 169 – 174, 230
 Solé, M. 39, 47, 48
 Sommerstein, A. H. 37
 Stehlíková, E. 117
 Steiner, M. 117
 Stevens, K. N. 38
 Steyer, K. 119
 Stiebitz, F. 89
 Straka, J. 93
 Superanskaja, A. V. 156
 Šafárik, P. J. 93
 Šaklein, V. M. 234
 Šalingová, M. 126
 Šarandin, A. 118
 Šlosar, D. 134 – 138, 140
 Šmilauer, V. 125
 Šrámek, R. 157
 Štolc, J. 135, 170
 Štraus, F. 96
 Tagliamonte, S. 137
 Tajmūr, M. 75
 Taylor, J. R. 40
 Taylor, T. J. 12
 Tibenská, E. 97
 Tiffany, W. R. 38, 48
 Tichonov, A. 18
 Tomasello, M. 176
 Toolan, M. 12
 Tošović, B. 232
 Trudgill, P. 88
 Trost, P. 89, 114, 115

Trubačov, O. N. 234
Trubeckoj, N. S. 93, 126
Turner, M. 232
Ufimceva, N. V. 234
Uluchanov, I. S. 230
Urbańczyk, S. 135, 140
Urbanová, D. 185 – 190
Urbanová, L. 48, 116
Ushijima, T. 39
Vachek, V. 38, 114, 116
Valcerová, A. 229
Vasiljev, I. 117
Vážný, V. 127
Večerka, R. 89
Vinogradov, V. N. 233
Vlček, J. 125
Vodička, F. 114, 117
Vojteková, M. 229
Vrbinc, A. 121
Vrbinc, M. 121
Vužňáková, K. 28
Vygotsky, L. S. 176
Vykypěl, B. 89 – 92, 116
Waszakowa, K. 232
Webb, Ch. 46, 50
Weber, A. 35
Whalen, D. H. 38
Wiegand, H. E. 118
Wood, S. 38, 39, 44
Wright, R. 45
Wurzel, 9
Wüster, E. 191, 193, 194, 196
Yallop, C. 48
Zajacová, S. 174, 180
Zakarija, F. 167
Zamenhof, L. L. 191, 197
Zemskaja, E. A. 25, 232
Zima, J. 26
Zipf, G. K. 48
Zgusta, L. 93
Zimmermann, J. 96
Zsiga, E. C. 45
Zubatý, J. 125
Žigo, P. 124, 134, 169 – 174
Žigová, E. 172

OBSAH

Ján Bosák: Šesťdesiatročná prítomnosť Jazykovedného časopisu v slovenskej lingvistike	125
Juraj Dolník: Reálne vz. ideálne a spisovný jazyk	3
Patrik Mitter: Několik poznámek ke schémátům slovtvorněmotivačních vztahů kompozit.....	145
Gabriela Múcsková: Prípady gramatikalizácie vo vývine slovenského jazyka	131
Martin Ološtiak: Spolupráca slovtvornej motivácie s inými typmi lexikálnej motivácie.....	13
Radoslav Pavlík: Z problematiky definície pojmov asimilácia a koartikulácia.....	35

Diskusie

Vincent Blanár: Poznámky k onomastickým koncepciám.....	155
Pavel Cmorej: Ideálne jazykové znaky a ich fyzické realizácie	57

Rozhľady

Marek Brieška: Arabská diglosívna situácia v prácach Akadémie arabského jazyka – prvá dekáda 20. storočia	75
Marek Brieška: Reforma arabskej gramatiky – neuskutočený projekt	159

Recenzie

Blanke, Detlev: Interlinguistische Beiträge zum Wesen und zur Funktion internationalen Plansprachen. S. Košecký	191
O detskej reči erudovane a s láskou. Slančová Daniela (ed.): Štúdie o detskej reči. M. Ološtiak..	174
Ološtiak, Martin: Jazykovoštruktúry a komunikačno-pragmatický status vlastného mena. (Adaptácia anglických proprií v slovenčine). J. Kišová.....	182
Ondrejovič, Slavomír: Jazyk, veda o jazyku, societa. Sociolingvistické etudy. D. Slančová.....	87
Sokolová, Miloslava: Nový deklinačný systém slovenských substantív. P. Žigo	169
Urbanová, Daniela – Blažek, Václav: Národy staroveké Itálie, jejich jazyky a písma. L. Buzássyová	185
Vykypěl, Bohumil: Život a dílo Adolfa Erharta. Kapitola z dějin české vědy. L. Buzássyová..	89

Referáty

Černý, Jiří – Holeš, Jan: Kdo je kdo v dějinách české lingvistiky. J. Kadlec.....	93
---	----

Kronika

Jubileum profesora Vladimíra Patráša. J. Klincková.....	209
Súpis prác Vladimíra Patráša za roky 1987 – 2008. J. Behýlová	212
Profesor František Čermák jubiluje. S. Ondrejovič	227
Profesor Jan Kořenský na Excelentnej Univerzite. A. Bohunická	122
Sedemdesiatka Jána Bosáka. S. Ondrejovič.....	199
Súpis prác Jána Bosáka za roky 1999 – 2008. J. Behýlová	200

V znamení rovnováhy. K sedemdesiatinám profesora Jána Sabola. M. Sedláková	95
Súpis prác Jána Sabola za roky 1999 – 2008. J. Behýlová	98
Vedecké sympóziu 100 let generace prvých žáků PLK. M. Ološtiak	114
5. medzinárodné lexikografické kolokvium. Ustálené slovné spojenia a lexikografia. D. Majchráková – J. Homolová	118
XI. zasadnutie Medzinárodnej komisie pre slovanskú slovtvorbu pri Medzinárodnom komitete slavistov. N. Janočkova	129

CONTENTS

Ján Bosák: Sixty-years Existence of Jazykovedný časopis in the Slovak Linguistics	125
Juraj Dolník: Realness vs. Idealness and the Standard Language	3
Patrik Mitter: Some of Remarks to Schemes of Word-formation Motivation of Composite Words	145
Gabriela Múcsková: Instances of Grammaticalization in the Development of Slovak Language.	131
Martin Ološtiak: Cooperation of word-formation Motivation with other Types of lexical Motivation	13
Radoslav Pavlík: On Defining Terms Assimilation and Co-articulation	35

Discussion

Vincent Blanár: Remarks to Onomastic Conceptions	155
Pavel Cmorej: Ideal language Signs and their physical Realisations	57

Review Articles

Marek Brieška: Arabic Diglossia at Works of Academy of the Arabic Language – the first Decade of 21st Century	75
Marek Brieška: Arabic Grammar Reform – the Abandoned Project	159

Book Reviews

Blanke, Detlev: Interlinguistische Beiträge zum Wesen und zur Funktion internationaler Plansprachen. S. Košecký	191
About the Child Speech with Erudition and Love. Slančová Daniela (ed.): Štúdie o detskej reči. M. Ološtiak	174
Ološtiak, Martin: Jazykovoštruktúrne a komunikačno-pragmatický status vlastného mena. (Adaptácia anglických proprií v slovenčine). J. Kišová	182
Ondrejovič, Slavomír: Language, Science about Language, Society. Sociolinguistic Etudes. D. Slančová	87
Sokolová, Miloslava: Nový deklináčny systém slovenských substantív. P. Žigo	169
Urbanová, Daniela – Blažek, Václav: Národy staroveké Itálie, jejich jazyky a písma. Ľ. Buzássyová	185
Vykypěl, Bohumil: Life and Work of Adolf Erhart. One Chapter from the History of Czech Sciences. Ľ. Buzássyová	89

Book Notices

Černý, Jiří – Holeš, Jan: Who is who in the History of Czech Linguistics. J. Kadlec.....	93
--	----

Chronicle

Anniversary of Professor Vladimír Patráš. J. Klincková.....	209
Bibliography of Vladimír Patráš during the Period 1987 – 2008. J. Behýlová	212
Anniversary of Professor František Čermák. S. Ondrejovič.....	227
Professor Jan Kořenský at an Excelent University. A. Bohunická	122
The 70 th Anniversary of Ján Bosák. S. Ondrejovič	199
Bibliography of Ján Bosák during the Period 1999 – 2008. J. Behýlová	200
Under the Sign of Equanimity. The 70 th Anniversary of Professor Ján Sabol. M. Sedláková.	95
Bibliography of Ján Sabol during the Period 1999 – 2008. J. Behýlová	98
Scientific Symposium 100 years of generation of the first PLC (Prague Linguistic Circle) students. M. Ološtiak	114
The 5 th International Lexicographical Colloquium. Set Phrases and Lexicography. D. Majchráková – J. Homolová.....	118
XI th Session of International Commission for Slavic Word-formation of the International Committee of Slavists. N. Janočkova.....	129

СОДЕРЖАНИЕ

Ян Босак: Шестьдесят лет существования Лингвистического журнала и его роль в словацком языкознании	125
Юрай Долник: Реальное версус идеальное и литературный язык	3
Патрик Митер: О некоторых типах деривационномотивированных отношений композитов (сложных слов)	145
Габриела Мучкова: Тенденции грамматикализации в развитии словацкого языка	131
Мартин Олоштиак: Кооперация словообразовательной мотивации с другими видами лексической мотивации.....	13
Радослав Павлик: К проблеме определения понятий ассимиляция и коартикуляция	35

Дискуссия

Винцент Бланар: К некоторым вопросам концепций ономастики.....	155
Павел Цморей: Идеальные языковые знаки и их материальное воплощение	57

Обзор

Марек Бриешка: Арабская диглоссная ситуация в трудах Академии арабского языка – первое десятилетие 20-ого века	75
Марек Бриешка: Реформа арабской грамматики – неосуществленный проект	159

Рецензии

Blanke, Detlev: Interlinguistische Beiträge zum Wesen und zur Funktion internationaler Plansprachen. С. Кошецки	191
O detskej reči erudovane a s láskou. Slančová Daniela (ed.): Štúdie o detskej reči. М. Олоштиак ..□	174
Ološtiak, Martin: Jazykovoštruktúrny a komunikačno-pragmatický status vlastného mena. (Adaptácia anglických proprií v slovenčine). Я. Кишова	182
Ондрейович, Славомир: Язык, наука о языке, социум. Социолингвистические рассуждения. Д. Сланчова	87
Sokolová, Miloslava: Nový deklinačný systém slovenských substantív. П. Жиго	169
Urbanová, Daniela – Blažek, Václav: Národy starověké Itálie, jejich jazyky a písmo. Л. Бузашиова.....	185
Википел, Богумил: Жизнь и деятельность Адольфа Эрхарта. Из истории чешской науки. Л. Бузашиова.....	89

Сообщения

Черны, Иржи – Холеш, Ян: Кто есть кто в истории чешской лингвистики. Я. Кадлец ...	93
--	----

Хроника

Юбилей профессора Владимира Патраша. Я. Клинцкова	209
Список работ Владимира Патраша в течении 1987 – 2008 гг. Ю. Бегилова.....	212
Профессор Франтишек Чермак отмечает юбилей. С. Ондрейович.....	227
Профессор Ян Корженски - гость Экселентного университета. А. Богуницка.....	122
Семидесятилетие Яна Босака. С. Ондрейович.....	199
Список работ Яна Босака в течении 1999 – 2008 гг. Ю. Бегилова	200
Под знаком равновесия. В честь семидесятилетия проф. Яна Сабола. М. Седлакова....	95
Список работ проф. Яна Сабола в течении 1999 – 2008 гг. Ю. Бегилова	98
Научный симпозиум 100 лет поколения первых учеников Пражского лингвистического кружка. М. Олоштиак.....	114
Пятый международный коллоквиум Устойчивые словосочетания и лексикография. Д. Майхракова – Я. Хомолова	118
11-ое заседание Комиссии по славянскому словообразованию при Международном комитете славистов. Н. Яночкова	129